

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ	ANKARA İLİ POLATLI İLÇESİ SARIOBA KÖYÜNDEKİ MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNDE İŞ KAZASI SIKLIĞI VE İLİŞKİLİ ETMENLER NESRİN ERBÖRÜ

**İŞ SAĞLIĞI ve GÜVENLİĞİ
ANABİLİM DALI**

EYLÜL 2014

GAZİ GELECEKTİR..

**ANKARA İLİ POLATLI İLÇESİ SARIOBA KÖYÜNDEKİ MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNDE
İŞ KAZASI SIKLIĞI VE İLİŞKİLİ ETMENLER**

Nesrin ERBÖRÜ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
İŞ SAĞLIĞI ve GÜVENLİĞİ ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

EYLÜL 2014

Nesrin ERBÖRÜ tarafından hazırlanan “Ankara İli Polatlı İlçesi Sarıoba Köyündeki Mevsimlik Tarım İşçilerinde İş kazası Sıklığı ve İlişkili Etmenler” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Gazi Üniversitesi İş Sağlığı ve Güvenliği Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Öğr. Gör. Asiye UĞRAŞ DİKMEN

Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Başkan: Prof. Dr. Mustafa N. İLHAN

İş Sağlığı ve Güvenliği Anabilim Dalı Başkanı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Üye: Yrd. Doç. Dr. Elif DURUKAN

Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Başkent Üniversitesi

Bu tezin kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Tez Savunma Tarihi: 22/09/2014

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Doç. Dr. Ufuk KOCA ÇALIŞKAN

Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Nesrin ERBÖRÜ

22/09/2014

ANKARA İLİ POLATLI İLÇESİ SARIOBA KÖYÜNDEKİ MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNDE
İŞ KAZASI SIKLIĞI VE İLİŞKİLİ ETMENLER

(Yüksek Lisans Tezi)

Nesrin ERBÖRÜ

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eylül 2014

ÖZET

Tarım sektörü tüm dünyada hizmet sektöründen sonra istihdamın en fazla olduğu sektördür. Gelişmekte olan ülkelerde nüfusun yarısından çoğu tarım sektöründe çalışmaktadır. Tarımda görülen ölümlü iş kazaları diğer sektörlerden iki kat fazladır. Bu durum, en tehlikeli iş kollarından biri sayılan tarım sektörünü daha önemli kılmaktadır. Genellikle güvencesiz ve sosyal haklardan yoksun çalışan göçebe mevsimlik tarım işçileri, çalışma koşullarının ağırlığı, tehlikeli araç gereçlerin kullanılması, kötü barınma koşulları, kullanılan kimyasallar gibi nedenlerle sık sağlık sorunu ve kaza yaşamaktadır. Ülkemizde de hizmet sektöründen sonra en önemli ekonomik alan tarımdır. Geçirilen iş kazalarının büyük bir kısmı bildirilmemekte ve kayıtlara geçmemektedir. Bu çalışmada 2011 yılı Eylül, Ekim, Kasım aylarında Ankara İli Polatlı İlçesinde bulunan mevsimlik tarım işçilerinde iş kazası sıklığı ve ilişkili etmenler araştırılmıştır. 122 mevsimlik tarım işçisi ile yüz yüze görüşülmüştür. 51 işçinin iş kazası geçirmiş olduğu, kayıtlı iş kazasının ise olmadığı öğrenilmiştir. Kaza geçiren 6 işçide kalıcı hasar mevcuttur. İşçilerin en sık karşılaştığı risk etmeni uzun çalışma süresidir. Geçirilen kazalar en sık kullanılan araç gereçlere bağlı yaralanmalardır. Kaza nedeni olarak dikkatsizlik ön plana çıkmaktadır. İncelenenlerin sosyal güvencelerinin olup olmama durumu ile kaza geçirme durumu karşılaştırıldığında sosyal güvencesi olanların daha sık kaza geçirdiği görülmüştür. Oysa bu işçilerin büyük kısmı Yeşil Kart sahibidir ve sosyal güvencesi olmayanlardan farklı değerlendirilemezler. İşçilerin çoğu bu işi zorunluluktan ve ailesinin geçimini sağlamak için yaptığını söylemektedir ve çoğunun ana mesleği mevsimlik tarım işçiliğidir. Ancak bu sektörde iş öncesi bir sözleşme yapılmadığı ve işçi sağlığı ve iş güvencesi önlemlerinin dikkate alınmadığı görülmüştür. Mevsimlik tarım işçileri mutlaka İş Kanunu kapsamına alınmalı ve sosyal güvenceye kavuşturulmalıdır. Bu, sağlık ve çalışma politikaları açısından çözüm getirilecek öncelikli sorunlar arasında görülmelidir.

Bilim Kodu : 1029.2

Anahtar Kelimeler : Tarım, tarım işçisi, mevsimlik tarım işçisi, iş kazası

Sayfa Adedi : 127

Danışman : Öğr. Gör. Dr. Asiye UĞRAŞ DİKMEN

WORK ACCIDENT FREQUENCY and RELATED FACTORS of SEASONAL AGRICULTURAL
WORKERS in SARIOBA VILLAGE of POLATLI DISTRICT of ANKARA

(M. Sc. Thesis)

Nesrin ERBÖRÜ

GAZİ UNIVERSITY

INSTITUTE OF HEALTH SCIENCES

September 2014

ABSTRACT

Agriculture sector is the sector including the widest employment after service sector in the whole world. More than half of the population is working in agriculture sector in developing countries. Accidents involving deaths at agriculture are two times more than other sectors. This situation makes the agriculture sector, counted as one of the most dangerous work lines, more important. Migrant seasonal agricultural laborers, generally working without assurance and social rights, frequently have health problems and accidents because of reasons such as heavy working conditions, using of dangerous equipment, bad harboring conditions, chemicals being used. Also in our country, the most important financial field after service sector is agriculture. Most of accidents have not been announced or recorded. In this research, work accident frequency and related factors at seasonal agricultural laborers in Polatlı district of the province of Ankara, in September, October and November of 2011 have been researched. 122 seasonal agricultural laborers have been talked face to face. It has been found out that 51 laborers had work accidents, but no work accidents had been recorded. 6 laborers, had accidents, have permanent damage. The risk factor that the laborers face mostly is long working hours. Accidents are mostly injuries caused by equipments used by laborers. Inattention comes to the forefront as the reason of accidents. Most seasonal workers remark that they carry out this job compulsorily only to live off and most of their prior occupation is working as a seasonal worker. However, it is obviously seen that neither a contract is made nor any of the precautions against the health and work security are taken into account in this sector. It is mandatory that seasonal agricultural workers be taken place within the scope of Labor Law and be provided with social security. This action should be considered to be one of the foreground matters in terms of health and labor policy.

Science Code : 1029.2

Key Words : Agriculture, agricultural laborers, seasonal agricultural laborers,
work accident

Page Number : 127

Supervisor : Lecturer Dr. Asiye UĞRAŞ DİKMEN

TEŞEKKÜR

Hekimlik mesleğimde bana çok faydalı olacağına inandığım Yüksek Lisans eğitimimin sonuna gelmiş bulunuyorum. Tez çalışmamda bana yol gösteren ve yönlendiren, değerli katkılarıyla tezimin ortaya çıkmasında emeği geçen tez danışmanım Öğr. Gör. Dr. Asiye UĞRAŞ DİKMEN'e teşekkür ederim. Eğitimim boyunca bilgilerine bilgi katan ve değerli tecrübelerinden faydalandığım bölüm hocalarıma teşekkür ve saygılarımı sunarım. Tez çalışmamın başlangıcında danışmanım olan ve sonra emekliliğe ayrılan İş Sağlığı ve Güvenliği Bilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Remzi AYGÜN'e ve tezimin tasarlanmasında yardımcı olan ve danışmanlığımı yapan İş Sağlığı ve Güvenliği Bilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Mustafa N. İLHAN'a teşekkür ederim. Birlikte çalışmaktan zevk aldığım, eğitim sürecimi renklendiren ve güzelleştiren dönem arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Eğitime başlamam ve bitirmem konusunda beni yüreklendiren, bu yoğun süreçte beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan, gösterdiği olağan üstü sabır ve anlayışla beni destekleyen, hayatıma anlam ve mutluluk katan sevgili oğlum Doruk Duygu'ya, anketlerimin uygulanma sürecinde hiç yorulmadan ve bıkmadan yanımda olarak tez çalışmalarına destek veren, aylarca hafta sonlarını benimle çadır kentte geçiren Canip Özgür UZUN'a, bu günlere gelmemdeki büyük katkılarından dolayı değerli aileme teşekkürü borç bilirim.

Tezimi yürütmemde bana gösterdiği kolaylıktan dolayı Polatlı Kaymakamlığı'na ve en çok da tezimin uygulanmasında anketlerime verdikleri kıymetli cevaplarıyla katkısı olan, değerli zamanlarından aldığım, elleri nasır, yüzleri esmer tüm yorgun "gün doğumu gün batımı" tarım emekçilerine emeklerinden dolayı en içten teşekkür ve şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR.....	x
1. GİRİŞ.....	1
2. GENEL BİLGİLER.....	3
2.1. Tarım Sektörünün Tanımı ve Önemi.....	3
2.1.1. Tarım işçilerinin ve göçebe mevsimlik tarım işçilerinin tanımı.....	4
2.1.2. Tarım işçilerinin özellikleri ve önemi.....	5
2.2. Kazanın Tanımı.....	10
2.2.1.Kaza oluşumunda etkili olan faktörler.....	10
2.2.2. Kaza çeşitleri.....	11
2.3. İş Kazaları.....	12
2.3.1. İş kazalarının sınıflandırılması.....	14
2.3.2. İş kazalarının oluşumuna yol açan unsurlar.....	15
2.3.3.İş kazalarının etkileri.....	20
2.3.4.İş kazalarını önleme yöntemleri.....	23
2.4. Tarım İşçilerinin Çalışırken Koşulları ve Karşılaştıkları Riskler.....	26
2.4.1.Tarım işçilerinde iş kazaları.....	31
2.4.2.Tarım işçilerinin iş kazalarından korunması için önlemler.....	33

	Sayfa
3. GEREÇ VE YÖNTEM.....	35
3.1. Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....	35
3.2. Araştırma Bölgesinin Tanıtımı.....	35
3.3. Araştırmanın Tipi.....	38
3.4. Araştırmanın Veri Kaynağı.....	38
3.5. Araştırmada Kullanılan Bağımlı-Bağımsız Değişkenler.....	39
3.5.1. Bağımsız değişkenler.....	39
3.5.2. Bağımlı değişkenler.....	39
3.6. Araştırmanın Süresi ve Uygulama Şekli.....	40
3.7. İstatistiksel Analiz.....	40
3.8. Araştırmanın Kısıtlılıkları.....	41
4. BULGULAR	43
5. TARTIŞMA.....	61
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	71
KAYNAKLAR.....	79
EKLER.....	83
EK-1. İzin Belgesi.....	84
EK-2. Fotoğraflar.....	86
EK-3. Anket Formları.....	121
ÖZGEÇMİŞ.....	127

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 4.1. İncelenenlerin bazı temel tanımlayıcı özelliklerinin dağılımı.....	43
Çizelge 4.2. İncelenenlerin mevsimlik tarım işçiliği ile ilgili tanımlayıcı özelliklerinin dağılımı.....	46
Çizelge 4.3. İncelenenlerin mevsimlik tarım işçiliği yapma nedenlerinin dağılımı.....	48
Çizelge 4.4. İncelenenlerin iş kazası ve meslek hastalıklarıyla ilgili bazı özelliklerinin dağılımı.....	49
Çizelge 4.5. İncelenenlerin mevsimlik tarım işçiliği yaptıkları süre boyunca geçirdikleri kaza çeşitlerinin ve kaza nedenlerinin dağılımı.....	51
Çizelge 4.6. İncelenenlerin sağlık kuruluşuna başvurma durumlarının dağılımı.....	52
Çizelge 4.7. İncelenenlerin mevsimlik tarım işçiliği yaptıkları sürece yaşadıkları sağlık sorunlarının dağılımı.....	53
Çizelge 4.8. İncelenenlerin bazı tanımlayıcı özelliklerine göre yaşam boyu iş kazası geçirme durumlarının dağılımı.....	54
Çizelge 4.9. İncelenenlerin işle ilgili bazı özelliklerine göre yaşam boyu iş kazası geçirme durumlarının dağılımı.....	57
Çizelge 4.10. İncelenenlerin çalışırken karşılaştıkları risklere ve işle ilgili kişisel koruyucu kullanımlarına göre yaşam boyu iş kazası geçirme durumlarının dağılımı.....	58
Çizelge 4.11. İncelenenlerin eğitim durumlarına göre yaşam boyu iş kazası geçirme durumlarının dağılımı.....	59

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış bazı kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklama
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
ILO	International Labour Organisation (Uluslararası Çalışma Örgütü)
SSGSSK	Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

1. GİRİŞ

İş “bir sonuç elde etmek, herhangi bir şey ortaya koymak için güç harcayarak yapılan etkinlik, çalışma” olarak tanımlanmaktadır [1]. İşçi “başkasının yararına bedenini, kafa gücünü veya el becerisini kullanarak ücretle çalışan kimse” olarak tanımlanmaktadır [1].

Tarımsal faaliyet ise; “Kendi mülkünde, ortaklık veya kiralamak suretiyle başkalarının mülkünde veya kamuya mahsus mahallerde; ekim, dikim, bakım, üretme, yetiştirme ve ıslah yoluyla yahut doğrudan doğruya tabiattan istifade etmek suretiyle bitki, orman, hayvan ve su ürünleri elde edilmesini ve/veya bu ürünlerin yetiştiricileri tarafından; muhafazasını, taşımasını veya pazarlanmasını” ifade eder [2].

“Tarım sektörü tüm dünyada hizmet sektöründen sonra en önemli istihdam alanlarından birisidir” [3] ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde önemli bir ekonomik faaliyet alanıdır [4]. “Dünyadaki iş gücünün yarıya yakını (tahmini 1,3 milyar çalışan) tarımsal faaliyet yürütmektedir” [3]. Türkiye’de Nisan 2014 döneminde istihdam edilenlerin %21,3’ü tarım, %20,5’i sanayi, %7,3’ü inşaat, %50,9’u ise hizmetler sektöründedir [5].

Tarım işçisi, kendisinin olmayan topraklarda, bir işverene bağlı olarak para karşılığında çalışan kişi demektir [6]. Tarım işçiliği yapanlar arasında göçebe mevsimlik tarım işçileri ayrı bir yer tutmaktadır. Bu ücretli işçilerin tarım alanında mevsimlik istihdam edilmesi, işlerinin olduğu kadar yaşam koşullarının da belirleyicisidir [7].

Kaza, önceden planlanmamış, beklenmedik bir anda ortaya çıkan, yaralanma, can ve mal kayıplarına neden olan olay şeklinde tanımlanmaktadır [8]. İş kazası ise; “sigortalının işyerinde bulunduğu sırada ve işi ile ilgili olarak meydana gelen ve sigortalıyı hemen veya sonradan bedenen veya ruhen arızaya uğratan...” olaydır [9].

Günümüzde çalışanlar için tarım, en tehlikeli iş kollarından biri olarak nitelendirilmektedir [10]. “Birçok ülkede tarımda görülen ölümlü iş kazaları diğer sektörlerle göre iki kat fazladır ... ve ... dünyada her yıl meydana gelen 355 bin ölümlü iş kazasının 170 bini tarım sektöründe görülmektedir” [11]. “Tarımda kullanılan kimyasallar, çalışma ortamının uygunsuz koşulları ve kullanılan araç gereçler ile oluşan hastalıklar, yaralanmalar ve ölümler tarım işçiliğinde yaygın olarak gözlenmektedir” [3].

Mevsimlik tarım işçileri de, genellikle güvencesiz ve sosyal haklardan yoksun çalışmaktadırlar. Bu nedenle tarım işçilerinde görülen iş kazası ve meslek hastalıklarının büyük bir kısmı bildirilmemektedir [11].

İlki 2007 yılında yapılan “İş Kazaları ve İşe Bağlı Sağlık Problemleri” konulu araştırma, Hanehalkı İşgücü Anketi ile birlikte ülkemizde ikinci defa 2013 yılı Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında, gerçekleştirilmiştir. Türkiye genelinde son 12 ay içinde istihdam edilen işçilerden %2,3’ü bir iş kazası geçirmiştir. Sektörel olarak incelendiğinde, madencilik ve taş ocakçılığı sektöründe iş kazası geçirme sıklığı %10,4 iken, inşaat sektöründe iş kazası geçirme sıklığı %4,3 ve tarım sektöründe ise %2 bulunmuştur [12].

Ülkemizde de en önemli istihdam alanlarından ve tehlikeli bir iş kolu olan tarım sektöründe, geçirilen iş kazalarının büyük bir kısmı bildirilmemekte ve kayıtlara geçmemektedir. Bu iş kolunda, işçilerin yaşam şartları ve sosyal güvence durumlarında iyileşme yapabilmek için, geçirilen iş kazası sıklığının ve etkileyen etmenlerin bilinmesi gerekir. Fakat bu konuda dünyada ve ülkemizde yapılmış sınırlı sayıda yayın bulunmaktadır.

Bu çalışmada, Ankara İli Polatlı İlçesi Sarıoba Köyü bölgesinde, mevsimlik tarım işçiliği yapmaya gelen işçilerin iş kazası geçirme sıklığı ve ilişkili etmenleri saptamak amaçlanmıştır.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Tarım Sektörünün Tanımı ve Önemi

“Tarım; insanların hayvansal, bitkisel ve diğer maddelere olan gereksinimlerini karşılamak için planlanmış değişik üretim sistemlerini kapsayan geniş bir terimdir” [11].

Tarım, insanların beslenme, giyim gibi en temel gereksinimlerini karşıladığı için vazgeçilmez bir faaliyet alanıdır. Bu nedenle tarım ve sağlık arasında birbirini etkileyen bir ilişki mevcuttur. Bu ilişki alanlarından ilki tarımsal faaliyetlerin gıda üretim ve arzını belirleyerek toplum beslenmesini etkilemesidir. Tarım ve sağlık arasındaki diğer bir ilişki alanı tarımsal faaliyetlerin çevre sağlığı üzerindeki etkileridir. Bunların yanı sıra tarımsal faaliyetler ülkemizde önemli bir gelir ve istihdam alanıdır. Kuşkusuz bu alanda çalışanların sosyoekonomik düzeyini etkileyen her türlü değişiklik sağlık düzeylerini de etkileyecektir. Tarımsal faaliyetlerin doğrudan sağlık üzerine etkili olduğu bir alan da tarım çalışanlarında görülen sağlık sorunlarıdır. Bu şekilde değerlendirildiğinde tarım alanındaki gelişmelerin ve uygulanan politikaların toplum sağlığını doğrudan ilgilendiren önemi olduğu açıktır [11].

Tarımsal faaliyetlerle, sağlık arasında ilişkinin kurulduğu temel alanlar şöyle sıralanabilir:

1. Gıda Üretimi-Beslenmenin Sağlanması (gıda güvencesi, gıda güvenliği...),
2. Çevresel Etkiler-Çevre Kirliliği (toprak kirliliği, su kirliliği, biyoçeşitlilik, küresel iklim değişimi...),
3. Tarımda Çalışanlar-İşçi Sağlığı (pestisit gibi kimyasallarla zehirlenme, mikrobiyolojik etkiler, fiziksel etkiler, ergonomik etkiler, sosyal ve psikolojik etkiler...),
4. Ekonomik Aktivite-Sosyoekonomik Belirleyiciler (işsizlik, yoksulluk, göç...) [11].

İnsanların beslenmesi için gerekli gıdaların üretimi tarım-sağlık ilişkisinin en öncelikli alanı olarak öne çıkmaktadır. Çünkü beslenme ve gıda alımı sağlığın en önemli belirleyicilerinden biridir. Sağlıklı tarım politikaları ile; gıda güvencesi, gıda üretimi ve arzı, gıdaların ulaşılabilir olması ve gıda güvenliği sağlanmalıdır [11].

Tarım-sağlık ilişkisinde ele alınması gereken diğer bir temel alan tarım uygulamalarının çevresel etkileridir. Doğal yöntemlerle yapılan tarımsal üretimden, yapay gübrelerin, makinelerin, hormonların, genetiği değiştirilmiş tohumların kullanıldığı endüstriyel tarım ... uygulamalarına geçiş beraberinde çevresel sorunları gündeme getirmiştir. Verimliliği artırmak için artan gübre, pestisit, hormon vs. kullanımı kısa sürede toprak,

su kirliliklerinden, bioçeşitlilikte azalmaya kadar pek çok olumsuz etkilere neden olmuştur [11].

Günümüzde çalışanlar için tarım en tehlikeli iş kollarından biri olarak nitelendirilmektedir. Tarım işçileri ölümcül ve ölümcül olmayan yaralanma, işle ilgili akciğer ve deri hastalıkları, kimyasal kullanımı ve uzun süre güneşe maruz kalma ile ilişkili bazı kanserler, kas iskelet sistemi sorunları, pestisit zehirlenmeleri gibi sağlık sorunları nedeniyle yüksek risk altındadır [10].

“Bunların yanı sıra ülkemizde yaygın olan mevsimlik, gezici ve geçici tarım işçileri çalışma koşullarının ağırlığı, sosyal haklarının yokluğu, kötü barınma koşulları, trafik kazaları gibi nedenlerle daha fazla sağlık sorunu yaşamaktadırlar” [11].

“Sosyoekonomik nedenler sağlığın en önemli belirleyicilerinden biridir. Tarım ise özellikle gelişmekte olan ülkelerde önemli bir ekonomik faaliyet alanıdır” [11]. Tarımda çalışan aktif nüfus oranı gelişmekte olan ülkelerde %30-90 arasında değişirken endüstrileşme ile bu oran %1-18’e düşmüştür [4]. Türkiye’de istihdam edilenlerin yaklaşık %20 kadarı tarım sektöründe çalışmaktadır [5].

Tarım sektörü, bu dört temel alan üzerinden doğrudan veya sosyoekonomik belirleyiciler vasıtasıyla sağlığı etkilemektedir. Bu ise sektörün önemini açıklamaktadır.

2.1.1. Tarım işçilerinin ve göçebe mevsimlik tarım işçilerinin tanımı

Tarımsal faaliyet demekle ekim, dikim, bakım, üretme, yetiştirme ve ıslah yoluyla yahut doğrudan doğruya bitki, orman, hayvan ve su ürünleri elde edilmesini ve/veya bu ürünlerin yetiştiricileri tarafından; muhafazasını, taşınmasını veya pazarlanmasını anlarız. Tarım çalışanı bu faaliyetleri kendi mülkünde, ortaklık veya kiralamak suretiyle başkalarının mülkünde veya kamuya mahsus mahallerde gerçekleştirir [13].

Tarımsal üretimin makineleşmediği belli bazı aşamalarında insan işgücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durum beraberinde, sadece bu aşamalarda çalışacak kısa süreli insan işgücüne başvurmayı getirir. Türkiye tarımında emeğin bolluğu bazı işlerin makineleşmesini ekonomik olmaktan çıkarmaktadır. Mevsimlik işgücü işte bu ihtiyacı karşılamaktadır ve tarım sektörünün vasıf gerektirmeyen işlerinde yoğunlaşırlar [14].

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Hane Halkı İşgücü istatistikleri 2009'a göre Türkiye'de toplam nüfusun %30,8'i kırsal kesimde yaşamaktadır ve sivil istihdam içinde tarımın payı %24,7'dir (5 254 000 kişi). Tarımda çalışanların %46'sının ücretsiz aile işçisi, %43,5'inin kendi hesabına çalışan, %0,08'inin de ücretli-yevmiyeli olduğu belirtilmektedir. Gezici mevsimlik tarım işçi sayısı ise tahmin edilememektedir [15].

2.1.2. Tarım işçilerinin özellikleri ve önemi

" ... İnsanın fizyolojik ihtiyaçlarından biri ve sağlıklı yaşamının vazgeçilmez şartı olan beslenmenin en önemli unsurlarından biri tarımdır" [16].

Tarım sektörü tüm dünyada hizmet sektöründen sonra en önemli istihdam alanlarından birisidir. Özellikle Türkiye'nin de içinde olduğu bazı ülkelerde kadın işçiliği açısından en önemli sektördür. Ayrıca, çocukların yaygın olarak çalıştırıldığı en önemli alan olması nedeniyle tarım işçiliği iş sağlığı ve güvenliği açısından çok önemli ve özellikli bir sektör konumundadır. Dünyadaki işgücünün yarıya yakını tarımsal faaliyet yürütmektedir [3].

En tehlikeli iş kollarından biri olan tarımda, kayıt altına alınamayan ölüm ve yaralanmaların fazlalığı, zararın gerçek boyutlarını gösterir.

Dünyada tarımda çalışan işçi sayısı 1,3 milyar olarak tahmin edilmektedir. Sanayileşmiş ülkelerin işgücünün %10'undan azı tarımda çalışırken, gelişmekte olan ülkelere %60'ı tarımda çalışmaktadır. Birçok ülkede tarım çalışanları ücretsiz aile işçisi durumundadır. Dünyada ücretli tarım işçisi sayısı 450 milyondur ve bu tüm çalışanların %40'ını oluşturmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO: International Labour Organisation) tahminlerine göre dünyada 5-14 yaş grubunda ekonomik olarak aktif 250 milyon çocuğun %30'u tarımda çalışmaktadır. Çocuk işçiler gibi tarımda çalışanların çoğu hassas gruplar olup, topraksız gündelik çalışanlar, geçici ve gezici işçilerdir. Geçici çalışma nedeniyle güvencesiz ve sosyal haklardan yoksun çalışmaktadırlar. ILO'nun 102 sayılı sözleşmesinde belirtilen sosyal güvenlik standartlarından bir veya daha fazlasına sahip tarım işçisi oranı %20'den azdır. Bu nedenle tarım işçilerinde görülen iş kazası ve meslek hastalıklarının büyük bir kısmı da bildirilmemektedir [11].

Tarımda sektöründe ücretli çalışma oranı oldukça düşüktür. Bakıldığında çalışanların %50'sinin ücretsiz aile işçisi durumunda olduğu görülmektedir. Sektör kırsalda işgücüne katılan kadınların %90'ını istihdam ettiği halde, kadınların %80'i ücret almadan tarımda çalışmaktadır. Yani tarım kesiminde çalışanların önemli bir bölümü gizli işsiz durumundadır [11].

Genellikle ya işleyecek toprağı bulunmayan veya yetersiz toprağı sahip olan aileler işgücü talebi yoğun olan yerlere giderek tarım işçiliğı yapmaktadırlar. Yaşam koşullarının uygunsuzluğu (sağıksız barınaklar, temiz içme-kullanma suyunun olmayışı, yaşam alanında biriken atıklar, sağıksız tuvalet, gıda yetersizliğı vb.), işin niteliğine bağılı

olarak maruz kaldıkları riskler (uzun çalışma saatleri, tarım ilacı, tozlar, güneş, gürültü, ısı etkisi) ve sağlık sorunları (kazalar ve yaralanmalar, böcek sokmaları, güneş çarpması vb.) ile temel insan hakkı olan hizmetlere (sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler) de ulaşamama nedeniyle göçebe mevsimlik tarım işçiliği, tarım işçiliğinin en zor biçimlerinden birisidir. Bununla birlikte Türkiye’de 4857 Sayılı İş Kanunu ve buna bağlı çıkan yönetmelikler göçebe mevsimlik tarım işçiliğini net olarak tanımlamamakta, “yönetmelikte düzenlenen ve tarımdan sayılan işlerde çalışıyor olması”, “işyerinde çalışan toplam işçi sayısının 51 ve daha fazla olması”, “yapılan işlerin nitelik itibarıyla 30 gün veya daha fazla sürmesi” şartları ile de İş Kanunu’nun dışında bırakmaktadır [15].

TÜİK 1999 Hanehalkı İşgücü anketi gösteriyor ki çalışan kadınlar önemli ölçüde tarım sektöründe çalışmaktadır. Özellikle kırsalda kadınların tamamına yakını tarımda istihdam edilmektedir. Tarımda çalışan kadınların büyük bölümü küçük aile işletmelerinde ücretsiz aile işgücü olarak yer almaktadır. Ücretli olarak başkasının işletmesinde çalışanlar ise çalışmasının karşılığını alır, ancak genelde aile başkanı olan erkeğe verir. Kadınlar, özellikle az topraklı ve topraksız ailelerde geçici veya mevsimlik tarım işçiliği yaparak tarım işçiliğinin her aşamasına katılmaktadırlar [17].

Tarım sektöründe bir başka önemli durum da çocukların tarım işçiliğinde çalıştırılıyor olmasıdır. Çalışan çocuklardan yarısından fazlası tarımda, genellikle de tehlikeli koşullarda çalışmaktadır. Bu durum tarım sektörünü çocukların çalışmasının önlenmesinde öncelikli sektör haline getirmiştir [18-19].

Tarım sektöründeki çocuk işçiliği, çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinden birisi olarak kabul edilmektedir. İstihdam edilen 6-17 yaş arası nüfusun büyük çoğunluğu tarım sektöründedir. İş Kanunu ve ILO’nun 138 sayılı sözleşmesine aykırı olarak, tarım işçiliğinde çalışan çocuk nüfusun büyük çoğunluğu 15 yaş altında, dolayısıyla çocuk işçi olarak çalıştırılmaktadır. Özellikle tarım sektöründe kızlar çalışkan, becerikli, sabırlı ve itaatkar olmalarından dolayı daha çok tercih edilmektedir. Göçebe mevsimlik tarım işçiliği, çocuk ve gençlerde anksiyete, sosyal içe dönüklük, somatik yakınmalar, kurallara karşı gelme, saldırgan davranışlar, sosyal sorunlar, düşünce sorunları, dikkat sorunları, içe yönelim, dışa yönelim gibi sorunlar oldukça sık görülmekte ve bu sıklık toplumun genel ruh sağlığı profili ile karşılaştırıldığında daha yüksek bir oranda izlenmektedir [15].

Türkiye’de de tarım sektöründe çalışan çocuk sayısı oldukça fazladır. TÜİK 2012 yılı Çocuk İşgücü Araştırması sonuçları göstermektedir ki, toplam çalışan çocukların %44,7’si (399 bin çocuk) tarımda çalışmaktadır [20].

Mevsimlik tarım işçiliği, pek çok belirleyici ile birlikte genel anlamda ana-çocuk sağlığını da olumsuz etkilemektedir. Göçebe mevsimlik tarım işçisi olan kadınlar, doğum öncesi bakım hizmetinden yeteri kadar faydalanamamakta, tetanoz aşılamları düşük olmakta,

doğumlarını ise büyük kısmı bir sağlık kuruluşunda gerçekleştirmemektedir. Bu kadınların düşük eğilimi de oldukça fazladır [15].

Göçebe mevsimlik tarım işçileri dil ve iletişim sorunları da yaşamaktadır. Bu sorun erkeklerden çok kadınlarda, gençlerden çok yaşlılarda daha belirgindir. Dil ve iletişim sorunu göçebe mevsimlik tarım işçilerinin sağlık hizmetlerinden faydalanmalarında büyük bir engeldir [15].

Göçebe mevsimlik tarım işçilerinin, yerleşik tarım işçilerine göre bedensel, ruhsal, sosyal ve ulusal çevresel alan yaşam kalitesi düzeyleri daha düşüktür. Bu durum yaş artışı ve kadın cinsiyette olmakla daha da belirginleşmektedir. Kadın tarım işçileri, uzun ve yorucu tarım işlerinin üstüne ev işlerini de yapmaktadırlar. Ağır çalışma koşulları, yaş artışına bağlı gelişen fizyolojik değişiklikler sonucu daha zor dayanılır hale gelmektedir. Göçebe mevsimlik tarım işçileri genellikle kronik ve/veya akut bir hastalığa sahiptir. Bu, bedensel, ruhsal ve ulusal çevresel alan yaşam kalitesi düzeyini olumsuz etkilemektedir. Bu durum eğitimsizlik, yoksulluk, öz bakım sorumluluğunun olmaması, ulaşım engelleri, bilgisizlik gibi pek çok nedenden kaynaklanabilmektedir. Çevresel faktörler (sosyal izolasyon, dışlanma, ağır çalışma koşulları) mevsimlik tarım işçileri için ruhsal bozukluklara yatkınlığı artırmaktadır. Stres, zayıf aile desteği, sosyal destek eksikliği tarım işçilerinde depresyon ve anksiyeteyi artırır. Tarlada kalma süresinin uzaması ile mevsimlik tarım işçileri aile bireyleri, komşuları, çalışma arkadaşları ile kısıtlı ilişki kurmaktadır. Bu durum cinsel yaşamlarını olumsuz etkilemekte ve sosyal alan yaşam kalitelerini düşürmektedir [15].

Gezici tarım işçileri için yaşadıkları ve çalıştıkları ortamların uygunsuzluğu büyük sorunlar oluşturmaktadır. Çevre hastalıkları, özellikle su, gıda, barınma güvenliğinin olmamasından kaynaklı enfeksiyon hastalıkları işçiler ve yakınlarında çok sık görülmektedir [3].

“Tarımda kullanılan kimyasallar, çalışma ortamının uygunsuz koşulları ve kullanılan araç gereçlerle oluşan hastalıklar, yaralanmalar ve ölümler tarım işçiliğinde yaygın olarak gözlenmektedir. Kimyasalların yanında biyolojik ve fiziksel etkenler de birçok organda çeşitli hastalıklara neden olmaktadır” [3]. Tozlar ve kimyasallar solunum sistemi ve deriyi etkiler. Kimyasalların toksik ve kanserojen etkileri vardır. Mekanik zorlanmalara bağlı olarak kas iskelet sisteminde çeşitli hastalıklar ortaya çıkabilir. Kazalar tarım işçiliğinde çok önemli bir sorundur. Ayrıca sosyal ve ekonomik zorluklar psikososyal sorunlara neden olabilir [3].

Mevsimlik tarım işçileri ve çocuklarında yetersiz ve dengesiz beslenme sık görülen bir sorundur. Uzun süreli paraziter hastalıklar, büyüme ve gelişmenin olumsuz etkilenmesi,

kansızlık, psikomotor gelişim geriliği gibi sorunlar sık görülür. Sürekli yer değiştiren çalışma tarzı çocuklarda aşıli olma durumunu da olumsuz etkilemektedir [15].

“Gezici mevsimlik tarım işçileri sağlık ve sosyal hizmet alırken, coğrafik ve sosyal izolasyon, sık yer değiştirme, öz bakım sorunları, maddi kaynaklarının yeterince olmaması, yetersiz sağlık güvencesi, yetersiz ulaşım imkanları, kültürel ve dil farklılıklarının neden olduğu engellerle karşılaşmaktadır” [15].

Tarım işçilerinin çok büyük bir kısmı (%86) sosyal güvenlikli yoksun çalışmaktadır. Bu durum tarım çalışanlarının sağlık hizmetlerine ulaşmaları açısından ciddi bir eşitsizlik oluşturmaktadır. Tarımda çalışanların tamamına yakının koruyucu iş sağlığı hizmetlerine ulaşamaması da özellikle temel iş sağlığı hizmetleri açısından en önemli eksikliklerden birini işaret etmektedir [3].

“Gezici mevsimlik tarım işçileri aileler sağlık güvencesi olmayan veya Yeşil Kart kullanan, aylık gelirleri asgari ücretin altında olan ve bu kıt kaynakları büyük bir hane halkı ile paylaşan yoksul bir gruptur” [15].

Diğer önemli bir sorun tarımda çalışanların ücretlerinin çok düşük olması ama buna karşın çalışma saatlerinin uzun ve belirsiz olmasıdır. Ekonomik zorluklar tarım işçilerinde ciddi bir stres kaynağı olabilir. Özellikle topraksız köylüler, göçmen ve mevsimlik işçiler yoksulluğun ve güvencesizliğin olumsuz etkilerini yaşarlar. İşsizlik dönemlerinde gelir getirecek başka işler bulmak zorunda olmaları, mevsimlik tarım işinde uzun çalışma süreleri ve dinlenme zamanlarının yetersizliği aşırı iş yüküne neden olur. Bu etkiler depresyon, anksiyete, alkol kullanımı ve intihar düşüncelerine neden olabilir [3].

İşsizlerde hastalık ve ölüm oranları daha yüksek, bedensel ve zihinsel sağlıkları daha olumsuzdur. Yoksulluk ve iş güvencesizliği de kişilerin sağlığını bozan en önemli toplumsal etkenlerdir [21].

“Tarımda çalışan aktif nüfus oranı gelişmekte olan ülkelerde %30-90 arasında değişirken endüstrileşme ile bu oran %1-18’e düşmüştür” [4]. “Neoliberal tarım politikaları gelişmekte olan ülkelerde görece büyük toprak sahiplerinin yararına işlerken küçük çiftçiler giderek yoksullaşmıştır. Bu etkiler küçük ölçekli tarım üreticilerinde, işsizlik, yoksullaşma, sözleşmeli çalışma, göç şeklinde kendini göstermiştir” [11].

“Destekleme kapsamının daraltılması ve sübvansiyonların düşürülmesi sonucu üreticiler yoksullaşmış ve üretim yapamaz duruma gelmişlerdir” [11].

Hane Halkı İşgücü Araştırması sonuçlarına göre, tarımın istihdamdaki payı 2004’de %34 iken 2010’da %25’e düşmüştür. 1995-2006 arası dönemde tarım sektöründeki istihdam hızla azalmış, buna karşılık sanayi istihdamı artışı sınırlı kalmış, bu artış daha çok hizmet sektöründe ortaya çıkmış ve enformel istihdam biçimleri yaygınlaşmıştır [11].

Neoliberal tarım politikaları ile bağımsız çalışan çiftçiler sözleşmeli çalışan tarım işçilerine dönüşmüştür. [11].

“Bunların yanı sıra endüstrileşme sonucu, tohumdan tüketiciye uzanan gıda zincirinde yaratılan katma değerden üreticinin aldığı pay azalırken, diğer aktörlerin payları giderek artmaktadır” [11].

Tarım politikaları sonucu oluşan göç olgusu, toplumsal yaşantıda karşılaşılan bir diğer sorundur. Tarım politikalarındaki değişimin başladığı 1980’li yıllarda kentsel nüfus artmış, buna karşılık kırsal nüfus azalmıştır [11].

2.2. Kazanın Tanımı

Genel olarak kaza, kasıt söz konusu olmaksızın meydana gelen, önceden planlanmamış, beklenmeyen, ani olarak ortaya çıkan ve etkisini kısa sürede gösteren, genellikle kontrol edilemeyen bir dış etkene bağlı ve sonucu arzu edilmeyen bir olayı belirtmektedir. Kazalar çoğunlukla yaralanma ve hasarla sonuçlansa da aslında önlenebilen olaylardır [22].

Dıştan ve ani bir etkiyle meydana gelerek, kişilere zarar veren kaza istenmeyen bir olaydır. Araştırmacılar, kazanın oluşumunu “dik duran domino taşları” modelini kullanarak açıklarlar. Bu modele göre kaza zinciri faktörleri şöyle sıralanmaktadır:

1. Doğa koşulları (doğal yapı),
2. Kişisel eksiklikler,
3. Güvensiz durum ve davranışlar,
4. Kaza,
5. Zarar (ölüm, yaralanma) [23].

“Kazaların genellikle yalnızca %3’ü korunması mümkün olmayan kazalar olup %97’si genel olarak korunabilen kazalardır” [24].

2.2.1. Kaza oluşumunda etkili olan faktörler

Kazaların oluşumunda etkili olan faktörler, insani ve çevresel faktörler olarak gruplandırılabilir.

İnsani faktörler

Yorgunluk, sinirlilik, korku, heyecan, unutkanlık, üzüntü, ilgisizlik, önemsememek, görme ve işitme güçlüğü, stres, kasıtlı veya kasıtsız yapılan tehlikeli davranışlar, yeni oyunları deneme, oyunları kazanma arzusu, karşılaşılacak risklerin farkında olmama, macera istekleri, kazaların oluş nedenleri ve kazalarda korunmaya ilişkin bilgi ve eğitim eksikliği şeklinde sıralanabilir [22].

Çevresel faktörler

Kullanılan alanların iyi planlanmaması ve iyi kullanılmaması, gereksiz girinti ve çıkıntılar, kalabalık, eşyaların kenarlarının sivri olması, oyun alanlarında çukur ve kuyuların olması, oyun alanı veya oyun parkının uygun şekilde tasarlanmaması, zeminin buzlanması, yer döşemelerinin ıslak veya cilalı olması, zemin yapısının bozuk olması, başıboş hayvanlar, kapıların önünde çıkışı engelleyecek malzeme, ek bölme, araç bulunması, kapı kolları veya tokmaklarının yüksek olması, üst kat pencerelerde korkuluk olmaması, merdivenlerde korkulukların olmaması veya kaymayı engelleyecek şekilde yapılmaması, aydınlatmanın iyi yapılmaması şeklinde sıralanabilir [22].

Değişik yaralanmalarda ortak risk faktörleri bulunmaktadır. Cinsiyet, yaralanma sıklığını ve yaralanma türünü etkileyen en önemli kişisel faktörlerden birisi olup, diğer önemli bir kişisel faktör ise yaştır. Yaşanılan bölge, sosyoekonomik durum, alkol kullanımı ve kişisel özellikler de risk faktörlerinden sayılmaktadır [22].

2.2.2. Kaza çeşitleri

Kazalar, gerçekleştikleri yere ve oluş biçimlerine göre aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir:

1. **Trafik kazaları:** Ölümlü kazaların birinci sırasındadır. Çoğunluğu kara yollarında meydana gelen bu tür kazalar, görülme sıklığı yönünden de üçüncü sıradadır.
2. **Ev kazaları:** En sık gerçekleşen kazalardır. Ev kazalarından en sık karşılaşılanlar; kesilmeler, yanmalar, zehirlenmeler, düşmeler ve elektrik çarpmasıdır.
3. **İş kazaları:** Kişilerin meslekleri nedeniyle karşılaştıkları ve görülme sıklığı yönünden ikinci sıradaki kazalardır. Özellikle yer altında, inşaatlarda, kimyasal madde üreten fabrikalarla demir çelik fabrikalarında en fazla oranda iş kazası meydana gelir. İş kazaları, bedensel yorgunluğun arttığı zamanlarda daha çok olur.
4. **Kitlesel kazalar:** Deprem, fırtına, su baskınları, yangın, toprak kaymaları gibi olaylar sırasında gerçekleşir. Panik, kitlesel kazalarda ölüm ve yaralanmaları artıran bir etkidir.

5. **Spor kazaları:** Spor karşılaşmaları sırasında olan düşme, çarpma, burkulma vb. şekillerde gerçekleşerek daha çok yaralanmalara neden olan kazalardır.
6. **Diğer kazalar:** Uçak, tren, gemi gibi taşıt kazaları bu grupta değerlendirilir. Nükleer kazalar gibi çok nadiren gerçekleşen kazalar da bunlardandır [25].

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) 1998 yılı ölüm istatistiklerine göre tüm dünyada her yıl 5,8 milyondan daha fazla insanın kazalara bağlı yaralanmalardan öldüğü tahmin edilmektedir. DSÖ 2002 verilerine göre Türkiye’de kazalara bağlı ölümler ölüm sırasında üçüncü sırada olup, tüm ölümlerin %6,4’ünü oluşturmaktadır [26].

“Türkiye’de kazaların gerçek durumunu yansıtacak rutin bilgi sistemine dayalı sağlıklı veriler bulunmamakla beraber mevcut durum, %40’ı trafik kazaları, %20’si ev kazaları, %20’si iş kazaları, %5’i ateşli silah yaralanmaları olarak özetlenebilir. Ayrıca tarımsal uygulamalar ve sportif etkinliklerde de kazalar yaşanmaktadır” [22].

2.3. İş Kazaları

İş kazası her tür iş ve endüstride istihdam sonucu doğan, bireysel yaralanma veya maddi hasara veya üretim akışında aksamaya yol açan ve bireysel yaralanma yaratabilecek istenmeyen olaylara denir. Bu tanıma göre iş kazalarında bireysel tehlike ve/veya maddi zarar unsurlarının bulunması gerekir. Başka bir ifadeyle bireysel bir hasar olmasa da üretim veya işin akışını engelleyebilecek ve maddi hasara yol açan bir olay iş kazası olarak tanımlanacaktır [24].

İş kazası, önceden planlanmamış ve kontrol altına alınamamış, istenmeyen ani bir olaydır. Olaylar zincirinde beklenmedik ve hatalı bir davranış ya da teknik bir arıza nedeniyle ortaya çıkar. Sonucunda her zaman bir sakatlanma, ölüm ya da tahrip görülmese bile kişilere ve/veya eşyaya zarar verdiği için işletmedeki faaliyetin durmasına veya kesintiye uğramasına neden olan olaylardır. İş güvenliği tekniği açısından çevredeki canlı veya cansızlara zarar getirmesi olasılığı söz konusudur.

İş Kazası, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu (**SSGSSK**) 13. maddesinde hükme bağlanan 5 durumda meydana gelen ve sigortalıyı hemen veya sonradan bedenen ya da ruhen özüre uğratan olaydır.

a) Sigortalının işyerinde bulunduğu sırada,

b) İşveren tarafından yürütülmekte olan iş nedeniyle veya görevi nedeniyle, sigortalı kendi adına ve hesabına bağımsız çalışıyorsa yürütmekte olduğu iş veya çalışma konusu nedeniyle işyeri dışında,

c) Sigortalının, işveren tarafından görev ile başka bir yere gönderilmesi yüzünden asıl işini yapmaksızın geçen zamanlarda,

d) Emzikli kadın sigortalının çocuğuna süt vermek için ayrılan zamanlarda,

e) Sigortalıların, işverence sağlanan bir taşıtla işin yapıldığı yere toplu olarak götürülüp getirilmeleri sırasında, meydana gelen ve sigortalıyı hemen veya sonradan bedenen ya da ruhen özre uğratan olaylar, iş kazası olarak sayılmaktadır [27].

6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu 3. maddesinde iş kazası şöyle geçer; işyerinde veya işin yürütümü nedeniyle meydana gelen, ölüme sebebiyet veren veya vücut bütünlüğünü ruhen ya da bedenen özre uğratan olay [28].

“ILO’nun tespitlerine göre dünyada her üç dakikada, bir işçi iş kazası veya meslek hastalığından ölmektedir. Yine aynı kaynağa göre her yıl dünyada ortalama 110 milyon işçi iş kazası geçirmekte veya meslek hastalığına yakalanmaktadır. Bunlardan 180 bini yaşamını yitirmektedir” [24]. Bu sayılar konunun önemini açıkça ortaya koymaktadır. İş kazaları her ne kadar beklenmeyen ve ani gelişen, önlenemeyen olaylar olsa da korunmak mümkün olabilir.

“Sağlık, bir insanın sadece hasta olmaması değil, aynı zamanda fiziksel, ruhsal ve toplumsal yönden güçlü ve sağlam olmasıdır. İşçi sağlığı ise bir iş yerinde çalışan işçinin fiziksel, ruhsal ve toplumsal yönden tam iyilik halinin geliştirilmesi ve en yüksek düzeyde tutulmasıdır” [29].

Uluslararası çalışma örgütü (ILO) ile Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) işçi sağlığı ve iş güvenliği ortak komisyonunda işçi sağlığının esasları şöyle belirlenmiştir:

1. Bütün iş kollarında işçinin fiziksel, ruhsal ve sosyo-ekonomik bakımdan sağlığını en üst düzeye çıkarmak ve bunun devamını sağlamak.
2. Çalışma şartları ve kullanılan zararlı maddeler nedeni ile işçi sağlığının bozulmasını engellemek.
3. Her işçiyi kendi fiziksel ve ruhsal yapısına uygun işte çalıştırmak.
4. Özet olarak işin, işçiye ve işçinin işe uyumunu sağlamaktır [24].

2.3.1. İş kazalarının sınıflandırılması

İş kazaları olayın sonuçlarına, meydana gelme şekline, olay sonucu oluşan zararın niteliğine bağlı olarak farklı şekillerde sınıflandırılabilir.

Yaralanmanın ağırlığına göre kazalar

- 1- Yaralanma ile sonuçlananlar (geçici iş göremezliğe neden olanlar),
- 2- Sürekli iş göremezliğe neden olanlar,
- 3- Ölümle sonuçlananlar,
- 4- Tedavi gerektirmeyenler.

Yaralanmanın cinsine göre kazalar

- 1- Kafa yaralanmaları,
- 2- İç organ yaralanmaları,
- 3- Ruhsal ve sinirsel tahribat yapanlar.

Cinsine göre kazalar

- 1- Düşme ve incinme,
- 2- Yanma,
- 3- Ezilme ve sıkışma,
- 4- Elektrik kazaları [22, 30].

2.3.2. İş kazalarının oluşumuna yol açan unsurlar

“İş kazasının nedenleri olarak; sosyolojik, psikolojik, fizyolojik, eğitim ve teknik konular sayılabilir. Kişinin sürekli ilişki içinde olduğu makine, kullandığı malzeme, iş ortamı gibi etmenlerle etkileşim içinde bulunması sırasında iş kazaları oluşmaktadır” [22].

Cascio tarafından yapılmış sınıflandırmaya göre, iş kazalarının güvensiz çalışma davranışları ve güvensiz çalışma koşulları olmak üzere iki temel nedeni olup, güvensiz çalışma koşulları fiziksel ve çevresel koşullar olarak iki kısma ayrılmaktadır. Bozuk donanım, yetersiz makine koruyucusu ve koruyucu donanım eksikliği fiziksel koşulları oluştururken, gürültü, radyasyon, toz ve stres gibi etkenler de emniyetsiz çevresel koşullarını meydana getirir [22].

Güvensiz çalışma davranışları

1. Kişinin işi bilinçsiz yapması,
2. Kişinin dalgın ve dikkatsiz hali,
3. Kişinin makine koruyucularının çıkarması,
4. Kişinin işini tehlikeli bir hızla yapması,
5. Kişinin görevi dışında bir işi yapması,
6. Kişinin iş disiplinine uymaması,
7. Kişinin yaptığı işte uygun makine ve aleti kullanmaması,
8. Kişinin yetkisiz ve izinsiz olarak tehlikeli bölgede bulunması,
9. Kişinin kişisel koruyucuları kullanmaması,
10. Kişinin ehliyetsiz ve tehlikeli hızda araç kullanmasıdır.

Güvensiz çalışma koşulları

1. Koruyucusuz makine ve tezgahlar,
2. Güvensiz çalışma yöntemi,
3. Güvensiz ve sağlıksız çevre koşulları,
4. Topraklanmamış elektrik makineleri,
5. İşe uygun olmayan el aletleri,
6. Kontrol ve testleri yapılmamış basınçlı kaplar,
7. Kaldırma makineleri,
8. Tehlikeli yükseklikte istifleme,
9. Kapatılmamış boşluklar,
10. İşyeri düzensizliği [22].

Bunlardan başka, yetersiz ve uygun olmayan aydınlatma, aşırı gürültü, aşırı sıcak veya soğuk, yetersiz ve uygun olmayan havalandırma, kişisel koruyucuların olmayışı, makineler arası mesafenin uygun olmayışı, çalışanın iş giysilerinin uygun olmayışı da güvencesiz koşullardandır. Çalışanın çalışma koşullarının risklerini belirten bir eğitimden geçmemiş olması, mesleki deneyiminin az olması, herhangi bir bedensel engelinin olması, kazaya neden olabilecek nitelikte bir hastalığının bulunması, aşırı yorgunluk, bazı alışkanlık ve bağımlılıklarının olması ise güvencesiz davranışlardandır [31].

İş kazalarının kişisel nedenleri

İş kazaları makine, donanım, çalışma ortamının eksiklikleri gibi nedenlerle meydana geldiği gibi, çalışanların kişisel niteliklerine bağlı olarak da meydana gelebilir. İş kazasının meydana gelmesine etki eden kişisel nitelikler üç ana başlık altında toplanabilir:

1. Kişisel Özellikler: Yaş, cinsiyet, eğitim, deneyim, medeni durum,
2. Fizyolojik Özellikler: Fiziksel yetersizlik, yorgunluk, uykusuzluk, monotonluk,
3. Psikolojik Özellikler: Duygusallık, zeka, iş tatmini ve motivasyon, stres, algısal yetersizlik [32, 33].

Çalışanların bireysel kaza eğilimlerinin nedenleri; disiplinsizlik ve işi ciddiye almama, dikkatsizlik ve dalgınlık, korkusuzluk, ihmal ve tedbirsizlik, zeka ve anlayış durumu, sabırsızlık ve acelecilik, bilgisizlik ve deneyim noksanlığı, bedenlen işe uyumsuzluk, fiziksel ve moral yorgunluk, el aletlerini yanlış kullanmak, korunma araçlarına gerekli önemi vermemek, eğitim eksikliği, alkol ve bazı uyuşturucu madde alışkanlıklarıdır [24].

İş kazalarının teknik nedenleri

Yapılan araştırmalara göre, çalışan hataları gibi nedenlerden doğan insan faktörü kaynaklı iş kazaları makine ve teçhizatın arızası gibi teknik faktörlere bağlı iş kazalarından daha sık görülür. İşyeri düzeni ile iş kazalarının meydana gelmesi arasında ciddi bir ilişki vardır. Çalışma düzeni ve ortamının kötü olduğu işyerlerinde iş kazalarına daha sık rastlanılır. Çalışma ortamının tertipli düzenli olduğu işyerlerinde iş kazalarının meydana gelme ihtimali ve sıklığı düşmektedir. Çalışanların kendi güvenliklerini tehlikeye atacak kadar uzun süre çalışmaları, çalışma saatlerinin kişinin fiziki kapasitesini aşması da kaza riskini artırmaktadır [34, 35].

Makinelere bağlı kaza nedenleri

Her makinenin bir çalışma düzeni vardır ve bu düzenin bozulması iş kazasına neden olabilir ve makinelerden kaynaklanan iş kazaları az değildir. Makinelere bağlı kaza nedenlerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- 1- Kullanılan makinenin üretim özelliklerinin o üretim alanı için yanlış veya yetersiz olması, teknik bir ürün olan makinenin arızalanmasına ve buna bağlı olarak kazaya neden olabilir.
- 2- Kullanılan makine ve teçhizatın makine parçalarının eskime, kırılma veya patlama ihtimaline karşın periyodik olarak fiziki ve teknik bakım ve tamirinin yapılması gerekir.
- 3- Makinenin imal edildiği tarihteki teknoloji, hızla gelişen teknoloji nedeniyle kazaya yol açmayacak yeni niteliklerin makineye kazandırılmasında yetersiz olabilir.
- 4- Makine imal edilirken ergonomi dikkate alınmalıdır. İmal edilirken makineyi çalıştıracak insanın özelliklerinin ve çevrenin esas alınmaması kaza yapma olasılığını artırmaktadır.
- 5- Makinenin kazayı önleyici koruyucu mekanizmalarının hiç yapılmaması veya eksik yapılması güvenli olmayan koşullar yaratarak çalışanın kaza geçirme olasılığını artırır [32].

Fiziksel çevre koşullarına bağlı kaza nedenleri

Çalışma ortamının işçi sağlığı ve iş güvenliği şartlarına uygun olmaması çalışanı fiziksel, biyolojik ve psikolojik açıdan olumsuz etkileyerek, çalışma hızı ve kapasitesinin azalmasına neden olmakta ve iş kazalarının meydana gelmesinde etkili olmaktadır. Çalışma şartlarının optimum düzeyde tutulması çalışana sağlıklı ve güvenli bir iş ortamının sağlanması yanında, bireysel ve organizasyonel hedeflere ulaşmayı sağlayacaktır [33].

Çalışma şartlarıyla ilgili unsurlar şunlardır:

Gürültü

Belirli bir dereceye kadar gürültüye uyum sağlayıp alışmaya çalışan insan kulağının uyum kapasitesi endüstrideki gürültünün etkisini giderecek yeterlilikte olmadığı için şiddetli bir gürültüyle karşı karşıya kaldığında işitme duyusu azalmaya başlar ve mesleksi sağırılık ortaya çıkabilir. Gürültü ve iş kazaları arasında şöyle bir ilişki vardır; gürültü düzeyi arttıkça tepki zamanı azalır, hata sayısı ise artar. Bu, çalışanların kazaya maruz kalma oranlarında bir artışa neden olur [32, 33].

Aydınlatma

İşin iyi yapılabilmesi ve gözün yorulmaması için uygun ve yeterli aydınlatma gereklidir. Aksi durumda göz çabuk yorulur, hem verimlilik düşer, hem de hata sıklığı artar ve iş kazasının meydana gelme olasılığı artacaktır [32, 33].

Titreşim

Titreşim tekrarlayan ve saniyede belirli bir sayısı olan dalgalardır. Ses dalgalarından farkı hava yolu ile değil, vücudun sert kısımlarından girerek yayılmasıdır. Titreşimin frekansı (saniyedeki sayısı) Hertz ile ölçülür ve 20 Hertz'den büyük olan titreşimler vücuda girdiklerinde “titreşim hastalığı” meydana getirir. Daha çok kompresörlü taşınabilir alet kullananlarda görülen bu hastalığın fazla hassasiyet ve dikkat gerektiren işlerde meydana gelmiş olması, hata yapma sıklığını ve iş kazası geçirme olasılığını da arttırmaktadır [34].

Isı ve Nem

Sağlık açısından en uygun ortam, işin yapılış şekline bağlı olarak 12-22 derece ısı ve ısı ile ters orantılı olarak %30-75 arasında değişen nemdir. Çok yüksek veya düşük ısı veya nem iş kazasının oluşma riskini artırmaktadır [32].

Tozlar

İşyeri havalandırmasının çalışan sağlığı üzerinde etkisi büyüktür. Ortamdaki kirli hava işçilerin yeterli oksijen almasına engel olarak çabuk yorulmalarına, davranışlarının bozulmasına, işlerine gerekli ilgiyi ve dikkati göstermemelerine neden olur. Bu ise iş kazasının meydana gelme olasılığını artırır [32].

Kimyasal çevre koşulları

Çalışma ortamındaki kimyasal maddelerin uygun olmayan koşullarda bulundurulması çalışanların zehirlenmelerine, halsizliklere ve çeşitli sıkıntılara neden olabilir. Bu ise çalışanın yorulmasına, huzursuz olmasına ve hata yapmasına neden olur. Kimyasal çevre etmenlerinin bilinçli bir şekilde saklanması, kullanılması, sonra da uygun şekilde ortamdaki uzaklaştırılması gerekmektedir. Çalışanlar işyerinde bulunan kimyasalların türü, vücut üzerine etkileri, alınması gereken önlemler ve acil tedavi yöntemleri konusunda bilgilendirilmeli ve eğitilmelidir [33].

Biyolojik çevre koşulları

İşyeri ortamında bitkiler, mantarlar, hayvanlar, parazitler, mikroplar doğal olarak bulunabilecek canlı etmenlerdir ve biyolojik çevrenin parçalarını oluştururlar. Bunlardan bazıları işyeri ortamında yaygın olarak bulunduğu çalışanların sağlığı bozulur. Bu tür zararlardan korunmak için işyerinin temizliğine dikkat edilmelidir [33].

Ergonomik çevre koşulları

İş fizyolojisi, çalışma koşulları içinde fizik ve kas çalışması, psikomotor aktivite gibi insan vücudunun işleyişini ve ısı, aydınlatma gibi fiziki çevre koşullarını inceler. Ergonomi ise, çalışmayı insan anatomisine ve fizyolojisine uygun hale getirmeye çalışır. Her ikisi de işçi sağlığı ve iş güvenliği ile ilgili konularda çok önemlidir. Ergonomi, işte kullanılan her türlü araç ve gerecin insan yapısına uygun olarak yapılması ve çalışma ortamının organize edilmesi faaliyetlerini kapsar. Ergonomik çalışma koşullarının organizasyonla ilgili olan kısımları; çalışma süresi, dinlenme süresi, yıllık izinler, vardiya sistemi, kapasitenin üzerinde üretim artışı hedefi ve çalışma hızıdır [36].

İnsan fizyolojisine en uygun çalışma süresi 7,5 saattir ve bu sürenin aşılması halinde, üretimin düştüğü, devamsızlık ve iş kazalarının arttığı bilinmektedir. İnsan vücudunun çalışması için dönüşümlü olarak enerji tüketmesi ve enerji sağlaması, çalışma ve dinlenme aşamalarından oluşur. Çalışma süresinin en az %15'i kadar dinlenme süresinin olması gereklidir. Genel yorgunluk yıllık izinler ile giderilir. En az 3 haftalık bir dinlenme süresinin gerekli ve yeterli olduğu kabul edilmektedir. Sürekli üretimin olduğu yerlerde teknik ve ekonomik nedenlerle, çalışma süreleri 24 saat içine yayılarak, çalışma saatleri periyodik olarak değiştirilen vardiya sistemi uygulanır. Yapılan çalışmalar geceleri meydana gelen iş kazalarının daha ağır olduğunu ve bu durumun özellikle metalürji, kimya ve ulaştırma işlerinde olduğunu göstermektedir. Gece çalışmalarında işçinin dikkati daha kolay dağıldığı ve daha çabuk yorulduğu için daha sık ve ağır iş kazası meydana gelmektedir. İşverenlerin sürekli olarak üretim oranını ve miktarını artırmaya yönelik çalışma anlayışı içerisinde olmaları, çalışanın bedensel ve zihinsel gücünü dikkate almadan iş yükünün düzenlenerek çalışma hızının saptanması sonucunda, insanın makine ile uyumlu bir şekilde çalışması olumsuz yönde etkilenmekte ve güvensiz davranışlar ortaya çıkarmakta ve bu ise iş kazalarında dikkate değer bir artışa neden olmaktadır [22].

2.3.3. İş kazalarının etkileri

“İş kazalarının işyerine ve ulusal ekonomiye yüklediği işgücü kaybı, üretim kaybı gibi maliyetlerinin yanında ayrıca birçok yan maliyetten söz edilebilir. Bunlar hastane masrafları, ilaç bedelleri, mahkeme masrafları ve sigortalıya ödenen tazminatlar gibi maliyetlerdir” [24]. “İş kazası hem çalışanı, hem ailesini ve hem de çevresini etkiler” [30]. “Bir kazanın maliyeti insani, finansal ve ulusa yönelik ekonomik koşullar bağlamında ölçülebilir. Bu nedenle küçük ölçekli görünen bir kaza, şirket ve mağdura yönelik büyük çaplı bir etki içerebilir” [22].

Çalışan açısından etkileri

İş yeri kazalarında doğabilecek en önemli sonuç çalışanın yaşamını yitirmesi olup, insan yaşamının değerini ölçmek ve maliyetini değerlendirmek olanaklı değildir. İş kazalarında en büyük bedeli çalışan ödemektedir. İş kazasında çalışan yaşamını yitirmese bile beden ve ruh sağlığı bozulabilir, çalışamayacak durumda sakat kalabilir veya çalışma gücü azalabilmektedir. Çalışanı bu kez başka önemli sorun olan işsizlik beklemektedir [22].

Çalışan sosyal güvenlik kapsamında ise geçici ya da sürekli iş göremezlik ödeneği almaya hak kazanır, ancak sürekli iş göremez duruma düştüğünde gelir yaratma yeteneği azalacağından, rehabilitasyon sonrası daha düşük gelir getiren bir işte çalışmak zorunda kalmaktadır. Eğer iş kazasına uğrayan çalışan, sosyal güvenlik kapsamında değil ise ya da iş kazası ölümle sonuçlanmışsa yukarıda ki olasılık da ortadan kalkmaktadır [22].

Genel başlıklar halinde iş kazalarının çalışanlar üzerindeki olumsuz etkilerini sıralayacak olursak;

- 1- Evde bakım ve bakıcı masrafları,
- 2- Çalışmadığı sürede gelir kaybı,
- 3- Maluliyet olursa ömür boyu ücret kaybı,
- 4- Fiziksel aktiviteyi kaybetmesi sonucu hayatındaki değişiklik ve bazı faaliyetler açısından yetersizlik, boş vakit aktivitelerinin kaybı,
- 5- Yeni ilgi alanları bulmak amacıyla maddi manevi kayıplar,
- 6- Aile, arkadaşlar, meslektaşlar üzerindeki muhtemel etki, moral kaybı, sosyal ilişkilerin bozulması,
- 7- Zihinsel hasar,
- 8- Acı,
- 9- Sürekli sakatlık ihtimali,
- 10- Muhtemel hayat kaybı [22, 30].

İşveren açısından kayıplar

Meslekte kazanma gücü kaybı ne ölçüde olursa olsun, beden tamlığının korunması ilkesi nedeniyle, iş kazası sonucunda sigortalının işvereni hakkında, maddi ve manevi tazminat davası açma hakkı mevcut olup, açılacak davanın, Borçlar Kanunu

hükümlerine göre, 10 yıllık zaman aşımı süresi içinde, iş mahkemelerine başvurularak açılması gerekmektedir. Bu davalar işverenler açısından pahalı maliyetlere yol açar [22].

İşletmeler açısından iş kazalarının maliyetleri doğrudan ve dolaylı maliyetler olarak sınıflandırılmaktadır. İş kazası sonrasında çalışanın iş göremez bir duruma gelmesiyle ona yapılan ödemeler veya iş görenin kaybettiği yevmiyesi, ilk müdahale, ambulans ve tedavi masrafları, geçici veya sürekli iş göremezlik ve ölüm ödemeleri, işçinin yakınlarına ödenen maddi ve manevi tazminatlar, sigortaya ödenen tazminatlar doğrudan maliyetlere örnek verilebilir. Kaza esnasında, işgücü ve üretim kayıpları, bu bölümde işin durması nedeniyle zaman ve maliyet kaybı ise dolaylı maliyetlere örnek gösterilebilir [22].

İş kazasının işveren açısından doğrudan veya dolaylı maliyetlerini şöyle sıralayabiliriz:

- 1- Zamanında yeteri kadar mal üretilip piyasaya sürememekten kaynaklanan pazar kaybı,
- 2- İş kazalarının fazla olması durumunda işyeri kötü etkilenir. Bu durum sosyal kayıplara neden olur,
- 3- İş Günü ve İş Gücü Kayıpları,
- 4- İşletmenin, Makine ve Tezgahların veya malzemenin zarar görmesi,
- 5- Kaybedilen maaşlar,
- 6- İdari harcamalar,
- 7- Hukuki masraflar,
- 8- İşyerindeki geçimsizliklerin ve insanın yaşam kalitesindeki kayıpların neden olduğu masraflar,
- 9- Kazaya uğrayan personele ödenecek tazminatlar ve tedavi masrafları,
- 10- Kaza nedeniyle üretime ara verilmesi, üretim kaybı,
- 11- Kazaya maruz kalan çalışanın kendisi, ailesi ve çevresinde meydana gelen moral bozukluğu ve huzursuzluk,
- 12- Yeni personelin işe alınması, eğitimi ve uyum sağlamasına yönelik çalışmalar,
- 13- Kazanın kamuoyuna yansması durumunda, işletmenini toplumsal imajının olumsuz yönde etkilenmesi [22, 30, 33].

Ülke ekonomisi açısından maliyet

Kaza meydana geldiğinde kazayı soruşturma masrafları, görevli personelin ücretleri, olayın mahkemeye intikali halinde mahkeme masrafları devletin bütçesinden karşılanmakta olup, tüm bu harcamalar, kazaların maliyet unsurları içinde yer aldığı için kamuya ekstra bir yük getirir. Tüm bunlara ilave olarak iş kazalarının araştırılması, işçinin tedavisi, gerekirse rehabilitasyon giderleri, işçiye geçici iş göremezlik ödeneği verilmesi, maluliyet aylığı bağlanması, ölümü halinde eş ve çocuklarına maaş verilmesi Sosyal Sigortalar Kurumu tarafından gerçekleştirilmektedir. İş kazasının toplam maliyetleri toplumun diğer üyelerini de etkilemektedir; çünkü kamu harcamaları genel bütçeden karşılandığından vergi verenlere, işletmeye maliyetler ise sonuçta ürün fiyatını yükselttiğinden tüketiciye yansımaktadır. Böylece toplumdaki hemen hemen her birey, iş kazalarının maliyetlerinden doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmektedir [22].

“ILO tarafından yapılan çalışmalara göre iş kazaları ve meslek hastalıklarından kaynaklanan ekonomik kayıp ülkelerin gayri safi hâsılanın %4’ü olarak tahmin edilmektedir” [30].

2.3.4. İş kazalarını önleme yöntemleri

Ekonomik ve sosyal bir sorun olan iş kazalarının önlenmesinde devlet, işveren ve sendikalar en etkili gruplar olup, devletin rolü daha çok gözlemci, aydınlatıcı ve teşvik edici niteliktedir. Devletin işçi sağlığı ve iş güvenliği konusundaki en önemli etkinliği bu alandaki mevzuatı hazırlamak ve denetim yapmak, bu konuyu bir devlet politikası olarak benimseyip bağımsız kuruluşlar oluşturmaktır [22].

İş kazalarının önlenmesinde işletmelerin konuya yaklaşımları da son derece önemli olup işçi sağlığı ve iş güvenliği konusunda harcama yapmaları bir tür yatırımdır. İşletmeler açısından iş kazaları ve meslek hastalıklarından korunmanın en etkin yolu iş güvenliği ilkelerine uygun bir çalışma düzeni oluşturmaktır [22].

Sendikaların işçi sağlığı ve iş güvenliği konusunda yapabilecekleri konuyla ilgili şikayetleri toplu olarak gündeme getirmek ve gündemde tutmak, toplu iş sözleşmelerinde konuya yer vermek, işyerlerinde sendika temsilcisinin konuya aktif katılımını sağlamak, üyelerini eğitmek olabilir [22].

İşçi sağlığı iş güvenliği konusunda işçiler en etkin grup olmalıdır. Kural ve tavsiyelere uymalı, kullandıkları alet ve makineleri tanımalı, konuyla ilgili eğitimlere katılmalı, kısaca bu konuda bilinçli davranmalıdırlar [22].

İş kazalarının önlenmesi için, iş kazası nedenlerinin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu konuda alınacak önlemler iki başlıkta toplanabilir:

Güvencesiz koşullarla ilgili önlemler

Sağlık açısından olumsuz, iş kazası yaratabilecek nitelikteki koşulların değiştirilmesi veya düzeltilmesine çalışmalıdır.

- 1- Makine koruyucuların eksiksiz olması (döner aksan, pres koruyucuları gibi),
- 2- Kişisel koruyucuların işçiye verilmiş olması (baret, gözlük, eldiven, ayakkabı, elbise ...)
- 3-Olumsuz çevre koşullarının ortadan kaldırılması (makinelerin ortamda uygun yerleştirilmesi, uygun ve yeterli aydınlatma, aşırı gürültünün önlenmesi, uygun havalandırma, termal konforun sağlanması, ergonomik araç ve gereçlerin kullanılması, zeminin kaygan olmaması, kapıların çalışma alanı dışına doğru açılması gibi) [31].

Güvencesiz davranışlarla ilgili önlemler

- 1- Sensomotor aktiviteye zarar veren koşulların ortadan kaldırılması, işçinin motivasyonunun sağlanması, ruhsal ve sosyal problemlerinin ortadan kaldırılması (diyabet, hipertansiyon, kalp hastalıkları, epilepsi gibi hastalıkları olanlar iş kazası riski fazla olan yerlerde çalıştırılmamalıdır. Ayrıca sigara ve alkol kullananlar, sürekli ilaç alanlar veya ilaç bağımlılığı olanlar, hamileler yine iş kazası riski yüksek gruplar olduğundan tehlikeli alanlarda çalıştırılmamalıdır),
- 2- Çalışanların sağlık ve güvenlikle ilgili eğitimlerinin sağlanması (iş kazası ve meslek hastalığından kişisel korunma; makine ve kişisel koruyucuların nasıl kullanılacağı; kişisel hijyen; ilk yardım konularında gerekli eğitimlerin yapılması, ayrıca mesleki becerilerini ve deneyimlerini arttıracak eğitimlerin yapılmasıdır),
- 3- İşyeri kazası ve meslek hastalıkları uyarı levhalarının, ikaz ve işaret gereçlerinin sağlanması (... işçinin algılayabileceği tarzda seçilmelidir) [31].

İş kazalarının önlenmesinde başka unsurlar da yer alır. İşletmelerde verimliliğin, kalitenin artırılması, güvenli çalışmanın sağlanması ve en kısa sürede imal etmek için işgücünün sürekli eğitimi gereklidir. Milyarlık sermayeyi, en modern makineleri kullanacak olan işgücüdür. Değişim, gelişim, başarı ve motivasyonun sağlanabilmesi için işgücünün eğitimi şarttır [24].

Önem sırasına göre işgücünün eğitim ihtiyaçlarının başlıcaları:

- 1- Mesleği ve işiyle ilgili teknik bilgi,
- 2- İşi kolaylaştırıcı pratik bilgi,

- 3- Mesleği ile ilgili yeni gelişmeler,
- 4- Sektör veya işletmeye özel bilgiler,
- 5- Verimlilik,
- 6- Ergonomi,
- 7- Sivil savunma, yangın, genel kültür,
- 8- Üstleri ve astları ile ilişkiler,
- 9- Kendine ait yetki ve sorumluluğu bilmesi [24].

Genel olarak iş gücü eğitiminin ihtiyacının nedenleri:

- 1- Yeni teknoloji,
- 2- Önceki eğitiminde mesleğini tam öğrenmemiş olmak,
- 3- Teknolojik gelişme ve zamanla yeni sorunların ortaya çıkması,
- 4- Önceki bilgilerin unutulması, yanlış hatırlama,
- 5- Eğitim gördüğü meslekten başka bir meslekte çalışma [24].

Moral, dinamik, tanımlaması ve ölçülmesi zor olan psikolojik ve sosyal bir kavramdır. Sürekli yükselip alçalmalar gösterdiğinden devamlı özen ister [24].

Kuvvetli bir moral duygusu taşımak için birlik ve beraberlik ruhu, direngenlik ve vazgeçmeme arzusu, canlılık ve hareketlilik, tatminsizlik ve hayal kırıklığına karşı direnme, amaçlara bağlılık ve öndere hayranlık gibi belli başlı etkenler vardır. Buna karşın duygusuzluk, hareketsizlik, kavgı ve çekişmeler, kıskançlıklar ve çekememezlikler iş birliği ruhunun yokluğu zayıf bir moral duygusunun oluşmasını sağlayan sebeplerdir [24].

İşyerinde hüküm süren çeşitli koşullar, grup moralinin üzerinde etki yapan grup dışı etmenleri oluşturur. Bu etmenler, örgüt yapısı, gözetim şekli, çalışma koşulları, iş tatmini ve iş görenin işyeri dışındaki yaşamıdır [24].

Grup moralini yüksek düzeyde tutmayı sağlayacak önlemler:

- 1- Personelin işinden duyduğu tatmin derecesi,
- 2- Personelin üstüne karşı davranışı,
- 3- Personelin işinde ilerlemek arzusu,
- 4- Personelin iş yerinde geçinme durumu,

5- Sahip olduğu yeteneklerden maksimum derecede yararlanma,

6- Görev dağıtılırken adaletli ve insaflı olma,

7- Personele yaptığı işi önceden haber verme [24].

İnsanı harekete geçiren ve hareketlerinin yönlerini belirleyen arzu ve ihtiyaçlarıdır. Bunlar, fizyolojik ihtiyaçlar (yeme, içme, üreme, hayatı devam ettirme, barınma), güvenlik ihtiyaçları (hastalık, yaşlılık, geleceği garanti altına alma), ait olma ve sevgi ihtiyaçları (prestij, başarı, saygı görme), vücuda getirme ihtiyacı (kişisel tatmin, kişisel başarı, bilimsel buluş) şeklindedir. Bireyler motive edilirken ekonomik gelir ya da prim, ekonomik güvenlik önemlidir. Emeklilik, kaza, hastalık, hayat ve işsizlik sigortaları, yükselme olanakları, çekici iş ortamı, yapılmaya değer iş vermek, sosyal statü, kararlara katılma olanağı sağlama, adaletli ve sürekli bir disiplin sistemi, kişisel yetki ve güç kazandırma bireyleri motive eden önemli unsurlardır [24].

İş kazaları işletme açısından önemli bir insan kaynağı performans kriteri ve ciddi bir maliyet unsurudur ve verimliliği de olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla, iş kazalarının neden olduğu maliyetlerin de araştırılması gerekir. Koruma ve eğitim- geliştirme işlevleri için yapılacak harcamalar da bu nedenle işletmenin insan kaynaklarına yaptığı yatırım olarak görülmelidir [24].

2.4.Tarım İşçilerinin Çalışırken Koşulları ve Karşılaştıkları Riskler

Gezici tarım işçilerinin durumu bölgesel olmaktan çok, tüm ülkeyi ilgilendiren bir durumdur. “Günümüzde çalışanlar için tarım, en tehlikeli iş kollarından biri olarak nitelendirilmektedir. ... Ülkemizde de yaygın olan mevsimlik, gezici ve geçici tarım işçileri çalışma koşullarının ağırlığı, sosyal haklarının yokluğu, kötü barınma koşulları, trafik kazaları gibi nedenlerle daha fazla sağlık sorunu yaşamaktadırlar” [11].

Bazı aileler her yıl aynı yere gitmekte, bazılarıysa her yıl farklı yere gitmektedir ve gidilen yeri genellikle tarım elçileri belirlemektedir. Aileler yaklaşık 3 ila 8 ay arasında tarım alanlarında kalmakta, hatta bazı aileler bazı yıllar kalıcı adreslerine dönmemekte, çalıştıkları illerde çadırlarda kalarak bir sonraki iş mevsimini beklemektedir [15].

Bir yıl içinde birbirinden farklı yerlerde çalışan mevsimlik tarım işçileri, tarım ürünlerinin hasat mevsimine göre değişik yerlerde çalıştıktan sonra, ancak birkaç aylığına evlerine dönerler. Doğal olarak her bölgede çalışma ve yaşama koşulları değişmektedir. Ancak yine de mevsimlik tarım işçileri için çalıştıkları bölgeler arasında bu açılarından çok büyük farklılıklar olduğu söylenemez. Farklı yerlerde çalışan işçilerin yanında, bazıları sadece bir yerde çalışıp yılın kalan dönemini işsiz geçirirler ya da kentsel alanlarda geçici işlerde çalışırlar [7].

Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma koşullarının zorluğu kadar geçici yaşam koşulları da zorluklarla doludur. Yaşam koşullarının zorluğu çalışacakları yere yaptıkları yolculuk ile başlar. İşçiler kalabalık olarak kamyonlarda kaçak yolculuk yaparken, bu durum hayati tehlikeler doğurmaktadır [7].

Mevsimlik tarım işçilerinin çalışmaya geldikleri yerlerde kaldıkları konforsuz barınaklar genellikle çadır veya briket kulübedir. Bu barınaklar işçilerin dinlenmeleri ve aile mahremiyetini sağlamaktan uzak yapılardır [15]. İşçilerin çalıştıkları süre içinde yaşamlarını sürdürdükleri geçici barınma yerleri ikiye ayrılabilir. Bazı işçiler evlerinden gelirirken yanlarında getirdikleri branda, bez, naylon gibi malzemelerle kurdukları çadırlarda kalırlar. Bu çadırlar tek odadan oluşur ve tüm aile fertleri beraber kalır. Genellikle elektrik tesisatı yoktur. Bazıları da işverenin eski evini kullanabildikleri gibi bazı işverenler işçilerin barınmaları için çok odalı ev benzeri yapılar inşa etmişlerdir [7].

Mevsimlik tarım işçilerinin beslenme koşullarının uygun olmayışı da tehdit oluşturmaktadır [3]. Temiz suya erişim işçiler için oldukça sorunlu olan bir başka konudur. Genellikle taşıma suyla ihtiyaçlarını giderirler ve kaldıkları yerde mutfak, banyo ve tuvalet yoktur. Bu ihtiyaçlarını birçok ailenin ortak kullandığı tek bir tuvalet ve banyoda giderirler. Suyu taşımak ve ısıtmak zor olduğu için kişisel hijyenin sağlanması da oldukça zordur [7].

Yerleşik olmak eğitim olanaklarına ulaşmayı kolaylaştırmaktadır. Mevsimlik tarım işçileri işleri nedeniyle eğitim olanağından uzak kalmaktadır [15]. Ayrıca işçilerin çocukları da eğitimlerini yarıda bırakmak zorunda kalabilmektedir [3]. Eğitim yönünden anne babalarındaki olumsuz tablo çocuklarda da devam etmektedir. Çünkü mevsimlik tarım işçiliği yapan aileler tarım alanlarına çoğunlukla çocuklarını da beraber götürmekte, çocuklar okul eğitiminin devam ettiği sürelerde tarlada bulunmaktadır. Ayrıca eğitimle elde edecekleri avantajın ekonomik yaşamlarına yansımadağı algısı ile aileler ve çocuklar eğitime devam etmeyi de tercih etmemektedirler [15].

Tarım işçileri çalışma ortamlarında maruz kalınan fiziksel, kimyasal, biyolojik risklere karşı korunamıyor, aşılanamıyor, ergonomik olmayan çalışma koşullarıyla ilgili bilgilendirilmiyor [2]. Tarım işçilerinde en sık görülen mesleki hastalıklar, zoonotik enfeksiyonlar, işle ilgili akciğer hastalıkları, deri hastalıkları ve kimyasal kullanımı ve uzun süre güneşe maruz kalma ile ilişkili bazı kanserler, kas iskelet sistemi sorunlarıdır [11]. Gübre, pestisit ve diğer kimyasallarla temas, güneş ışınlarına sürekli ve korunmasız maruz kalma, mikroorganizmalar, ısı ve toz ile temas, birikimli travma tarım işçilerinin çalışırken karşılaştıkları risklerdendir. Tarım işçileri çoğu zaman uygun olmayan ergonomik koşullarda çalışırlar. Ağır kaldırma, taşıma, uzun süre ayakta durma, tekrarlayan ve uygunsuz pozisyonda uzun süre çalışma gibi birçok fiziksel zorlanma kas iskelet sistemine zarar verebilir. Tarım işçileri makinelerin kullanımına bağlı olarak ciddi kaza tehlikeleri ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Tarım işçiliğinin sağlık açısından diğer önemli bir özelliği de maruz kalınan kimyasalların sadece işçinin kendisini değil, ailesini de etkilemesidir [3].

Günümüzde pek çok alanda olduğu gibi, tarım sektöründe de birinci öncelik karlılık olarak gözükmektedir. Bazı tarımsal uygulamalar, insanların sağlıklı yaşamasına hizmet etmek bir yana, daha fazla kazanç uğruna, insanların sağlığını olumsuz etkilemeye başlamıştır [16]. Mevsimlik tarım işçileri bazı tarım ürünlerinde ya da işlerinde çalışırken işin koşullarına ve hava şartlarına bağlı olarak eldiven, maske, şapka gibi araçlara ihtiyaç duymaktadır [7]. Ancak çoğu işçi sağlığı ve iş güvenliği açısından gerekli olan kişisel koruyucu donanımdan (giysi, ayakkabı, maske, gözlük, eldiven gibi) yararlanamıyor [13]. İşçiler genellikle bu tür ihtiyaçlarını kendileri karşılamaktadırlar [7].

Mevsimlik çalışma döneminde işveren işçilerine dair herhangi bir sorumluluk üstlenmemektedir. Klasik iş hukuku açısından işverenin işçisine karşı bir yükümlülüğü bulunmamaktadır. (Sadece görülen işin niteliği gereği 30 günden az süren bir işin olması isterse iş yerinde çalışan işçi sayısının 50 ve altında olması nedeniyle İş Kanunu kapsamına giremeyen mevsimlik gezici tarım işçilerine Borçlar Kanunundaki “hizmet sözleşmesi” bölümünü oluşturan hükümler uygulanacaktır. Ancak gerek İş Kanunu gerekse Borçlar Kanunu’nun işçi-işveren ilişkilerini düzenleyen hükümlerine karşın ailece barınma, sağlık sorunları, küçük çocukların bakımı vb. birçok özel durumdan kaynaklanan gereksinimleri karşılayacak düzenlemeler bulunmamaktadır). Barınma, beslenme ve ulaşım bu bağlamda dikkate alınacak alanlardır. Örnek olarak mevsimlik tarım işçilerinin barınma yerlerinin belirlenmesi bu açıdan önem taşır. Burada işveren, işçilerin yaşadıkları yerden çalışacakları yere taşıma masraflarını azaltmak gibi bir amaçla barınma yerlerinin çalışma yerlerine yakın olmasını tercih etmektedir. Diğer yandan iş kazası ve hastalık durumunda işçinin sorununa çözüm bulmak tamamen işverenin kişisel kararına bağlı kalmaktadır. Ayrıca işveren, işçilerin çalıştığı süre boyunca beslenme giderlerine karışmaz. İşverenlerin bu sorumluluklardan herhangi birini üstlenmeleri tamamen kendi kararına bağlıdır. Bu konuda onlara yükümlülük getiren hiçbir yasal düzenleme bulunmamaktadır [7].

Mevsimlik tarım işçileri için en sık karşılaşılan sorun işsizliktir. Çünkü çoğu aile çalışılan aylar dışında yılın geriye kalan kısmını kazandıkları ile geçirmek zorundadır. Yoğun işsizlik baskısı nedeniyle işçiler düşük ücretlere razı olmaktadır [7]. “Mevsimlik tarım işçilerinin yaşadıkları bu yoğun işsizlik ve bazı durumlarda çalıştıkları birkaç ayın geliriyle bütün yıl geçinmek zorunda olmaları ailelerin çocuk ve yaşlı üyelerinin de mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmalarına neden olmaktadır” [7]. Yakın akrabalarla beraber, yaşlılar, çocuklar ve gençlerin de bulunduğu tüm aile bireyleri hep birlikte çalışmaya gitmektedirler [7].

Mevsimlik tarım işçilerinin yaşadıkları işsizlik bununla sınırlı değildir. Çalışmak için gittikleri yerlerde şayet araçları yoksa iş bulamamaları da olasıdır. Bu durum işçiler için karşılarına çıkabilecek en kötü ihtimallerden birisidir. Çünkü bazı işçiler gelmeden önce yaşadıkları yerlerde çalıştıkları dönemde tüketmek üzere borçlanarak gıda maddeleri alırlar. Bu harcamaları da döndüklerinde kazandıkları ücretlerinden öderler. Ayrıca çalışmadıkları aylarda yine tek gelirleri birkaç ayda kazandıkları paradır. Dolayısıyla çalışma ve yaşama koşulları ne kadar kötü olursa olsun bu süreyi mutlaka çalışarak geçirmek zorundadırlar [7].

“Çalışma ilişkilerindeki korunmasızlıkları ve işsizlik tehdidi bir arada düşünüldüğünde ücretlerinin düşük olması şaşırtıcı değildir. İşçilerin neredeyse tamamı uzun çalışma saatlerine ve kötü yaşam koşullarına karşılık ücretlerinin çok düşük olmasından şikayet etmektedirler” [7].

Mevsimlik tarım işçilerinin başka bir seçeneklerinin olmaması, sosyal korumanın tamamen dışında kalmalarına, emeklerinin karşılığını alamamalarına ve masrafları çıkardıktan sonra geriye çok az para kalmasına karşın, düşük ücret karşısında onları olanaksız bırakmaktadır. Tarım işçilerinin düşük ücretlerine karşın çalışma saatleri günde 12 saat hatta bazen daha fazladır. İşe başlama ve bırakma saatlerinin belirli bir kuralı yoktur. İşçilerin haftalık tatil günü de yoktur. Ayrıca işçilerin kendileri de para biriktirmek için olabildiğince çok çalışmak istediklerinden tatil günü fikrine sıcak bakmamaktadırlar [7].

İşçiler, yaşam koşullarındaki olumsuzluklar dışında, çalıştıkları dönemlerde sağlık haklarından da önemli ölçüde yoksundurlar [7].

Çalışma koşullarının ağırlığına rağmen mevsimlik tarım işçileri işleri üzerinden bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı değildirler. Tarımda sosyal güvenlik kapsamında olmamaları çalıştıkları süre içinde iş kazası, meslek hastalığı veya ölüm hallerinde herhangi bir kurumsal destek görmemelerine neden olmaktadır. Bu durumda sorunlarını kendi aralarında ya da araçları yardımıyla çözmek zorunda kalmaktadırlar [7].

Tarım sektöründe çalışanlar yoksulluk riskinin en yüksek olduğu gruptur. Buna rağmen sosyal yardımlardan yararlanamazlar. Sağlık sigortası açısından bakıldığında durumları biraz daha iyidir, çoğu Yeşil Kart kullanır [7].

“Mevcut uygulamada düşük gelirli tarım işçileri Yeşil Kart ile sağlık hizmetlerinden kısmen yararlanmalarına rağmen, çalışmak için geldikleri illerde Yeşil Kart süresi dolan mevsimlik tarım işçileri vize işlemlerinde ... güçlükler yaşamaktadırlar” [13].

4857 sayılı İş Kanunu’nun “İstisnalar” başlıklı 4’üncü maddesine göre, “50’den az işçi çalıştırılan (50 dahil) tarım ve orman işlerinin yapıldığı işyerlerinde veya işletmelerinde” ve “aile ekonomisi sınırları içinde kalan tarımla ilgili her çeşit yapı işleri”nde ve “iş ilişkilerinde” bu kanun hükümlerinin uygulanamayacağı ifade edilmiştir. İş Kanunu kapsamı dışında tutulan tarım işçileri; sözleşme yapma, ücret, sözleşme feshi, hastalık izni ve yıllık izin, işçi sağlığı ve güvenliği yaptırımları gibi haklardan yararlanamıyorlar. Çalışma saatleri İş Kanunu’na aykırı şekilde normal çalışma sürelerinin çok üzerine çıkartılıyor. Ailecek çalışmaları nedeniyle, çocuk ve genç işçiler İş Kanunu’nun yasakları ihlal edilerek çalıştırılıyorlar [13].

“Mevsimlik işçilerin durumu daha da vahim; 50 sınırını aşsalar dahi geçici sürelerle farklı işlerde çalıştıklarından kayıt dışı olmaktan kurtulamıyorlar” [13].

İş Kanunu kapsamında başkasının hesabına süresiz iş sözleşmesine dayanarak çalıştırılanlar ile kendi hesabına çalışan tarım işçileri 5510 Sayılı SSGSS kapsamına giriyor. SSGSS kapsamındakiler hukuken iş kazası ve meslek hastalıkları halinde; sağlık yardımı ile ortez-protez araç ve gereçleri, geçici ve sürekli iş göremezlik geliri, uzun vadeli sigorta yardımları sağlanırken, mevsimlik tarım işçileri sigortalı dahi sayılmıyor ve sosyal güvenlik hakkına sahip bulunmuyorlar [13].

Mevsimlik tarım işçileri, SSGSS’deki tarımsal faaliyet tanımına (m.3/19) uygun olarak çalıştığı halde İş Kanunu engeli nedeniyle sosyal sigorta hakkından yararlanamıyorlar. Aynı Yasa; “Bu kanunun kısa ve uzun vadeli sigorta kolları hükümlerinin uygulanmasında; .... Tarım işlerinde veya orman işlerinde hizmet akdiyle süresiz işlerde çalışanlar ile tarımda kendi adına veya hesabına bağımsız çalışanlardan; tarımsal faaliyette bulunan ve yıllık tarımsal faaliyet gelirlerinden, bu faaliyete ilişkin masraflar düşüldükten sonra kalan tutarın aylık ortalamasının, bu Kanunda tanımlanan prime esas günlük kazanç alt sınırının otuz katından az olduğunu belgeleyenler.... Sigortalı sayılmazlar” diyor (m.6/ı) [13].

“İş kazası ve meslek hastalıkları sigortası hakkından ve koruyucu sağlık hizmetlerinden mahrum olan, düzenli ve ücretsiz sağlık taramaları yapılamayan tarım işçileri; işçi sağlığı kapsamında zorunlu olan işe başlama ve sonrasındaki periyodik olarak yapılması gereken muayenelerden de yararlanamamaktadırlar” [13].

Tarım işçilerinin ... sendikalaşmaları konusunda herhangi bir yasak bulunmamaktadır .... Tarımda çalışanlar emek gücünü belirli bir ücret karşılığında satmasına rağmen sendikal örgütlenme hakkından fiili olarak yararlanamamaktadırlar. Tarım iş koluna uygun yasal düzenlemelerin olmaması, küçük gruplar halinde çalışma, mevsimlik ve kısa süreli üretim ile günlük çalışma sürelerinin çok uzun olması gibi koşullar örgütlenmeyi zorlaştırmaktadır [13].

“Mevsimlik tarım işçilerinin çalışmaya geldikleri yerlerin yerli halkıyla farklı diller konuşmaları, bazılarının Türkçe bilmemesi işçilerin koşullarını zorlayan bir başka etkidir” [7].

Mevsimlik tarım işçilerinin yaşadıkları tüm zorluklar sosyal yaşamlarını da önemli ölçüde etkiler. Barınma ve çalışma koşulları yerli halkla iletişim kurmalarını engeller ve dışlanmalarına sebep olur. Aileler parçalanır, çocuklar eğitimsiz kalır. Yaşam koşullarının kötü olması kadınları ve çocukları daha fazla etkiler. Kadınlar tarlada çalışmak dışında su taşımak, yemek yapmak, temizlik gibi işlerle de uğraşır, yaşadıkları yerlerle ilgili bu zorluklar para biriktirme baskısı ile birleşince işçilerin yetersiz beslenmelerine sebep olur ve özellikle çocukların bulaşıcı hastalık, gelişim bozuklukları gibi sorunlarla daha fazla karşılaşmalarına neden olur. Yaşam koşullarındaki bu zorlukların tamamı işçilerin erken yaşlanmalarına neden olmaktadır [7].

Özetle; mevsimlik tarım işçileri, uygun konutlarda barınamamakta, sağlıklı içme ve kullanma suyu ile tuvalet ve yıkanma yerlerinden yararlanamamakta, yeterli ve dengeli beslenememekte, temiz giyinememektedirler. Eğlence ve spor gibi sosyal etkinliklere katılamamaktadırlar. İletişim hakkından mahrumdurlar. Yılın dokuz ayında farklı yerlerde yaşamaktadırlar ve bu nedenle seçme ve seçilme hakkını kullanamazlar. Okul döneminde iş başında olmaları nedeniyle okul çağındaki çocukları eğitim-öğretim hakkından yararlanamamaktadır [13].

Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma koşulları, çalışma yaşamlarındaki eşitsizliği artırırken, sağlık ve güvenliklerini önemli ölçüde tehlikeye sokmaktadır [3].

2.4.1. Tarım işçilerinde iş kazaları

Dünyadaki iş gücünün yarıya yakını (tahmini 1,3 milyar çalışan) tarımsal faaliyet yürütmektedir. ILO tarım sektörünü en tehlikeli iş kollarından biri olarak işaret etmekte ve her yıl birçok tarım işçisinin mesleki hastalıklara yakalandığını ve iş kazasına uğradığını bildirmektedir. Her yıl 170 bin tarım işçisinin öldüğü ve milyonlarcasının da ciddi şekilde yaralandığı ve kimyasallarla zehirlendiği rapor edilmektedir. Kayıt altına alınamayan ölümlerin ve yaralanmaların bu sektörde büyük sayılarda olduğunu göz önüne alırsak zararın gerçek boyutlarının daha ciddi olabileceği düşünülebilir [3].

“Birçok ülkede tarımda görülen ölümlü iş kazaları diğer sektörlerle göre iki kat fazladır. ILO verilerine göre dünyada her yıl meydana gelen 355 bin ölümlü iş kazasının 170 bini tarım sektöründe görülmektedir” [13].

“Çocuklar ve gençler bu sektörün risklerinden daha fazla etkilenmektedirler. Avrupa’da genç işçiler arasındaki ölümlü iş kazası hızının en yüksek olduğu sektörün tarım olduğu ve çiftliklerdeki kazaların %30’undan fazlasının çocuk ve ergenlerin geçirdiği kazalardan oluştuğu bildirilmiştir” [3].

Tarım sektöründe görülen kazalardan ölümle sonuçlanan kazalar boğulma, elektrik çarpması, çarpmaya bağlı yaralanmalar, hidrojen sülfid zehirlenmesi ve kafa yaralanmaları olarak listelenmektedir. Ölümle sonuçlanmayan yaralanmaların ise sıklıkla kayma, takılma ve düşmelere, gerilme ve burkulmalara, makine kullanımına, kimyasallara ve yangınlara bağlı olarak ortaya çıktığı belirtilmektedir [3].

Traktör devrilmeleri, tarımda görülen iş kazaları nedenleri arasında en önemli etkenlerden biridir ve ciddi yaralanmalara ve ölümlere neden olabilir [3]. Geçirilen kaza ve yaralanmalar sonucu ölümler tarım işçilerinde en fazla görülen sorunlardır. Mevsimlik tarım işçilerinin insan onuruna yakışır ve güvenilir bir şekilde ulaşımlarının sağlanamaması, kamyonlarla- traktörlerle işçi taşınması işçilerin kazalara karşı korunamamasına nedendir [13]. Mevsimlik tarım işçileri ayrıca işçi sağlığı ve güvenliği açısından gerekli olan kişisel koruyucu donanımdan yararlanamamaktadır. Örneğin işverenler gerekli olan eldivenleri temin etmemekte, çalışan kendi almak zorunda kalmaktadır. Maddi zorluklar nedeniyle alamayan işçilerin bazıları işverenlerin eldiven kullanmalarını istememelerinden eldiven kullanmamaktadır. İşverenin gerekçesi de eldivenin çalışmayı yavaşlatmasıdır [7]. “...Tarım uygulamaları nedeniyle aşırı pestisit kullanımı sadece çevresel değil aynı zamanda mesleki sağlık sorunlarına da yol açmaktadır. Tarım sektöründe görülen tüm iş kazalarının %14’ü

ve ölümlü iş kazalarının %10'u pestisit ve diğer tarımsal kimyasallar nedeniyle olmaktadır" [11].

2.4.2. Tarım işçilerinin iş kazalarından korunması için önlemler

ILO'nun 184 nolu sözleşmesi ve 192 nolu tavsiye kararı tarım işçilerinin sağlığı ve güvenliğinde ulusal sistemlerin ve politikaların geliştirilmesini öngörmektedir. Tarım için temel alanlarda (makine güvenliği ve ergonomi, üretim ve taşıma, kimyasalların yönetimi, hayvancılık ve biyolojik risklerin önlenmesi ve tarım tesislerinin kurulması) korunma ve önleme için ilkeler ve rehberler oluşturmaktadır. Bu düzenlemelerde ayrıca kadın işçiler, genç işçiler, geçici ve mevsimlik işçilere de özel yer ayrılmıştır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma ve sosyal hayatlarının iyileştirilmesine yönelik strateji ve eylem planı hazırlamıştır. Buradaki hedeflerin yerine getirilebilmesi için yoğun bir çaba harcanması gerekir. Kırsal alanda tarım işçilerinin sağlığı ve güvenliği için bir hizmet modeli oluşturmak ve temel sağlık hizmetleri ile entegre etmek gerekir. Bunun için kritik noktalar şunlar olabilir:

- 1- Sektörler arası işbirliğinin sağlanması
- 2-Tarım çalışanları için kapsayıcılığın genişletilmesi, sağlık hizmetlerine ulaşımın sağlanması
- 3- Kırsal alanda görece iyi örgütlenmiş bir sağlık sistemi vardır. Temel sağlık hizmetlerinin nasıl entegre edilebileceği, bunun mümkün olup olmadığının araştırılması
- 4-Tarımdaki güvenlik konuları ile ilgili hangi kurumların, nasıl çalışabileceğinin belirlenmesi
- 5- Ulusal politikaların oluşturulması-yasal altyapının sağlanması

Ayrıca, Uluslararası Çalışma Örgütü tarımdaki risklerin farkına varılması sağlığın korunması ve güvenliğinin sağlanmasını desteklemek için çok ayrıntılı uygulama kodları tanımlamış ve rapor haline getirmiştir. Geliştirilen bu uygulama rehberi tarım işçilerinin sağlığı ve güvenliğine yönelik çalışmalar yapanlar için önemli bir yol gösterici kaynak niteliğindedir [3].

Gezici mevsimlik tarım işçileri mutlaka iş Kanunu kapsamına alınmalı ve sosyal güvenceye kavuşturulmalıdır. Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Genelgesi'ne göre oluşturulacak Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerini İzleme Kurulu çalışmalarına başlamalıdır. Temel sağlık hizmeti topluma uyumlu sağlık hizmeti anlayışı ile yeniden düzenlenmelidir. Gezici mevsimlik tarım işçileri ailelerin sorunlarının çözümüne yönelik toplum katılımı ve sektörler arası işbirliği temelinde yöntemler geliştirilmelidir [15].

“Ergonomik koşulların düzeltilmesi ile ilgili önlemlerin uygulanabilmesi için planlama ve uygulama aşamasında tarım işçilerinin katılımını sağlamak ve bölgenin psikososyal ve sosyokültürel özelliklerini göz önünde bulundurmak çok önemlidir” [3].

Risklerin azaltılmasına yönelik araştırmalar eğitim müdahalesinin tarım işçilerinin yaralanma sıklığını azaltmadığını göstermiştir. Finansal özendirici tedbirler ise yaralanma hızını azaltabilmektedir. Bunun dışında, tarım işçilerinin iş kazalarından korunması konusunda pestisit kullanımının kanunen yasaklanması ve denetimi de etkin olabilecektir. Traktörlerde devrilme önleyici yapılar kullanılabilir [3].

Tarım ilaçları, kullanılmalarına bağlı gelişen riskleri azaltmak için, profesyonel kişiler tarafından uygulanmalı, gerekli ve uygun koruyucular alınmalı ve uygulanmalıdır. Tarım alanlarında ilaçları kullanacak kişiler ve çevreleri eğitilmelidir [37].

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırma evrenini, Ankara İli Polatlı İlçesi Sarıoba Köyünde, 2011 yılının Eylül/Ekim/Kasım aylarında, göçebe mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan ve çadır kentte yaşayan kişiler oluşturmaktadır. Sarıoba Köyünün görev sahası içinde bulunduğu Yassıhöyük Jandarma Karakolunun kayıtlarına göre, 2011 yılında Sarıoba Köyündeki çadır kente çalışmak üzere toplam 599 mevsimlik tarım işçisi gelmiştir. İncelemenin yapıldığı aylardaki işçi sayısı ise bilinmemektedir. Belirtilen tarihlerde çadır kentte bulunan her çadırda görüşülmüş, bu kişilere araştırma hakkında kısa bilgilendirme yapılmış, katılmayı kabul eden 122 mevsimlik tarım işçisi araştırmaya alınmıştır.

6.2. Araştırma Bölgesinin Tanıtımı

Araştırmanın yapılacağı bölge olarak Ankara İli Polatlı İlçesi Sarıoba Köyü bölgesi seçilmiştir. Bölgenin seçiminde etkin olan faktörler şunlardır:

1. Mevsimlik tarım işgücünü yoğun bir şekilde bünyesinde barındırması,
2. Sağlıklı bilgilere ulaşabilmek amacıyla araştırmacının tanıdığı bir bölge olması.

Polatlı, Ankara ilinin batı kesiminde, Eskişehir - Ankara Devlet Yolu üzerinde Ankara'ya en yakın ilçedir (76 km). 1 Ağustos 1926 tarihinde 877 sayılı kanunla ilçe olmuştur.

Polatlı İlçesinde insan yerleşiminin bilinen en eski tarihi M.Ö. 3000 yıllarına kadar dayanmaktadır. Yassıhöyük köyünde bulunan antik Gordion Şehrinde M.Ö. 3000 yıllarında yerleşim olduğu bilinmektedir. Bölgede yaşayan belli başlı uygarlıklar sırasıyla, Hitit, Frigya, Lidya, Pers, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı uygarlıklarıdır. Polatlı ilçe merkezinin bugünkü yerleşimi 1860 yılında Sivritepe mevki Menteşe Mahallesinde ve Zafer Mahallesinde oluşmuştur. Yerleşimin asıl gelişimi Ankara-İstanbul demiryolunun 1892 yılında buradan geçmesiyle gerçekleşmiştir. Kurtuluş Savaşı'nın en önemli olaylarından biri olan Sakarya Meydan Muharebesi Polatlı toprakları üzerinde meydana gelmiştir. Atatürk'ün Sakarya Meydan Muharebesini yönettiği karargah Alagöz köyünde, attan düşerek yaralandığı yer İler köyündedir. Bu savaşın önemli coğrafi mevkileri olan Çal Dağı, Duatepe, Beştepe ve Kartaltepe de Polatlı sınırlarındadır.

İlçenin nüfusu 2013 adrese dayalı nüfus sayımına göre 117,393'dür. Bunun 102,659'u ilçe merkezinde, 14.734'ü ise kasaba ve köylerde yaşamaktadır. İlçe çok sayıda köy ve 13 mahalleden oluşmaktadır.

Polatlı ilçesinin ekonomisi tarih boyunca tarım ağırlıklı olagelmıştır. İlçenin 383.675 dekar sulu, 1.789.500 dekar susuz ve toplam 2.173.175 dekar tarım alanı bulunmaktadır. Yöre topraklarında en fazla üretilen ürünler buğday, arpa, şeker pancarı, kavun ve soğandır. İlçede hayvancılık; büyükbaş, küçükbaş ve kümes hayvancılığına dayalıdır. Türkiye'nin önemli tahıl ambarlarından birini oluşturan Polatlı aynı zamanda en aktif tahıl borsalarından birine de sahiptir. Bunun bir sonucu olarak Polatlı Borsası'nda ilçede üretilen tahılın iki katı kadar bir tahıl alım-satımı meydana gelmektedir. Polatlı Borsası bir "ihtisas borsası" olarak sürekli gelişme göstermekte, İlçe Tarım Müdürlüğü, Ziraat Odası, Tarım Kredi Kooperatifi şubesi, Trakya Birlik Kooperatifi şubesi, Pancar Bölge Şefliği, Yukarı Sakarya Sulama Birliği gibi önemli tarımsal kuruluşlar ilçede faaliyet göstermektedir.

İlçede sanayi gün geçtikçe gelişmektedir. İlçe merkezinde kentsel ekonomik faaliyetlerin ve buna bağlı olarak sanayinin ve hizmet sektörünün gelişimi Ankara-İstanbul demiryolunun 1892 yılında Polatlı'dan geçmesi ile başlamıştır. Ülkemizin önemli sanayi kuruluşlarından olan Ortadoğu Rulman Sanayi ve Hema Dişli Fabrikası Polatlı'da bulunmaktadır. Bunların yanında ülke geneline galvanizli direk üreten Şa-Ra ile yurtiçi ve yurtdışına döşemelik kumaş üreten Polmen Dokuma Sanayi ve Amerikan Halı Sanayi, 2 adet hazır beton fabrikası, 1 adet kâğıt ve matbaa fabrikası, 1 adet hediyelik eşya fabrikası, 1 adet çatı cephe sistemleri fabrikası, 1 adet ambulans donatım fabrikası, 1 adet boru fabrikası, 1 adet tıbbi malzeme üretim fabrikası, 1 adet Doğalgaz Çevrim Santrali, 9 adet un fabrikası, 3 adet yem fabrikası, 8 adet mermer işletme tesisi ile 1 adet tarım aletleri yapım fabrikası ilçede faaliyet göstermektedir. Bu alanda sürekli yeni girişimler ve gelişmeler olmaktadır. İlçede sanayinin gelişimine önemli katkılar yapacak olan Polatlı Organize Sanayi Bölgesi 2172 dekar alan üzerinde alt yapı çalışmaları ve fabrika kuruluş çalışmaları seviyesinde sağlıklı bir gelişme içindedir. Ayrıca Malıköy'de Ankaralı sanayicilerin önderliğinde 5200 dekar alan üzerinde Başkent Organize Sanayi Bölgesi adıyla ikinci bir Organize Sanayi Bölgesi kurulmaktadır. Bunların dışında yine

Malıköy bölgesinde 2. Organize Sanayi Bölgesinde ise alt yapı çalışmaları devam etmekte olup, yine bu bölgede Anadolu Organize Sanayi Bölgesi adı altında yeni bir Organize Sanayi Bölgesi kurulması planlama aşamasındadır.

Sarıoba, Ankara İlinin Polatlı İlçesine bağlı bir köydür. Ayaş-Polatlı kara yolu üzerinde, ilçenin kuzeybatısında, Ankara Çayı yakınında olan köy, Ankara İline 113 km, ilçe merkezine 39 km uzaklıktadır. Oltan Beldesi (Ayaş), Perli Çiftliği (Ayaş) Gençali, Karacaahmed, Dürmek (Mihalıccık), Müslüm, Oğuzlar, Karaahmed ve Güreş köyleri ile komşudur. Sarıoba Köyüne Ayaş ilçesi istikametinde de gidilebilir. Anakara-Ayaş arası 58 Km.dir. Ayaş-Sarıoba arası ise 32 Km dir. Asfalt yol ile Ankara-Ayaş-Sarıoba arası toplam 92 Km dir. Bu yolun trafik açısından daha tenha olduğu düşünülürse ulaşım daha kolay olur.

Köyün adının nereden geldiği ve geçmişi hakkında bilgi yoktur. Sarıoba Köyü Antik dönemlere ait kral yolu üzerinde ve stratejik öneme haiz olduğundan antik yerleşimleri de görmek mümkündür. Bugünkü köy yerleşiminin hemen karşısında bulunan höyük üzerinde kazı yapılmamıştır. Ancak yüzey araştırmaları ve buluntulardan anlaşıldığı kadarıyla Eski Tunç dönemine kadar inmektedir. Karakaya bölgesinde bulunan tümülüs Gordion'daki (Gordion 20 Km uzaktadır) tümülüs geleneğine uygun bir adet tümülüs bulunmaktadır.

Yerleşimi toplu köy şeklindedir. Hane sayısı 195'tir. 2013 nüfus sayımına göre 778 kişi olan köyün yaz-kış nüfusu farklılık göstermektedir. Bu farkın nedeni, yaz aylarında, mevsimlik tarım işçiliği yapmak üzere, Doğu ve Güneydoğu illerinden çok sayıda geçici ve gezici göç alıyor olmasıdır.

Köyün iklimi, karasal iklimi etki alanı içerisindedir. Saroba Köyü Polatlı'nın en güzel arazisine sahiptir. Çünkü Ankara çayı araziye yaklaşık 27 km sulayarak geçer. Son yıllarda elektrik trafoları kurarak Ankara Çayının 700-1000 metre uzağındaki arazilerin de yağmurlama sistemi ile sulandığı düşünülürse arazinin büyük bölümü sulanmış olur.

Köyün ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Ankara İli bilindiği gibi, kuru soğan üretiminde Türkiye'de birinci sırada, yaş soğan üretiminde ise ikinci sırada yer alıyor. Her yıl, yaklaşık 10 bin kişi, Doğu ve Güneydoğu illerinden Polatlı'ya gelerek yılın yarısını tarlalarda çalışarak geçirmektedir.

Bu işçilerin büyük çoğunluğu Urfa'dan gelmektedir.

1. Bu işçilerin Nisan-Mayıs aylarından itibaren geldikleri ve Ekim ayı sonlarına kadar kaldıkları belirtilmektedir.

2. İşçiler ağır koşullar altında yetersiz imkanlarla yaşam sürdürmektedirler ve çalışmaktadırlar.
3. Bu işçiler beraberlerinde eşlerini ve çocuklarını da getirmekte, gelenlerin yaklaşık % 30'unun çocuk olduğu tahmin edilmektedir.
4. Göçebe ailelerin eğitim, sağlık ve sosyal hayat imkânları çalışma sürecinde yoğun sekteye uğramaktadır.
5. Kayıt ve takipleri yapılamamaktadır. Kayıtları ile ilgili tek bilgi kaynağı araçlardır. Ancak araçlarla ilgili kayıtlarında yetersizliği beraberinde birçok sorunu oluşturmaktadır.

Mevsimlik tarım işçilerinin yaşam standartlarını yükseltmek için 2010 yılında başlatılan Çadırkent Projesi Türkiye'de ilk olarak Polatlı'nın Sarıoba Köyü'nde uygulanmıştır. Polatlı Kaymakamlığı, çadır kentleri kurmanın yanı sıra işçilerin içme suyu, enerji, eğitim ve sağlık gibi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla da çalışmalarını yürütmektedir.

Araştırma sırasında bölgede çekilen fotoğraflar EK-2 olarak sunulmuştur.

3.3. Araştırmanın Tipi

Bu araştırma tanımlayıcı bir araştırmadır.

3.4. Araştırmanın Veri Kaynağı

Araştırmanın verilerini toplamak amacıyla Ek-3'de gösterilen ve araştırmacı tarafından oluşturulan anket formu kullanılmıştır. 46 sorudan oluşturulmuş anket formunda, tanımlayıcı sorular dışında, sağlık durumu, mevsimlik tarım işçiliği yapma nedenleri, çalışma şekli ve koşulları, iş sağlığı ve güvenliği, iş kazaları ve meslek hastalıkları konuları ile ilgili sorular sorulmuştur.

3.5. Araştırmada Kullanılan Bağımlı-Bağımsız Değişkenler

3.5.1. Bağımsız değişkenler

1. Cinsiyet,
2. Yaş,
3. Öğrenim durumu,
4. Medeni durum,
5. Sosyal güvence,
6. Mevsimlik tarım işçiliği yapma durumu,
7. Mevsimlik tarım işçiliğinin ana meslek olma durumu,
8. Bir gün içinde çalışma süresi (saat),
9. Sürekli bir hastalık varlığı,
10. İşe başlamadan hizmet sözleşmesi yapılma durumu,
11. Sözleşmede günlük çalışma süresi olması,
12. Sözleşmede ücretin yer alması durumu,
13. Ücret ödeme zamanının uygunluğu,
14. İşe başlamadan önce muayene olma durumu,
15. Çalışırken periyodik muayene olma durumu,
16. İş yerinde işyeri hekimi bulunma durumu,
17. Çalışırken karşılaşılan riskler,
18. İşle ilgili kişisel koruyucu kullanımı.

3.5.2. Bağımlı değişkenler

1. Yaşam boyu iş kazası geçirme durumu.

3.6. Araştırmanın Süresi ve Uygulama Şekli

Araştırma hazırlıklarına Haziran 2011’de başlanmıştır. 3 ay süresince konu hakkında literatür taranmış, kaynaklar derlenmiş ve okunmuştur. Literatür taraması ve bilgi toplanması tezin yazılıp bitirilmesine kadar sürdürülmüştür. Anket hazırlığı

tamamlandıktan sonra araştırma kapsamında bulunan ve araştırmaya konu olan göçebe mevsimlik tarım işçileriyle bu çalışmayı yapmak üzere, Sarıoba Köyü'nün bağlı olduğu Polatlı İlçesi Kaymakamlığı'ndan gerekli izinler alınmıştır (Ek-1). Eylül 2011 itibarıyla anketlerin uygulanmasına başlanmış, 122 tarım işçisine ulaşılmıştır. Anketin yapılacağı kişiler rastgele seçilmiş ve soruları cevaplamayı kabul edenlere, çadır kentte istirahat halindeyken birebir ve yüz yüze görüşme yöntemiyle anket uygulanmıştır. Anket uygulamalarına her Cumartesi ve Pazar günü devam edilmiş, 3 ay sonra tarım işçilerinin evlerine dönmeleriyle Aralık 2011'de uygulama sonlandırılmıştır. Verilerin girişi Aralık 2012'de başlanmış ve 3 ay sürmüştür. Verilerin analizi Kasım 2012'de yapılmıştır ancak çalışmaya ara verilmek zorunda kalınmıştır. Mart 2014 yılında tekrar başlanan çalışma neticesinde 3 ay yeniden literatür taranmış, Haziran 2014 itibarıyla rapor yazımına başlanmıştır.

	Haziran- Temmuz- Ağustos 2011	Eylül-Ekim- Kasım 2011	Aralık 2011 ve Ocak-Şubat 2012	Kasım 2012	Mart-Nisan- Mayıs 2014	Haziran- Temmuz- Ağustos 2014
Veri Toplama						
Anket						
Veri Girişi						
Analiz						
Rapor Yazımı						

3.7. İstatistiksel Analiz

Araştırma, bilgisayar ortamında SPSS 15.0 paket programına girilerek analiz edilmiştir. Tanımlayıcı istatistikler ortalama ($\pm$) standart sapma, frekans dağılımı ve yüzde olarak sunulmuştur. Çıkarımsal istatistik analizlerinde Ki-kare ve Fisher'in Kesin Testi kullanılmış, $p < 0,05$ olması istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

3.8. Araştırmanın Kısıtlılıkları

Araştırma sırasında yaşanan güçlükler daha çok tarım işçileri kaynaklıdır. Haftanın her günü çalışan işçiler, gün içerisinde çalışma süresi olarak kendi tarifleriyle "gün doğumu gün batımı" süresince çalıştıklarından işçilere ulaşmak güç olmuştur. Uygulayıcı da hafta içi çalıştığından anketler ancak hafta sonları uygulanabilmektedir. Buna bağlı zaman kısıtlılığı söz konusu olmuştur. Soğan tarımında çalışan işçiler çuval başına ücret aldıkları için günün büyük kısmını çalışmakla geçirirler. Çadır kente gidildiğinde tarım işçilerinin büyük

kısının tarlada çalışmakta olduğu görölmüştür. Tarlada olmayıp orada bulunanlarınsa çoğunun ya hasta, ya dinlenir durumda olduğu görölmüştür. Kadın işçilerse çalışmadıkları zaman çoğunlukla yemek ve temizlik işleriyle uğraştıklarından onlara da anket uygulamak zor olmuştur. Uygulama Polatlı'nın köyünde yapıldığından ve uygulayıcı hafta sonları Ankara'da bulunduğundan ulaşım sorunu yaşanmıştır. Göçle gelen tarım işçilerinden Türkçe bilmeyen veya az bilen çoğunlukta olduğundan iletişimde de zorluk yaşanmıştır. Tarım işçilerine işi bulan ve onları çalışmaya getiren elçiler görüşmelerin kendileri açısından sakıncası olacağını düşünmüş, uygulamayı ankette sorulan soruların işçilerin gözünü açacağı şeklinde nitelendirmiştir. Bu yüzden görüşmelere engel olmaya çalışılmıştır. Tüm bu nedenlerle anketlerin uygulanması uzun sürmüştür ve bitirilmesi 3 aylık bir sürede mümkün olmuştur.

4. BULGULAR

Araştırmada 01.09.2011-30.11.2011 tarihleri arasında Ankara'nın Polatlı İlçesi çadır kentte ikamet eden 122 çalışan ile görüşülmüştür. Görüşülen 122 kişiden %68,9'u Urfa'dan, %13,1 'i Ankara'dan, %7,4'ü Diyarbakır'dan, %5,7'si Şırnak'tan, %4,1'i Siirt'ten, %0,8'i Adana'dan geldiklerini belirtmiştir. 122 kişiden %40,2'si il merkezlerinden, %41'i bu illere bağlı ilçelerden, %18,8'i köylerden geldiklerini belirtmiştir.

İncelenenlerin bazı özelliklerinin dağılımı Çizelge 1'de sunulmuştur.

Çizelge 4.1. İncelenenlerin bazı temel tanımlayıcı özelliklerinin dağılımı,
Polatlı, Ankara, 2011

	Sayı	%*
Cinsiyet (n=122)		
Kadın	53	43,4
Erkek	69	56,6
Yaş Grupları (n=122)		
<15	5	4,1
15-24	54	44,3
25-34	15	12,3
35-44	21	17,2
≥45	27	22,1
Öğrenim Durumu (n=122)		
Okuryazar Değil	47	38,5
Okuryazar	46	37,7
İlkokul	19	15,6
Ortaokul	8	6,6
Lise	2	1,6

Yüksekokul	-	-
Medeni Durum (n=122)		
Bekar	48	39,3
Evli	74	60,7

*: Kolon Yüzdesi

Çizelge 4.1. (devam) İncelenenlerin bazı temel tanımlayıcı özelliklerinin dağılımı,
Polatlı, Ankara, 2011

	Sayı	%*
Sosyal Güvence (n=122)		
Yok	16	13,1
Yeşil Kart	103	84,4
Diğer**	3	2,5
Sürekli Bir Hastalık Varlığı (n=122)		
Yok	45	36,9
Var	77	63,1
Sigara Kullanımı (n=122)		
Kullanmıyor	77	63,1
Kullanıyor	39	32,0
Bırakmış	6	4,9
Bir Gün İçinde Çalışma Süresi (Saat) (n=122)		
≤11	24	19,7
12	38	31,1
13	20	16,4
≥14	40	32,8

Evde Yaşayan Kişi Sayısı (n=122)		
≤4	12	9,8
5-10	79	64,8
≥11	31	25,4
Aile Tipi (n=122)		
Çekirdek	55	45,1
Geniş	67	54,9
Evde Yaşayan Çocuk Sayısı (n=122)		
≤2	47	38,5
3-4	50	41
≥5	25	20,5
Ailede 15 Yaş Altı Çalışan Varlığı (n=122)		
Yok	71	58,2
Var	51	41,8

*: Kolon Yüzdesi

**: Bağ-Kur (n=2), SSK (n=1)

İncelenenlerin %56,6'sı erkek, %43,3'ü kadındır. Yaş ortalaması $31,3 \pm 1,27$ 'dir. Yaş ortancası ise 25 (min.13-max.65)'dir. İncelenenlerin %38,5'i okuryazar değil, %37,7'si sadece okuryazar, %15,6'sı ilköğretim mezunu, %6,6'sı ortaokul mezunu, %1,6'sı lise mezunudur, %60,7'si evlidir. Kadınların %56'sı en az bir gebelik yaşamıştır. Kadınların %57,1'i gebelik ve/veya doğumda çocuk kaybı yaşadığını belirtmiştir.

İncelenenlerin %86,9'unun bir sosyal güvencesi vardır. %63,1'i en az bir kronik hastalığa sahiptir. Soruya birden fazla cevap verilmiştir. %14,8'si yüksek tansiyon ve/veya kalp hastalığı olduğunu, %8,2'si migreni olduğunu, %5,0'ı şeker hastası olduğunu, %1,6'sı epilepsi hastası olduğunu, %8,2'si deri hastalığı olduğunu, %3,3'ü guatrı olduğunu, %16,4'ü astım-bronşit gibi solunum hastalığı olduğunu, %5,7'si kansızlığı olduğunu, %19,7'si kas-iskelet sistemi hastalığı olduğunu, %17,2'si ise diğer başka hastalıkları olduğunu söylemiştir. Bu hastalıklar ise şöyledir: sinüzit, depresyon, safra taşı, böbrek taşı, varis, brucella, idrar tutamama.

İncelenenlerin %32'si sigara kullanmaktadır. İncelenenler ortalama $12,54 \pm 0,16$ saat çalışmaktadır. %64,8'i evde 5-10 kişi ile yaşamaktadır. %41,8'inin evinde 15 yaş altında çalışan bir çocuğun olduğu görülmüştür.

Çizelge 2'de mevsimlik tarım işçiliğine ilişkin tanımlayıcı özelliklerin dağılımı yer almaktadır.

Çizelge 4.2. İncelenenlerin mevsimlik tarım işçiliği ile ilgili tanımlayıcı özelliklerinin dağılımı, Polatlı, Ankara, 2011

	Sayı	%*
Mevsimlik Tarım İşçiliği Yapma Durumu(n=122)		
Kendi isteğiyle	48	39,3
Zorunluluktan	74	60,7
Mevsimlik Tarım İşçiliğinin Ana Meslek Olma Durumu(n=122)		
Ana Meslek Değil	25	20,5
Ana Meslek	97	79,5
Önceki Kuşaklarda Mevsimlik Tarım İşçiliği Yapanların Varlığı(n=122)		
Yok	34	27,9
Var	88	72,1
İşe Başlamadan Hizmet Sözleşmesi Yapılma Durumu(n=122)		
Yok	120	98,4
Var	2	1,6
Sözleşmede Günlük Çalışma Süresinin Yer Alma Durumu(n=2)		
Yok	2	100,0
Var	-	-
Sözleşmede Ücretin Yer Alma Durumu(n=2)		
Yok	2	100,0
Var	-	-
Ücret Ödeme Zamanının Uygunluğu (n=122)		
Zamanında	36	29,5
Gecikmeli	86	70,5
İşe Başlamadan Önce Muayene Olma Durumu(n=122)		

Muayene Olmamış	122	100
Muayene Olmuş	-	-
Çalışırken Periyodik Muayene Olma Durumu (n=122)		
Muayene Olmamış	122	100
Muayene Olmuş	-	-
İş yerinde İşyeri Hekimi Bulunma Durumu (n=122)		
Yok	122	100
Var	-	-
Çalışılan Yerde Sağlık Konusunda Alınan Önlemler (n=122)		
Yok	122	100
Ecza Dolabı Var	-	-
Sağlık Personeli Var	-	-

*: Kolon Yüzdesi

İncelenenlerin %60,7'si mevsimlik tarım işçiliğini zorunluluktan yaptığını, %79,5'i mevsimlik tarım işçiliğini ana meslek olarak yaptıklarını söylemiştir. %72,1'i anne-baba-dede gibi önceki kuşaklarında da mevsimlik tarım işçiliği yapanların olduğunu belirtmiştir. İncelenenlerin %1,6'sı işverenle işe başlamadan önce ve iş süresince geçerli bir hizmet sözleşmesi yaptıklarını bildirmiştir. Sözleşme yapanların tamamı yapılan sözleşmede günlük çalışma sürelerinin ve alacakları ücretlerin yer almadığını belirtmiştir. İncelenenlerin %70,5'i ücretlerini almalarının geciktiğini belirtmiştir.

İncelenenlerin tamamı işe başlamadan önce ve işte çalışmaktayken herhangi bir muayeneden geçmediklerini belirtmiştir. Çalıştıkları yerde sağlık konusunda hiçbir önlem alınmadığını, işyeri hekiminin veya başka bir sağlık personelinin bulundurulmadığını belirtmiştir.

Çalışırken kullandıkları içme suyunu %81,1'i su tankından, %15,6'sı çeşmeden, %3,3'ü kuyudan karşıladıklarını belirtmiştir. Yemeklerini ise %97,5'i kendi imkanıyla sağladığını söylerken, %2,5'i bu soruya "yemek yenmiyor" cevabını vermiştir.

İncelenenlerin mevsimlik tarım işçiliği yapma nedenlerinin dağılımı Çizelge 3'te sunulmuştur

Çizelge 4.3. İncelenenlerin mevsimlik tarım işçiliği yapma nedenlerinin dağılımı,
Polatlı, Ankara, 2011

	Sayı	%*
Mevsimlik Tarım İşçiliği Yapma Nedenleri** (n=122)		
Ailesinin Geçimini Sağlamak için	69	56,6
Aile Gelirine Katkı Sağlamak için	62	50,8
Başka Bir İş Bulamadığı için	52	42,6
Başka İş İçin Bilgi ve Becerisi Olmadığı için	29	23,7
Aileden Öyle Gördüğü için	22	18,0
Borç Ödemek için	18	14,8
Para Biriktirmek için	13	10,7
Ana Mesleğini Yapamadığı için	11	9,0
Oğlunu/Kızını Evlendirmek için	5	4,1
Çocuklarının eğitimi için	4	3,2

*: Kolon Yüzdesi

** : Soruya birden fazla cevap verilmiştir.

İncelenenlerin %56,6'sı mevsimlik tarım işçiliği yapma nedeninin ailesinin geçimini sağlamak olduğunu belirtmiştir.

İncelenenlerin iş kazası ve meslek hastalıkları hakkında bazı özelliklerinin dağılımı Çizelge 4'te bulunmaktadır.

Çizelge 4.4. İncelenenlerin iş kazası ve meslek hastalıklarıyla ilgili bazı özelliklerinin dağılımı, Polatlı, Ankara, 2011

	Sayı	%*
Çalışılan Süre Boyunca Kaza Geçirme Durumu (n=122)		
Hayır	71	58,2
Evet	51	41,8
Çalışılan Süre Boyunca Geçirilmiş Kayıtlı İş Kazası Varlığı (n=51)		
Yok	51	100,0
Var	-	-
Geçirilmiş İş Kazası Sonucu Kalıcı Hasar Varlığı (n=51)		
Yok	45	88,2
Var	6	11,8
Çalışılan Süre Boyunca Tanı Almış Meslek Hastalığı Varlığı (n=122)		
Yok	122	100,0
Var	-	-
Çalışılan Süre Boyunca Hastalanma Durumu (n=122)		
Hayır	60	49,2
Evet	62	50,8
Hastalık Nedeniyle İzin Verilme Durumu (n=122)		
Verilmiyor	4	3,3
Veriliyor	62	50,8
Verilse de Kullanmıyor	56	45,9
Kaza ve/veya Hastalık Durumunda Ne Yapıldığı (n=79)		
Kendi Çözüm Arıyor	21	26,6
Sağlık Kuruluşuna Başvuruyor	52	65,8
Eczaneye Başvuruyor	6	7,6
Çalışma Ortamında Karşılaşılan Riskler**(n=122)		
Uzun Çalışma Süresi	93	76,2
Toz	79	64,8

Isı	75	61,5
Gürültü	17	13,9
Titreşim	3	2,5
Ağır Yük Kaldırmak	3	2,5
Yapılacak İşle İlgili Kişisel Koruyucu Kullanımı (n=122)		
Yok	44	36,1
Var	78	63,9

*: Kolon Yüzdesi

** : Soruya birden fazla cevap verilmiştir.

İncelenenlerin %41,8'i yaptığı işe bağlı nedenlerle kaza geçirdiğini, %50,8'i ise işe bağlı nedenlerle hastalandığını belirtmiştir. İncelenenler arasında mevsimlik tarım işçiliğine bağlı nedenlerle kayıt altına alınmış iş kazası olan ve meslek hastalığı tanısı alan yoktur. %50,8'i hastalandıklarında izin kullandıklarını söylemiştir. %45,9'u ise hastalanmaları halinde izin verilse de ücret ve iş kaybı kaygısıyla kendilerinin istemediğini bildirmiştir. İş kazası geçirenlerden %11,8'i vücudunda iş kazası nedeniyle hasar kaldığını belirtmiştir. Bunlar %33,3'ü bel fıtığı, %33,3'ü ayaklarında anatomik bozukluk, %16,7'si ellerinde anatomik bozukluk, %16,7'si kollarında anatomik bozukluk olarak belirtilmiştir. Çalışırken kaza geçiren ve/veya hastalananların %65,8'i bir sağlık kuruluşuna başvurduğunu söylemiştir. %26,6'sı kendi kendine çözüm bulmaya çalıştığını belirtirken, %7,6'sı sağlık kuruluşuna gitmek yerine eczaneye başvurmaktadır.

İncelenenlerin %76,2'si uzun çalışma saatlerinin iş kazası açısından risk oluşturduğunu belirtmiştir. Uzun çalışma süresini %64,8 ile tozlu çalışma ortamı ve %61,5 ile çalışırken maruz kaldıkları yüksek ısı izlemektedir. Titreşim ve ağır yük kaldırmayı, her birinin dağılımı % 2,5 olmak üzere en az karşılaştıkları riskler olarak belirtmişlerdir.

İncelenenler soğan tarımı ile uğraşırken daha çok makastan faydalandıklarını belirtmiştir. Bunun yanında kova, çuval, keser de kullanılmaktadır. İncelenenlerden %63,9'u çalışırken kişisel koruyucu kullandığını belirtmiştir. Kişisel koruyucu kullananlar arasında %100'ü eldiven, %26,9'u başlık, %1,3'ü maske, %1,3'ü iş ayakkabısı-çizme kullandığını belirtirken, kişisel koruyucu kullananlardan iş için özel giysi, dizlik, gözlük, yağmurluk kullanan yoktur.

İncelenenlerin %53,3'ü tetanoz aşısı olduklarını belirtmiştir. %5,7'si ise aşı olup olmadığını bilmemektedir. Aşı olduğunu bilenlerden %78,5'i kaç doz aşı olduğunu bilmektedir ve dağılımına bakıldığında; %29,4 kişi 1 doz, %21,6 kişi 2 doz, %25,5 kişi 3 doz, %11,8 kişi 4 doz, %7,8 kişi 5 doz, ve %3,9 kişi 6 doz aşı olduğunu bildirmiştir.

Çizelge 5'de incelenenlerin çalışırken geçirdikleri kaza çeşitleri ve kaza nedenlerinin dağılımı verilmiştir.

Çizelge 4.5. İncelenenlerin mevsimlik tarım işçiliği yaptıkları süre boyunca geçirdikleri kaza çeşitlerinin ve kaza nedenlerinin dağılımı, Polatlı, Ankara, 2011

	Sayı	%*
Çalışırken En Sık Geçirilen Kaza Çeşidi** (n=51)		
Kullanılan Araç-Gereçlere Bağlı Yaralanma	38	74,5
Trafik Kazasına Bağlı Genel Travma	15	29,4
Düşmeye Bağlı Kol Kırıkları	3	5,9
Trafik Kazasına Bağlı Bacak Kırıkları	3	5,9
En Sık Kaza Nedeni** (n=51)		
Dikkatsizlik	20	39,2
Yapılan İş Hakkında Bilgisizlik	5	9,8
Kişisel Koruyucu Yokluğu	5	9,8
Kullanılan Araç-Gereç Uygunsuzluğu	4	7,8
Diğer***	23	45,1
En Sık Kaza Nedeni** (n=122)		
Dikkatsizlik	56	45,9
Yapılan İş Hakkında Bilgisizlik	20	16,4
Kullanılan Araç-Gereç Uygunsuzluğu	12	9,8
Kişisel Koruyucu Yokluğu	11	9,0
Diğer****	42	34,4

*: Kolon Yüzdesi

** : Soruya birden fazla cevap verilmiştir.

***: Diğer: Acelecilik, yorgunluk, çok iş yapma isteği, ulaşım sırasında sürücü dikkatsizliği ve uyuması, römorkla çok kişinin seyahat etmesi

****: Diğer: Acelecilik, yorgunluk, çok iş yapma isteği, ulaşım sırasında sürücü dikkatsizliği ve uyuması, römorkla çok kişinin seyahat etmesi

İncelenenler arasında kaza geçirenlerin %74,5'i çalışırken kullanılan araç-gereç nedeniyle kaza geçirdiklerini belirtmiştir. En sık kaza nedeni olarak %39,2'si dikkatsizliği göstermiştir. Kaza nedeni olarak diğer nedenleri belirtenlerin dağılımı şöyledir; %13,7 acelecilik, %13,7 yorgunluk, %9,8 çok iş yapma isteği, %9,8 ulaşım sırasında sürücü dikkatsizliği ve uyuması, %5,9 römorkla çok kişinin seyahat etmesi şeklinde belirtilmiştir. Bu soru kaza geçirenler dışında kalanlara da sorulduğunda %45,9'u en sık sebep olarak yine dikkatsizliği göstermiştir. Genelde diğer nedenleri belirtenlerin dağılımı ise şöyledir; %13,1 acelecilik, %8,1 yorgunluk, %7,3 çok iş yapma isteği, %5,7 ulaşım sırasında sürücü dikkatsizliği ve uyuması, %3,2 römorkla çok kişinin seyahat etmesi şeklinde belirtilmiştir.

İncelenenlerin sağlık kuruluşuna başvurma durumlarının dağılımı Çizelge 6'da sunulmuştur.

Çizelge 4.6. İncelenenlerin sağlık kuruluşuna başvurma durumlarının dağılımı,

Polatlı, Ankara, 2011

	Sayı	%*
Doktora Gitme Sıklığı (n=122)		
Hastalandıkça	64	52,5
Yılda Birkaç	24	19,7
Ayda Bir	18	14,8
Hiç	16	13,1
Sağlık Kuruluşuna Başvurmama Nedenleri** (n=21)		
İş Veren Baskısı	16	55,2
Ulaşım Zorluğu	14	48,3
Vakitsizlik	12	41,4
Önemsememe	3	10,3

Sosyal Güvence Yokluğu-Maddi Sorun	3	10,3
Sağlık Personelinin İlgisizliği	1	3,4

*: Kolon Yüzdesi

** : ilgili soruya birden fazla cevap verilmiştir.

İncelenenlerden %52,5'u hastalandıkça doktora gittiğini belirtirken, %13,1'i hiç doktora gitmediğini söylemiştir. İncelenenlerden kaza ve/veya hastalanma durumunda sağlık kuruluşuna başvurmak yerine eczaneye gittiklerini söyleyen %7,6 bunu bir sağlık kuruluşuna başvurmak olarak kabul etmektedir. Kaza ve/veya hastalanma durumunda kendi kendine çözüm bulmaya çalıştığını belirten %26,6'nın sağlık kuruluşuna başvurmama nedenlerinin başında %55,2 ücret kesintisi, işini kaybetme korkusu gibi işveren baskısı gelmektedir.

İncelenenlerin mevsimlik tarım işçiliği yaptıkları süre boyunca yaşadıkları sağlık sorunlarının dağılımı Çizelge 7'de bulunmaktadır.

Çizelge 4.7. İncelenenlerin mevsimlik tarım işçiliği yaptıkları sürece yaşadıkları sağlık sorunlarının dağılımı, Polatlı, Ankara, 2011

	Sayı	%*
Yaşanılan Sağlık Sorunları** (n=79)		
Güneş Çarpması	68	86,1
Kullanılan Araç-Gereçlerle Yaralanma	38	48,1
Barsak-Vücut Parazitleri	34	43,0
Trafik Kazası	18	22,8
Böcek-Yılan-Akrep Sokmaları	16	20,3
Tarım İlacı-Gübre-Kimyasallarla Zehirlenme	7	8,9
Düşme	3	3,8

*: Kolon Yüzdesi

** : ilgili soruya birden fazla cevap verilmiştir.

İncelenenlerden %35,2'si sağlık sorunu yaşamadığını, %64,8'i ise kaza ve/veya hastalık geçirdiğini belirtmiştir. Herhangi bir sağlık sorunu yaşadığını söyleyenlerden %86,1'i mevsimlik tarım işçiliği yapmaktayken işin gereği açık havada çalışıldığından güneş çarpması yaşamıştır. İncelenenlerin tamamı acil yardım eğitimi almadığını belirtirken, %96,7'sine iş öncesi yapacakları işle ilgili bir eğitim verilmemiştir.

İncelenenlerin bazı tanımlayıcı özelliklerine göre çalıştıkları süre boyunca kaza geçirme durumlarının dağılımı Çizelge 8'de verilmiştir.

Çizelge 4.8. İncelenenlerin bazı tanımlayıcı özelliklerine göre yaşam boyu iş kazası geçirme durumlarının dağılımı, Polatlı, Ankara, 2011

Yaşam Boyu İş Kazası Geçirme Durumu				
	Geçirmemiş		Geçirmiş	
Cinsiyet	Sayı	%	Sayı	%
Kadın	33	62,3	20	37,7
Erkek	38	55,1	31	44,9
		χ^2	p=0,46	
Yaş Grupları				
<15	3	60,0	2	40,0
15-24	27	50,0	27	50,0
25-34	10	66,7	5	33,3
35-44	15	71,4	6	28,6
≥45	16	59,3	11	40,7
		χ^2	p=0,48	
Öğrenim Durumu				
Okuryazar Değil	29	61,7	18	38,3
Okuryazar	27	58,7	19	41,3
İlkokul	8	42,1	11	57,9
Ortaokul	6	75,0	2	25,0
Lise	1	50,0	1	50,0
Yüksekokul	-	-	-	-
		χ^2	p=0,51	

Medeni Durum				
Bekar	25	52,1	23	47,9
Evli	46	62,2	28	37,8
$\chi^2 = *$ p=0,34				
Sosyal Güvence				
Yok	14	87,5	2	12,5
Var	57	53,8	49	46,2
$\chi^2 = *$ p=0,01				
Mevsimlik Tarım İşçiliği Yapma Durumu				
Kendi isteğiyle	30	62,5	18	37,5
Zorunluluktan	41	55,4	33	44,6
$\chi^2 = *$ p=0,45				

*: Fisher'in Kesin Testi

Çizelge 4.8. (devam) İncelenenlerin bazı tanımlayıcı özelliklerine göre yaşam boyu iş kazası geçirme durumlarının dağılımı, Polatlı, Ankara, 2011

Yaşam Boyu İş Kazası Geçirme Durumu				
	Geçirmemiş		Geçirmiş	
	Sayı	%	Sayı	%
Mevsimlik Tarım İşçiliğinin Ana Meslek Olma Durumu				
Ana Meslek Değil	26	64,0	9	36,0
Ana Meslek	55	56,7	42	43,3
χ^2 =*		p=0,65		
Bir Gün İçinde Çalışma Süresi (Saat)				
≤12	34	54,8	28	45,2
≥13	37	61,7	23	38,3
χ^2 = *		p=0,46		
Sürekli Bir Hastalık Varlığı				
Yok	29	64,4	16	35,6
Var	42	54,5	35	45,5
χ^2 =*		p=0,34		

*: Fisher'in Kesin Testi

Çizelge 8’de incelenenlerin kaza geçirme durumlarının bazı tanımlayıcı özelliklere göre dağılımı incelenmiştir. Cinsiyete göre kaza geçirme durumlarının dağılımına bakıldığında kadınların %37,7’sinin, erkeklerin ise %44,9’unun kaza geçirmiş olduğu görülmektedir. Cinsiyetler arasında kaza geçirme durumu bakımından anlamlı bir fark saptanmamıştır ($p>0,05$). Kaza geçirme durumlarının dağılımı yaş gruplarına göre incelendiğinde en sık kaza geçiren grubun %50.0 ile 15-24 yaş arası grup, en az kaza geçiren grubun ise %28,6 ile 35-44 yaş arası grup olduğu görülmektedir. Yaş grupları arasında kaza geçirme durumu bakımından anlamlı bir fark görülmemiştir ($p>0,05$). Öğrenim durumuna göre kaza geçirme durumunun dağılımında ise ilkokul mezunu grubun %57,9 ile en sık kaza geçiren grup olduğu görülmektedir. Kaza geçirme durumunun dağılımında öğrenim durumu açısından bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$). İncelenenlerden evli olanların kaza geçirme durumlarının dağılımına bakıldığında %47,9’unun, bekarların ise %37,8’inin kaza geçirmiş olduğu görülmekte, medeni durumun kaza geçirme sıklığı üzerine bir etkisinin olmadığı anlaşılmaktadır ($p>0,05$).

İncelenenlerin kaza geçirme durumlarının dağılımına sosyal güvencelerinin varlığına göre bakıldığında, sosyal güvencesi olmayan grubun %12,5’inin, sosyal güvencesi olan grubun ise %46,22sinin kaza geçirmiş olduğu görülmektedir. Bu fark incelenenlerin sosyal güvencelerinin olup olmasının kaza geçirme durumunun dağılımında önemli olduğunu göstermektedir ($p<0,05$).

Kendi isteği ile mevsimlik tarım işçiliği yapanların kaza geçirme sıklığı %37,5 iken, zorunluluktan mevsimlik tarım işçiliği yaptığını söyleyenlerin kaza geçirme sıklığı %44,6’dır ve aralarında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmamıştır ($p>0,05$). Ana meslek olarak mevsimlik tarım işçiliği yapan grubun %43,3’ü kaza geçirmişken ana mesleği mevsimlik tarım işçiliği olmayan grubun ise %36,0’sı kaza geçirmiştir. İncelenenler açısından mevsimlik tarım işçiliğinin ana meslek olup olmasının kaza geçirme durumlarının dağılımında bir etkisinin olduğu saptanmamıştır ($p>0,05$). İncelenenlerin bir gün içinde çalışma sürelerinin kaza geçirme durumlarının dağılımı üzerine etkisine bakıldığında günlük çalışma süresinin (saat) incelenenlerin kaza geçirme sıklıkları üzerine bir fark saptanmamıştır ($p>0,05$). İncelenenler arasında sürekli bir hastalığı olanların %45,5’i kaza geçirmişken, sürekli bir hastalığı olmayanların %35,6’sı kaza geçirmiştir, kronik bir hastalığın olup olmasının kaza geçirme durumlarının dağılımı üzerine bir fark saptanmamıştır ($p>0,05$).

İncelenenlerin işle ilgili bazı durumlarına göre çalıştıkları süre boyunca kaza geçirme durumlarının dağılımı Çizelge 9’da sunulmuştur

Çizelge 4.9. İncelenenlerin işle ilgili bazı özelliklerine göre yaşam boyu iş kazası geçirme durumlarının dağılımı, Polatlı, Ankara, 2011

Yaşam Boyu İş Kazası Geçirme Durumu				
	Geçirmemiş		Geçirmiş	
Hizmet Sözleşmesi Varlığı	Sayı	%	Sayı	%
Yok	70	58,3	50	41,7
Var	1	50,0	1	50,0
$\chi^2 = *$ $p=1,00$				
Ücret Ödeme Zamanının Uygunluğu				
Zamanında	22	61,1	14	38,9
Gecikmeli	49	57,0	37	43,0
$\chi^2 = *$ $p=0,69$				

*: Fisher'in Kesin Testi

Çizelge 9'da incelenenlerin işle ilgili bazı durumlarının kaza geçirme durumlarının dağılımı üzerine etkisine bakılmıştır. İşe başlamadan bir hizmet sözleşmesi yapanlar incelenenlerin %1,6'sını oluşturmaktadır. Bu oldukça düşük bir sıklık olduğundan, işe başlamadan önce hizmet sözleşmesi yapılıp yapılmamasının, incelenenlerin kaza geçirme durumlarının dağılımı üzerindeki etkisi anlamsız görülmekle beraber ($p>0,05$), çok doğru bir bulgu olarak kabul edilemez. Sözleşme yapanlar incelenen grup içinde oldukça az olduğundan, sözleşmelerinde çalışma süresine ve ücrete yer veriliyor olmasının incelenenlerin kaza geçirme durumlarının dağılımı üzerine etkisine bakılamamıştır. İncelenenlerin ücretlerini zamanında veya gecikmiş olarak almalarının kaza geçirme sıklığı üzerine bir etkisi saptanamamıştır ($p>0,05$). İncelenenler arasında işe başlamadan önce muayene olan, çalışırken periyodik muayene olan, iş yerinde işyeri hekimi bulunan hiç kimse olmadığından analizi yapılamamış, tablodan çıkarılmıştır.

İncelenenlerin çalışırken karşılaştıkları risklere ve işle ilgili kişisel koruyucu kullarımlarına göre çalıştıkları süre boyunca kaza geçirme durumlarının dağılımı Çizelge 10'da verilmiştir.

Çizelge 4.10. İncelenenlerin çalışırken karşılaştıkları risklere ve işle ilgili kişisel koruyucu kullarımlarına göre yaşam boyu iş kazası geçirme durumlarının dağılımı, Polatlı, Ankara, 2011

Yaşam Boyu İş Kazası Geçirme Durumu				
	Geçirmemiş		Geçirmiş	
Çalışırken Karşılaşılan Riskler	Sayı	%	Sayı	%
Uzun Çalışma Süresi	53	43,4	40	32,8
Toz	42	34,4	37	30,3
Sıcaklık	40	32,8	35	28,7
Gürültü	6	4,9	11	9,0
		$\chi^2=22,4$	$p=0,07$	
İşle İlgili Kişisel Koruyucu Kullanımı				
Yok	27	61,4	17	38,6
Var	44	56,4	34	43,6
		$\chi^2=*$	$p=0,70$	

*: Fisher'in Kesin Testi

Çizelge 10'da incelenenlerin kaza geçirme durumlarının dağılımı, çalışırken karşılaştıkları risklere ve işle ilgili kişisel koruyucu kullarımlarına göre değerlendirilmiştir. Çalışma sürelerinin uzunluğunu kaza geçirme açısından risk olarak gören grup % 32,8 ile en sık kaza geçiren gruptur. İncelenenlerin çalışırken karşılaştıkları riskler açısından kaza geçirme durumlarının dağılımında ise bir farklılık saptanamamıştır ($p>0,05$).

İncelenenlerin çalışırken kişisel koruyucu kullanıp kullanmamalarının kaza geçirme durumlarının dağılımı üzerine bir etkisi yoktur ($p>0,05$).

Çizelge 11'de incelenenlerin eğitim durumlarına göre kaza geçirme durumlarının dağılımına yer verilmiştir.

Çizelge 4.11. İncelenenlerin eğitim durumlarına göre yaşam boyu iş kazası geçirme durumlarının dağılımı, Polatlı, Ankara, 2011

Yaşam Boyu İş Kazası Geçirme Durumu				
	Geçirmemiş		Geçirmiş	
Eğitim Durumu	Sayı	%	Sayı	%
Okula Gitmemiş	56	60,2	37	39,8
İlkokul ve Üstü Eğitilmiş	15	51,7	14	48,3
		χ^2	p=0,51	

*: Fisher'in Kesin Testi

İncelenenler arasında herhangi bir düzeye kadar okula gitmiş olanlarla hiç okula gitmemiş olanlar arasında kaza geçirme durumlarının dağılımı açısından istatistiki olarak anlamlı bir fark saptanamamıştır ($p>0,05$).

5. TARTIŞMA

Tarımda çalışan işçi sayısı dünyada 1,3 milyar olarak tahmin edilmektedir. Sanayileşmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerde tarımda çalışan işgücü değişiklik göstermektedir. Sanayileşmiş ülkelerde işgücünün %10'undan azı tarımda çalışırken, gelişmekte olan ülkelerde bu sıklık %60'ı bulmaktadır [11].

“Birçok ülkede tarımda görülen ölümlü iş kazaları diğer sektörlerle göre iki kat fazladır. ILO verilerine göre dünyada her yıl meydana gelen 355 bin ölümlü iş kazasının 170 bini tarım sektöründe görülmektedir” [11]. Bu sektörde kayıt altına alınamayan ölümler ve yaralanmalar oldukça fazla olduğundan konunun önemi büyüktür [3].

TÜİK'in Mayıs 2014 için yayınladığı Hanehalkı İşgücü İstatistiklerine göre tarımda çalışanların %52,6'sını erkekler, %47,4'ünü kadınlar oluşturmaktadır [38]. Bu çalışmada da benzer bir cinsiyet dağılımı görülmüştür. İncelemeye katılan 122 kişiden %56,6'sı erkek, %43,4'ü kadındır. İncelenenlerin yaş gruplarına bakıldığında en fazla sıklığın 15-24 yaş arasında ve yaş ortalamasının 31 olduğu görülmüştür. Kutlu, Yıldırak, Türk ve Kaleci'nin çalışmasında da bu çalışmayla benzer şekilde sonuçlara ulaşılmıştır ve incelemeye katılan işçilerin tanımlayıcı özellikleri bu çalışmalarla benzerlik göstermektedir [39, 40, 41]. Bu sonuçtan, ailelerde en fazla üretken ve dinamik nüfusun mevsimlik tarım işçiliği yaptığını anlamaktayız.

İncelenenlerin eğitim durumuna bakıldığında yarıdan fazlasının hiç okula gitmediği görülmüştür. Okula gidenlerin ise çoğu ilkokul mezunudur. Bu sonuçlar Kutlu'nun ve Türk'ün çalışmalarının sonuçlarına yakındır [39, 40]. Yurdakul'un çalışması gibi daha eski tarihli çalışmalarla karşılaştırıldığında ise, mevsimlik tarım işçiliği yapan bireylerde okuma yazma oranının eskiye göre arttığı, ancak bu artışın genellikle ilkokul düzeyini geçmediği görülmüştür [42]. Bunda zorunlu eğitimin ve konuyla ilgili bazı projelerin rol aldığını düşünebiliriz. Mevsimlik tarım işçilerinde eğitimin düşük bulunmasının bir nedeni de okula devam edememeleridir. Aileler mevsimlik tarım işçiliği yapmaya genellikle tüm aile fertleriyle geldiklerinden ve çoğunlukla Nisan-Aralık ayları arasında 6 ay sürekli yerleşim yerlerinden uzakta kaldıklarından, okul çağında olan çocukların eğitimi aksamaktadır. Ayrıca bu aileler geleneksel olarak eğitime önem vermemekte, çalışıp para kazanmayı daha önemsemektedirler. Bu soruna karşı Polatlı'da çadır kent yerleşkesinde bir okul kurulmuştur. Öğrenciler, her dönem ayrı sınıfta olmaksızın birleştirilmiş sınıf şeklinde eğitimlerini sürdürmektedir.

İncelenenlerin yarıya yakını bekaardır. Bu sonucun incelemeye rastgele alınan bireyler arasında tesadüfen böyle çıktığı düşünölebilir. Gerçekte mevsimlik tarım işçiliğı yapmaya gelenler bölgeye aileleriyle birlikte geldiğinden evli bireylerin sayısı daha yüksek beklenebilir. Başka bir olasılık olarak, yine bölgeye aileleriyle birlikte gelen tarım işçilerinin çok çocuk sahibi olmaları ve onların da çalışmaya beraberlerinde gelmiş olmaları ve henüz evlenmemiş olmaları düşünölebilir. Anketin yapıldığı yaş ortalamasının 31 civarı ve yaş ortancasının da 25 olduğı düşünöldüğünde ikinci olasılık daha kuvvet kazanır. Bundan da mevsimlik tarım işçiliğı yapan bireylerde evlenme yaşının eskiye göre yükseldiğı sonucu çıkarılabilir. Gebelik yaşamış kadınların yarısından fazlasının gebelik ve/veya doğumda çocuk kaybı yaşadığını belirtmesi mevsimlik tarım işçiliğı yapmanın, temel sağlık ihtiyaçlarına ulaşmayı ve kadın sağlığını olumsuz etkilediğini göstermektedir. Yoğun ve ağır iş koşulları, sosyal güvenceden yoksunluk, maddi sıkıntılar, gelenekler, çadır kentin sağlık kuruluşuna uzak bir yerde kuruluyor olması, kötü barınma koşulları, hatta dil bilmeme bile bebek ve anne sağlığı öncelikli olmak üzere tüm mevsimlik tarım işçiliğı yapanların sağlığını olumsuz etkilemektedir. Benzer şekilde Kaleci, incelemeye aldığı kadınların %71,4'ünün 1 kez, %28,6'sının 2 kez düşük yaptıklarını, doğumların %9,7'sinin çadırdaki yapıldığını saptamıştır [41].

İncelenen bireylerin %86,9'u bir sosyal güvencesi olduğunu belirtmiştir. Bu güvencenin ne olduğu sorulduğunda neredeyse hepsinin Yeşil Kartlı olduğı öğrenilmiştir. TÜİK Ocak 2014 için açıkladığı Hanehalkı İşgücü İstatistiklerinde, tarım sektöründe sosyal güvenlikden yoksun çalışanların sıklığını daha az (%81,1) olarak açıklamıştır [43]. Özbekmezci çalışmasında sosyal güvencesi olmayan kişilerin %91,6 olduğunu açıklamıştır, Koruk'un çalışmasında sosyal güvencesi olmadığını söyleyenler ve Yeşil Kartlı olduğunu söyleyenler beraber %95,2'dir. Kaleci'nin çalışmasında da bir sosyal güvencesi olmayanlar ve Yeşil Kartlılar beraber %88,6'dır [15, 41, 44]. Araştırmamızda incelenen bireylerden elde edilen sonuçlar diğeri çalışmalarıyla uyumludur.

İncelenenlerin çoğı en az bir kronik hastalığa sahiptir. Koruk, Kutlu ve Kaleci de çalışmalarıda benzer sonuçlara değinmiştir [15, 39, 41]. İncelememizde varılan sonuç bu çalışmalardaki sonuçlarla uyumludur. Bu durum, mevsimlik tarım işçiliğı yapan bireylerin yaş ortalaması her ne kadar genç olsa da çoğunun bu yaşta kronik bir hastalığı olduğunu gösterir ve mevsimlik tarım işçiliğı yapmanın beraberinde erken yaşta sağlık sorunlarını da getirdiğini düşündörebilir. İncelenen kişilerin sürekli hastalıklarının içinde sırasıyla kas ve iskelet sistemi hastalıkları, astım, bronşit gibi solunum sistemi hastalıkları, yüksek tansiyon ve kalp hastalıkları, migren, deri hastalıkları, kansızlık ve ülser ilk sıraları almaktadır. Hastalıklara dikkat edildiğinde kas ve iskelet hastalıkları, solunum sistemi hastalıkları, deri

hastalıkları gibi neredeyse hepsinin yapılan işle ilgili, yani meslek hastalığı olabilecek hastalıklar olduğu düşünülmektedir. İncelenenlerin deri hastalıklarıyla ilgili algıları da düşündürücüdür. Çünkü hemen hemen hepsinin özellikle ellerinde kronik dermatit belirti ve bulguları varken, %8,2'sinin bu durumu hastalık olarak algılayıp şikayetçi olduğu, kalanının ise kabullendiği ve önemsemediği gözlemlenmiştir.

Ülkemizde tarım kesiminde çalışanlar için düzenlenmiş bir iş yasası olmadığından, işverenler tarafından bu işçilerin çalışma ve yaşam koşullarına ilişkin düzenlemeler de yapılmamaktadır. Tarım işçilerinin çalışma süreleri bölgeden bölgeye farklılıklar göstermekte, yöresel gelenek ve göreneklerin belirlediği ilkelere göre düzenlenmektedir. Araştırmamızda incelenen kişiler bir gün içinde ortalama 12 saat çalışmaktadır. Yalçın, Yurdakul, Kaleci, Bülbül ve Karacan da çalışmalarında günlük çalışma süresi olarak yakın süreleri belirtmiştir [41, 42]. Bu durum, mevsimlik tarım işçilerinin, işlerinin taşıdığı riskler ve güçlüğü dışında, çalışma sürelerinin uzunluğuyla da ne kadar ağır koşullarda mevsimlik tarım işçiliği yaptıklarını gösterir.

İncelenenlerin %64,8'i evde 5-10 kişi ile yaşamaktadır ayrıca % 67'sinin geniş aile tipinde aileye sahip olduğu öğrenilmiştir. Yurdakul, Özbekmezci ve Kutlu'ya göre de ailede yaşayan kişi sayısı ortalaması bu değerlere yakındır [39, 42, 44]. Altunbıçak çalışmasında incelenenler arasında geniş ailelerin daha fazla olduğuna değinmiş, buna karşın Önal, Kantar, Özbekmezci ve Türk incelemelerinde daha çok çekirdek aileye rastlamıştır [40, 44]. İncelememize göre evde yaşayan çocuk sayısı gruplandırıldığında yarısının evinde 15 yaş altı yaşayan çocuk sayısının 3-4 olduğu, ayrıca yarısına yakınının evinde 15 yaş altında çalışan çocuğun olduğu görülmüştür. Erk ve arkadaşlarının çalışmasında ailelerin yaklaşık yarısının çalışmaya gelirken yanlarında çocuk getirdiği bildirilmiştir [42]. Özbekmezci ise çalışmasında ailelerin çoğunda çocuk sayısının 4-6 arasında olduğunu ve ailelerin %80,4'ünde çocukların da çalıştığını bildirmiştir [41]. Karşılaştırmalar hanede yaşayan kişi sayısının ve hanedeki çocuk sayısının pek çok çalışmada birbirine yakın olduğunu, tarım sektöründe çocuk çalışan varlığının yaygın olduğunu gösteriyor. Ailenin çekirdek veya geniş aile tipinde olmasına gelince, örneklenen çalışmalarda eskisi kadar geniş aileye rastlanılmadığı fark edilmektedir. Buna neden, bölünen baba arazilerinin giderek çok küçülmesi, köylünün artık kendi arazisinde geçimini sağlayacak kadar kazanca sahip olamaması ve bu nedenle göçlerin görülmesi olabilir. Zaten mevsimlik tarım işçiliği yapan kişilerin çoğu bu nedenle göç ederek geçici işlerde kazanç sağlamaya çalışmaktadır. Bununla beraber hanedeki kişi sayısının kentli aile nüfuslarına göre yüksek olmasının bir nedeni mevsimlik tarım işçiliği yapan ailelerin, doğan her çocuğu kendi örf ve adetleri çerçevesinde bir güç olarak görmesi ve çalışıp para getirecek fazladan bir sermaye gibi değerlendirmesidir. TÜİK'in 2012 yılı çocuk işgücü anketi sonuçlarını değerlendirdiğimizde, kurumsal olmayan nüfusun %20,6'sının 6-17 yaş grubu çocuklardan oluştuğunu görürüz.

Türkiye genelinde 6-17 yaş grubundaki tüm çocukların %8,5'i bir okula devam etmemektedir ve çoğunu 15-17 yaş arası çocuklar oluşturmaktadır. Ekonomik faaliyette çalışan 6-17 yaş grubundaki çocukların istihdam oranının %5,9 olduğu izlenirken, daha çok 15-17 yaş grubu çocuklardan oluşmaktadır ve yarısından çoğunu kırsalda yaşayan çocuklar oluşturmaktadır. Çalışan çocukların yarısı bir okula devam etmemektedir ve yine çoğu 15-17 yaş arası çocuklardan oluşmaktadır. Çalışan çocukların %44,7'si (399 bin kişi) tarım, %24,3'ü (217 bin kişi) sanayi ve %31'i (277 bin kişi) hizmet sektöründe yer almıştır [45].

İncelenenlerden %79,5'i mevsimlik tarım işçiliğinin ana mesleği olduğunu söylemiştir. Bizim çalışmamızla benzer şekilde birçok çalışmada da mevsimlik tarım işçiliğinin ana meslek olduğu görülmüştür [40, 42, 44]. Yalçın ise çalışmasında, mevsimlik tarım işçiliğinin incelemesine katılanların ancak %5,6'sının ana mesleği olduğunu belirtmiştir [42]. Aile arazisinin çocuklara paylaştırılması şeklinde nesilden nesile aktarılan çiftçilik, arazilerin giderek küçülmesi sonucu yapılamaz olmuştur. Bununla beraber yanlış tarım politikaları da kişileri kendi hesabına çiftçilik yapmaktan uzaklaştırmıştır. Hızlı nüfus artışı ve işsizlik de kişilerin sürekli yerleşim yerlerinde iş bulamamasına neden olmaktadır. Sonuçta bu kişiler geçimini sağlayabilmek için göç ederek başka yerlerde iş aramaktadır. Bu da mevsimlik tarım işçiliğini giderek ana meslek olmaya dönüştürmüştür. İncelenenlerin yarısından fazlasının mevsimlik tarım işçiliğini isteyerek değil zorunlu olarak yaptığını söylemesi de bunları desteklemektedir. Altunbıçak'ın incelemesinde incelenenlerin %91,89'u mecburiyetten mevsimlik tarım işçiliği yaptıklarını söylemiştir ve çoğunluğun kendini zorunlu hissetmesi bizim incelememizdeki sonuçla benzeşmektedir [40]. Büyük çoğunlukla kendini bu işi yapmaya zorunlu hisseden mevsimlik tarım işçileri, bu durumu kaderleri olarak görmektedir. İncelemeye katılanların %72,1'i önceki kuşaklarında dede, amca gibi mevsimlik tarım işçiliği yapan bireylerin olduğunu belirtmişlerdir. İncelenenlerin %56,6'sı mevsimlik tarım işçiliği yapma nedeninin ailesinin geçimini sağlamak olduğunu belirtmiştir. Diğer başlıca nedenler sırasıyla aile gelirine katkı sağlamak, başka bir iş bulamamak ve başka bir iş yapmak için bilgi ve beceriye sahip olmadığını düşünmektir. Cevaplardan mevsimlik tarım işçiliği yapma nedenlerinin temelde geçim kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır. İncelenenlerin çok azı para biriktirmek, borç ödemek, oğlunu veya kızını evlendirmek veya çocuklarının eğitimi için mevsimlik tarım işçiliği yaptığını belirtmiştir ve geçici süreyle bu işi yaptıklarını düşündürmüştür. İncelememizde elde ettiğimiz sonuçlar Yurdakul, Karacan ve Özbekmezci'nin çalışmalarındaki sonuçlarla uyumludur [42, 44]. Mal mülk edinmek ve tasarruf yapmak için mevsimlik tarım işçiliği yaptığını söyleyenler çalışmaların hepsinde azınlıkta kalmaktadır.

İncelememize katılanların hemen hepsi işe başlamadan önce işle ilgili bir hizmet sözleşmesi yapmadıklarını söylemiştir. Sözleşme yaptığını söyleyenler ise (2 kişi) sözleşmede günlük çalışma süresinin ve alınacak ücretin yer almadığını belirtmiştir. Bu

sorular inceleme içinde istatistiki olarak değerlendirilememiştir. Bu, mevsimlik tarım işçiliği yapanların çalışırken kötü ve zor barınma koşullarında yaşamalarının yanı sıra, uzun süreli ve ağır çalışma koşullarında, üstüne üstlük sosyal güvenceleri olmaksızın çalıştıkları gibi, sözleşmesiz ve iş güvencesiz de çalıştıklarını göstermektedir. İncelememize katılanların %70,5'i ücretlerinin de gecikmeli olarak ödendiğini belirtmiştir. Ücretlerini alana kadar ise genellikle belli miktarlarda avans verilmektedir.

İncelemeye katılanların tamamı iş öncesi muayenelerinin ve çalışırken periyodik muayenelerinin yapılmadığını belirtmiştir. Ayrıca işyerinde işyeri hekimi olmadığını, çalışılan yerde ise ecza dolabı, acil sağlık personeli, iş güvenliği gibi herhangi bir sağlık önleminin alınmadığını belirtmiştir. Kendilerine ise iş nedeniyle doğabilecek bir acil duruma karşı acil yardım eğitimi verilmediğini belirtirken, %96,7'si iş öncesi yapacakları işle ilgili bir eğitim almadığını söylemiştir.

Başka çalışmalarla benzer şekilde incelenenlerden çoğu, çalışırken kullandıkları içme suyunu su tankından karşıladıklarını belirtmiştir [42, 44]. İncelenenlerin hemen hepsi yemeklerini kendi imkanıyla sağladığını söylerken, %2,5'i bu soruya "yemek yenmiyor" cevabını vermiştir.

İncelemede çalışılan süre boyunca kaza geçirme sıklığı %41,8 bulunurken, kazaların hiç birinin bildirilmediği ve kayıt altına alınmadığı görülmüştür. Kaza geçiren çalışanların yaklaşık dörtte üçü, çalışırken kullanılan araç gereçlere bağlı yaralanmalardan ileri gelen kazalar geçirmiştir. İnceleme sırasında işçiler, makas kullanma hareketiyle beraber ellerini ters yüz ederek bu işi hızla nasıl yaptıklarını göstermişlerdir. Bir gün içinde daha fazla iş çıkarmak için oldukça seri yaptıkları bu hareket çok tehlikeli görünmekte ve dikkat istemektedir. Diğer geçirilen kazalar ise düşme ve çadır kentten toplu olarak traktör vasıtasıyla tarlaya taşınmaları sırasında yaşanan trafik kazalarıdır. Bu kazalar sonucu genel vücut travmalarıyla, kol ve bacaklarında kırıklar oluşmuştur. Kaza geçiren çalışanların %11,8'inde geçirilmiş iş kazası sonucu kalıcı hasar meydana gelmiştir. Bu hasarların %33,3'ü bel fıtığı iken, %66,7'si ayak, el ve kol bölgelerinde meydana gelen anatomik bozukluklardır. İncelememizde elde edilen sonuçlar Kaleci'nin çalışma sonuçlarıyla uyumludur. Kaleci de çalışmasında iş kazası geçirenlerin çoğunda el ve ayak kesilmesi yaşandığını, ikinci sırada ise uygunsuz koşullarda açık traktör kasasında taşınırken düşme yaşandığını belirtmiştir [41]. Avrupa'da sektörlere göre iş kazası hızına bakıldığında genç işçiler arasındaki ölümlü iş kazası hızının en yüksek olduğu sektörün tarım olduğu, çiftliklerde gelişen kazaların %30'dan fazlasının çocuk ve ergenlerde geçirildiği görülmüştür. Kastamonu'da Ocak 2004-Temmuz 2009 arası olan ölümler incelendiğinde 601 ölüm olgusundan 42'sinin traktör devrilmesine bağlı olduğu görülmüştür [3].

Sosyal Güvenlik Kurumunun 2012 Yılı İş Kazası ve Meslek Hastalıkları İstatistiklerine göre kayıtlı 74 871 iş kazasından 504'ünün tarım sektöründe gerçekleştiği görülür. Kayıtlı tüm iş kazalarının yaşlara göre dağılımına bakıldığında en sık geçirildiği yaş grubunun 30-34 yaş arası, ikinci sıklıkta ise 25-29 yaş arası olduğu saptanır [46]. Aynı yılın 15 yaş ve üzeri istihdam edilenlerin yıllara göre iktisadi faaliyet kolları ve dağılımına bakıldığında 2012 yılında toplam 23 937 000 çalışandan %22,1 ile 5 301 000 kişinin tarım sektöründe istihdam edildiğini anlarız [5]. SGK İşyeri ve Sigortalılara Ait İstatistiklerden 2012 yılı Faaliyet Gruplarına Göre Dağılıma bakıldığında tüm sigortalı çalışanların 11 939 620 kişi olduğu ve faaliyet gruplarından bitkisel ve hayvansal üretim faaliyet grubunda çalışanların 90 531 kişi olduğu görülür [47]. 2012 yılında 90 531 bitkisel ve hayvansal üretim faaliyet grubu çalışanından 504'ü kayıtlı iş kazası geçirmiştir. Bitkisel ve hayvansal üretim faaliyet grubunda standardize iş kazası oranı %88,78'dir.

Ülkemizde 2013 yılında yapılan "İş Kazaları ve İşe Bağlı Sağlık Problemleri" konulu araştırma sonuçlarına göre Türkiye genelinde son 12 ay içinde istihdam edilenlerden %2,3'ü bir iş kazası geçirmiştir. Bu oran erkeklerde %2,8 iken, kadınlarda %1,3 olarak gerçekleşmiştir. Toplam iş kazası geçirenlerin %81,6'sını erkekler oluşturmuştur. Sektörel olarak incelendiğinde, %10,4 madencilik ve taş ocaklığı sektöründe, %5,2 elektrik, gaz, buhar, su ve kanalizasyon sektöründe, %4,3 inşaat sektöründe, %2 tarım, ormancılık, balıkçılık sektöründe iş kazası geçirilmiştir [12].

İncelenenlerin yaklaşık yarısı çalışılan süre boyunca hastalandığını söylerken, tanı almış kayıtlı meslek hastalığı ise yoktur. İncelenenlerin %62'si hastalandıklarında iyileşme ve dinlenmeleri için izin verildiğini, %3,3'ü ise izin verilmediğini belirtmiştir. Asıl göze batan %45,9 ile izin verildiği halde kullanmak istemediğini söyleyen gruptur. Bu grup izin kullanmak istememe nedenini, çalışamamasına bağlı ücret alamama ve işini kaybetme kaygısıyla açıklamaktadır. Mevsimlik tarım işçileri bir gün boyunca 10-12 saat gibi uzun bir çalışma süresi sonunda, karşılığı birim (çuval) başına belirlenmiş olan ve yaptığı iş kadar ücret almaktadır. Bir gün boyunca çalışamamak bu işçiler için ciddi kayıp demektir.

İncelenenlerin çoğu kaza ve hastalanma durumunda bir sağlık kuruluşuna başvururken, eczaneye gitmeyi tercih eden az bir kesim, eczaneyi de bir sağlık kuruluşuna başvurmak gibi değerlendirmektedirler. Kendi kendine çözüm bulmaya çalıştığını belirtenler %26,6 sıklıktadır. Bu sonuçlar, Kaleci'nin incelemesindeki sonuçlarla benzerlik göstermektedir [41].

İncelenenlerin çoğu, iş kazası açısından çalışırken karşılaşılan risk olarak uzun çalışma süresini göstermiştir. Çoğunluk çalışırken kişisel koruyucu kullandığını belirtirken, tamamı eldiven kullanmakta, çok azı başlık, maske ve iş ayakkabısı-çizme kullanmaktadır. İş için özel giysi, dizlik, gözlük, yağmurluk kullanan ise yoktur. İncelenenlerin yaklaşık yarısı hiç tetanoz aşısı olmadığını belirtmiştir, aşı olup olmadığını bilmeyenler %5,7 sıklıktadır. Aşı olduğunu bilenlerden %78,5'i kaç doz aşı olduğunu bilmektedir ve çoğunluğu 3 doz ve altında aşı olanlar oluşturmaktadır. 5 doz aşı olanların sayısı oldukça azdır. Koruk incelemesinde tetanoz aşısı olanların çoğunun tek doz aşısının olduğunu belirtmiştir ve incelememizdeki sonuçlar bununla uyumludur [15].

İncelenenler en sık kaza nedeni olarak dikkatsizliği göstermiştir. Diğer nedenler sırasıyla; acelecilik, yorgunluk, çok iş yapma isteği, ulaşım sırasında sürücü dikkatsizliği ve uyuması, römorkla çok kişinin seyahat etmesi olarak belirtilmiştir. Bu soru kaza geçirenler dışında kalanlara da sorulduğunda en sık sebep olarak yine dikkatsizliğin öne çıktığı görülmektedir ve diğer nedenlerin sıralaması da kaza geçirmiş olanlarla benzer sıklık göstermiştir. Kaybal ve Kurt çalışmalarında başka sektörleri ele almış olmalarına rağmen kaza nedeninin daha çok dikkatsizliğe bağlanması sonucu değişmemiştir ve incelememizdeki sonuçlarla uyumludur [22,35]. Sektör ne olursa olsun iş kazalarında en sık rastlanan neden olarak dikkatsizlik dikkat çekmektedir.

İncelenenlerden %52,5'u hastalandıkça doktora gittiğini belirtirken, %13,1'i hiç doktora gitmediğini söylemiştir. Kaleci'nin incelemesinde doktora gitme sıklığına hastalandıkça cevabını verenler %84,3'tür [41]. Kaza ve/veya hastalanma durumunda sağlık kuruluşuna başvurmak yerine eczaneye gittiklerini söyleyenler bunu bir sağlık kuruluşuna başvurmak olarak kabul etmektedir. Bunların dışında kalan ve kaza ve/veya hastalanma durumunda kendi kendine çözüm bulmaya çalıştığını belirtenlerin sağlık kuruluşuna başvurmama nedenlerinin başında ücret kesintisi, işini kaybetme korkusu gibi işveren baskısı gelmektedir. Sağlık kuruluşuna başvurmama ikinci nedeni olarak ulaşım zorluğu görülmektedir. Çoğunun dil ve iletişim sorunu olan işçilerin sağlık kuruluşuna gitmeme nedenleri arasında sağlık personelinin ilgisiz davranacağına duyulan kaygı %3,4 ile en son sırada yer almaktadır. İncelenenlere mevsimlik tarım işçiliği yaptıkları sürece yaşadıkları sağlık sorunları sorulduğunda %35,2'si sağlık sorunu yaşamadığını, %64,8'i ise kaza ve/veya hastalık geçirdiğini belirtmiştir. Herhangi bir sağlık sorunu yaşadığını söyleyenlerden %86,1'i mevsimlik tarım işçiliği yapmaktayken işin gereği açık havada çalışıldığından güneş çarpması yaşamıştır. Bunun dışında sık yaşanan sağlık sorunları, kullanılan araç gereçlerle yaralanma, barsak ve vücut parazitleri ile enfekte olma, trafik kazası ve böcek, yılan, akrep sokmalarıdır. Yaptıkları iş tarım işçiliği olmasına rağmen soğan tarımıyla uğraşanlarda tarım ilacı, gübre ve kimyasallarla zehirlenme çok daha az yaşanmış bir sağlık sorunu olarak dikkat çekmektedir.

Araştırmada incelenenlerin cinsiyet, yaş, öğrenim durumu, medeni durum, sosyal güvence, mevsimlik tarım işçiliği yapma durumu, mevsimlik tarım işçiliğinin ana meslek olma durumu, bir gün içinde çalışma süresi (saat), sürekli bir hastalık varlığı, işe başlamadan hizmet sözleşmesi yapılma durumu, sözleşmede günlük çalışma süresi olması, sözleşmede ücretin yer alması durumu, ücret ödeme zamanının uygunluğu, işe başlamadan önce muayene olma durumu, çalışırken periyodik muayene olma durumu, iş yerinde işyeri hekimi bulunma durumu, çalışırken karşılaşılan riskler, işle ilgili kişisel koruyucu kullanımı durumları mevsimlik tarım işçiliği yaparken kaza geçirme durumları ile karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmalar içinde sosyal güvencesi olanların sosyal güvencesi olmayanlara göre kaza geçirme sıklığı daha yüksek bulunmuştur. Diğer karşılaştırmalar arasında istatistiksel anlamlı bir fark saptanmamıştır. Sosyal güvencesi olduğunu söyleyen bireylerin %97,2'si Yeşil Kartlıdır. Yeşil Kart sahibi olmak SSK, Bağ-Kur gibi bir kuruma dair sosyal güvenceye sahip olmakla bir tutulamaz. Yeşil Kart, hiçbir sosyal güvencesi olmayıp ekonomik olarak da yetersiz oldukları belgelenenlere tanınan bir haktır. Sonuçlar ilk bakışta sosyal güvencesi olanların, belki de daha dikkatsiz davranmakla, daha sık kaza geçirmiş olduğunu düşündürse de, çoğunun Yeşil Kart sahibi olduğu göz önüne alınınca bu bize, aslında kaza geçirme sıklığı açısından sosyal güvencesi olanlarla olmayanlar arasında anlamlı bir fark olmadığını düşündürür.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

122 mevsimlik tarım işçisi ile yapılan bu çalışmada, incelenenlerin genel niteliklerine bakıldığında cinsiyet dağılımı benzer bulunmuştur, yaş ortalaması 31'dir. Çoğu zorunluluktan ve aile geçimini sağlamak nedeniyle bu işi yaptığını belirtmiştir. Mevsimlik tarım işçileri çalışmaya, genel olarak yaşa bakmaksızın, iş görebilecek güçteki tüm aile bireyleriyle birlikte gelmektedir. Bunların arasında bebeklerle çocuklar ve onlara bakmaları için yaşlı aile fertleri de bulunmaktadır. Bu kişilerin bazıları ya çalışamayacak durumdadır veya yasal olarak çalıştırılmaz yaştadır. Oysa çoğu, diğer aile fertleri ile birlikte tüm gün tarlaya giderek tarım işçiliği yapmaktadır. Bu bireylerin tamamı elçiler tarafından çalışan olarak kayıt altına alınmamakta ve kaymakamlığa da bildirilmemektedir. Çalışamaz yaşlılar ve yasal olarak çalıştırılmaz çocukların çalışan olarak kayıtları yapılmamaktadır. Oysa incelememize katılanların yarısına yakınının evinde 15 yaş altı çalışan çocuk olduğu saptanmıştır. Buna bağlı olarak, yasal olmayan çocuk çalışan mevsimlik tarım işçileri arasında sık rastlanır bir sorundur.

Çadır kentte yaşayanlar daha doğru ve düzenli kayıt altına alınmalı ve sağlık, yaş gibi nedenlerle burada bulunması uygun olmayan kimselerin gelmesi veya getirilmesinin önüne geçilmelidir. 15 yaş altı çocukların çalıştırılmalarına göz yumulmamalıdır. Tutulan kayıtların çadır kentte ve iş başında denetiminin sağlanması gerekmektedir.

Çalışma şekli ve koşulları açısından bakıldığında, yürürlükteki İş Kanununun dışında kalan mevsimlik tarım işçilerinin genellikle bir sosyal güvencesi yoktur. İncelememizde işçilerin neredeyse hemen hepsinin işle ilgili yazılı bir hizmet sözleşmesinin olmadığı saptanmıştır. Sözleşmesi olanların ise bu sözleşmelerinde, çalışma süresi ve ücretlerine yer verilmediği görülmüştür. Gerçekte incelememize katılan mevsimlik tarım işçileri yapacakları işi çoğunlukla elçi adını verdikleri kişiler vasıtasıyla bulmuştur. Elçiler genellikle, sürekli yaşadıkları yerden gelip daha önce mevsimlik tarım işçiliği yapmış kişilerden oluşmaktadır. Bu kişilerden daha farkında davrananlar bir süre sonra geçici ve gezici mevsimlik tarım işçiliğini kendileri yapmak yerine, iş zamanı dışında da çalışmak için geldikleri yerde kalıp, iş zamanı geldiğinde işverenin ihtiyacı doğrultusunda memleketinden iş arayanlara aracılık etmektedir. Elçiler ücretlerini, bu yolla mevsimlik tarım işçiliği yapmak üzere gelen kişi başına ve onların yaptığı iş başına almaktadır. Gelenlerin sadece kaymakamlık aracılığıyla kimlik bilgileri tutulmakta, herhangi bir kişisel sözleşme yapılmamaktadır. İş kanununun mevsimlik tarım işçiliği açısından noksanları onların bu koşullarda çalışmayı kabul etmelerine neden olmaktadır. Mevsimlik tarım işçileri çok uzun çalışma saatlerinde ve ağır koşullarda çalışmaktadır. İncelememizde çalışanların çoğunun gün içinde 14 saatten uzun

tarlada kaldıkları ve çalıştıkları, bu sürede yeterli dinlenme zamanının verilmediği görülmüştür. Mola süreleri düzenlenmemiş olup kısa süreli verdikleri molalarla beden dinlenememekte, dikkatleri azalmaktadır. Bir sözleşmesi olmayan işçiler genellikle iş başladığında alacağı ücreti bilmeden çalışmaktadır. Çoğunlukla doldurdukları çuval başına ücretlendirilen mevsimlik tarım işçilerine yaptıkları iş karşılığı ödemeleri genellikle iş bitimiyle olmaktadır. Çalıştıkları süre boyunca ihtiyaçlarını karşılamak için varsa kendi birikimlerini kullanmakta ya da seyyar satıcıya borçlanmaktadır. Bazen işçilere bu süre zarfında ihtiyaçlarını karşılamaları için elçiler aracılığıyla avans ya da borçlandırarak para verilmektedir. Neticede, iş bitimiyle aldıkları ücretlerden ya avans kesintisi olmakta ya da borçları ödenmektedir. Bazen işçiler ücretlerini iş bitimiyle alamamakta, ancak işveren ürününü satıp para kazandığında almaktadır. Bu da işçilerin ücretlerini almak için 3-4 ay beklemeleri demektir. Aylar sonra alacakları ücretten daha önce aldıkları avans miktarı düşüldüğünde işçilerin elinde çok az para kalmaktadır. Bir sonraki iş mevsimine kadar sürekli yerleşim yerine dönen mevsimlik tarım işçileri yılın kalan kısmını bu paralarla geçinmeye çalışarak geçirmektedir. İncelemeye katılanların çoğu da ücretlerini bu şekilde gecikmeli aldığını belirtmiştir. İşçilerin, ücretlerini almamış halde iken yaptıkları zorunlu ama rahat harcamalarından dolayı, iş bitimiyle ellerine geçen para hayli az kalmaktadır. Güneş altında, toz toprak içerisinde çalışmakta, tuvalet, temizlik ihtiyaçları sağlıklı ve uygun koşullarda sağlanmamaktadır. Beslenmelerini genellikle kendi olanakları ile sağlayan işçilerin yetersiz ve sağlıklı beslendikleri anlaşılmaktadır. İncelenenlerin hemen hepsi yemeklerini kendi imkanıyla sağladığını söylerken, %2,5'i bu soruya "yemek yenmiyor" cevabını vermiştir. Bu soruya yemek yenmiyor ki şeklinde cevap veren işçiler, çalışma sürelerinden yemek için bile ödün vermediklerini kastetmektedir ve çoğu gün boyunca ancak bir kez ve en fazla 15-20 dakika yemek ve dinlenme molası verdiğini belirtmiştir. Mevsimlik tarım işçileri su ihtiyaçlarını genellikle kendileri karşılamakta, bunun dışında araziye tankerle su getirilmektedir. İncelenenlerin çalışırken içme suyunu genellikle su tankından sağladığı anlaşılmıştır. Bahsedilen su tankı bir kamyonun üzerindedir, içine hortum vasıtasıyla su doldurulmaktadır ve işçilerin kullanımı için çadır kente ve tarlaya getirilmektedir. Hayli büyüktür ve içinin temizlenmesi de kolay görünmemektedir. Bu su sıcakta, kapalı, metal tankerde uzun süre beklemektedir. İşçiler güneş altında bekleyen bu suyu içme suyu olarak kullanmaktadır.

Mevsimlik tarım işçilerine yürürlükteki İş Kanununun gereklerine uygun bir işlerlik kazandırılmalıdır. Gezici mevsimlik tarım işçileri mutlaka İş Kanunu kapsamına alınmalı ve kanunda mevsimlik tarım işçileri için ayrı düzenlemeler oluşturulmalı, çalışanları koruyucu yasal önlemler alınmalıdır. İşverence sigortalarının yapılması sağlanmalı, sosyal güvenceye kavuşturulmalıdır. Tüm işçilerle, iş süresince geçerli olacak bir yazılı hizmet sözleşmesi yapılmalıdır. Sözleşmede işçilerin günlük çalışma süreleri ve dinlenme süreleri belirlenmiş olmalı, uygun ve yeterli dinlenme süreleri sağlanmalıdır. Günlük çalışma süresi yanında, bu süre içinde yapılabilecek işin ortalama miktarı, birim fiyatlar, günlük ödeme gibi

unsurlara muhakkak yer verilmelidir. Kazançları sorulduğunda her biri başka rakamlardan bahseden işçilerin ücretlendirilmeleri konusu işverene bırakılmama, yasal bir çerçeveye oturtulmalıdır. Ücretlerinin ise iş bitimiyle değil, belli dönemlerde belli miktarlarda ödenmesi düşünülebilir. Özellikle sağlıklarını ilgilendiren durumlarda, çalışmazlarsa para kazanamayacakları düşüncesiyle tedavi olmaktan, hatta dinlenmekten bile kaçınan işçilerin, hava koşulları gibi beklenmeyen, hastalık gibi istenmeyen durumlarda çalışmama halleri ve ücretleri sözleşmede yer almalı ve açıklığa kavuşturulmalıdır. Gün boyunca yapılan işin ve iş koşullarının düzenlenmesi gerekmektedir. Temizlik ve tuvalet ihtiyaçları sağlıklı koşullarda temin edilmelidir. Su ve beslenme ihtiyaçları işveren tarafından, diyetisyen kontrolünde sağlanmalıdır. Tüm bunların sağlanması dışında denetimi yapılarak sürekliliği işverenin sorumluluğunda olmalıdır.

İş Sağlığı ve İş Güvenliği açısından ele alındığında ise; mevsimlik tarım işçilerinin yapacakları işler konusunda hiçbir ön eğitimden geçmeden işe başlamaları, gerek iş verimini düşürmekte ve gerekse kaza ve ölüm olasılıklarını artırmaktadır. Mevsimlik tarım işçileri işin gereği olarak İş Sağlığı ve İş Güvenliği açısından risk altında çalışmaktadır. Her iş için, işin gereğine göre iyi özellikte ve amacına uygun araç ve gereçlerin kullanılması, iş verimini artırır, çalışırken zaman kaybını azaltır, daha fazla iş gücü ihtiyacını azaltır, çalışanların iş gücü kaybını azaltır, işe karşı ilgilerini artırır, işe bağlı hastalanma, yaralanma, kaza ve ölüm olasılıklarını azaltır, buna bağlı dolaylı olarak üretim giderlerini azaltır. Mevsimlik tarım işçilerinin büyük bir kesimi, kullandığı araç ve gereçlerin iyeliğine sahiptir. Ürünleri toplarken kullanacakları makas, kova gibi araç ve gereçleri kendileri temin ettiklerinden hem maliyet nedeniyle bunları yenilemekten kaçınmakta, hem de tercih ettikleri bu araç ve gereçlerin işe uygunluğu da tartışma konusu olmaktadır. Topladıkları ürünleri ambalajlamakta kullandıkları çuvallar ise kendilerine top halinde teslim edilmekte ve bunu işveren sağlamaktadır. Ancak kesim ve dikiş işlemini yaparak çuval haline getirmek işçilerin kendilerine aittir. Soğan tarımında en sık kullanılan araç gereç, soğanı sap ve köklerinden ayırabilmek için makastır. İncelenenlerin ürünleri kök ve saplarından ayırmakta kullandıkları makasların teknik niteliği oldukça düşüktür. Çoğu paslı, rahat hareket ettirilemez, kesme fonksiyonunu yitirmiş ve özellikle çocuk ve kadınların kullanımı için büyüktür. Kullandıkları kötü makaslarla bu hızlı hareket sırasında kesici delici yaralanma geçirmeleri zor görünmemektedir ve bu nedenlerle ellerinde sık sık makasla yaralanma olmaktadır. İncelememizde de kazaların en sık, sürekli kullandıkları araç gereç olan makas nedeniyle geçirildiği ve kazaya neden olarak da daha çok dikkatsizlik ve aceleciliğin sebep gösterildiği anlaşılmıştır. Mevsimlik tarım işçileri işin yapılacağı yere işveren tarafından sağlanan römorklu traktör, kamyonet türü araçlarla ulaştırılmaktadır. Bu araçlara kapasitesinin çok üzerinde işçi alınmaktadır. İncelememizde çok sayıda işçinin işe bir an önce başlayabilmesi için, traktör üzerine bir seferde alabileceğinden fazla işçinin alınıp taşındığı gözlemlenmiştir. Fazla yük nedeniyle traktörün devrilmesi, sürücünün yorgun ve dikkatsiz oluşu trafik kazalarının nedenidir ve

incelememizde görülen iş kazalarının da ikinci sıklıktaki nedenidir. İncelememizde iş öncesi ve iş süresince İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği konusunda genel olarak kurallara uyulmamakta, işle ilgili tedbirler alınmamaktadır. İşçilerin işe alınmadan önce yapılması gereken muayenelerinin ve iş sırasında yapılması gereken muayenelerinin yapılmadığı anlaşılmıştır. Çalışma ortamları açıkta, güneş altında ve tozludur. Çalışırken kişisel koruyucu kullanımına dikkat edilmemekte, iş güvenliği için önem arz eden eldiven, maske, bot, gözlük, şapka gibi kişisel koruyucu malzemeler işveren tarafından sağlanmamaktadır. Kullanılan kişisel koruyucu malzemeleri işçiler kendileri temin etmekte, çoğu sadece eldivenle yetinmektedir. Kendileri de özellikle eldivenlerin çok çabuk yıpranıp işe yaramaz bir hale gelmesinden ötürü masraftan kaçındıklarını ve tekrar almak yerine eskisiyle idare ettiklerini veya hiç kullanmadıklarını belirtmişlerdir. İncelemeye katılan çalışanlardan yaklaşık yarısı çalıştıkları süre boyunca kaza ve/veya hastalık geçirdiğini belirtirken kayıtlı bir iş kazası ve tanı almış bir meslek hastalığı saptanamamıştır.

Bu konularda alınabilecek en önemli tedbir; işi yapacak olanların, iş öncesi eğitimden geçirilerek yapacakları iş hakkında ve riskleri hakkında bilgilendirilmeleri karşılaşılabilecek olumsuz durumları azaltabilir. Gerek güneş ışınlarının kısa ve uzun süreli zararları, akrep, yılan gibi canlılar tarafından zarar görmek, toz ve polenler nedeniyle akciğer hastalıkları gibi açık arazide çalışıyor olmalarının doğuracağı sonuçlar gerekse araç gereçlerle yaralanma, ulaşım sırasında yaralanma gibi iş kazaları, besin zehirlenmesi ve daha birçok durum hakkında tedbir alınması gerekir. En azından tetanoz gibi aşılmasının yapılmış olması gerekmektedir. İş sırasında kullanılacak her tür araç ve gereç işveren tarafından sağlanmalıdır. İş güvenliği açısından ulaşım koşulları düzenlenmeli ve denetlenmelidir. İşçilere, ulaşım sırasında karşılaştıkları kazalar nedeniyle yaralanma ve ölmeleri durumunda yasal yollara başvurma olanağı verecek şekilde topluluk sigortası yapılmalıdır. İşçilerin hepsi için sağlanamasa da en azından elçilerin İş Sağlığı ve İş Güvenliği yönünden eğitilmeleri gerekir. Acil yardım ve müdahale konusunda işçilerin ve elçilerin eğitilmeleri ve iş sırasında buna olanak tanıyacak asgari malzeme ve koşulların sağlanması gerekir. İş kazalarıyla karşılaşma riskleri yüksek olan ve işin gerektirdiği ön eğitimi almayan mevsimlik tarım işçileri konusunda, bu işlevleri yerine getirebilecek görev ve yetkilerle donatılmış, eğitici ve yöneticilerin yetiştirilmesi gerekmektedir; bu kişiler işin görüldüğü tarlalarda eğitim ve denetimlerini sürdürmelidir. İşçilerin işe alınmadan önce yapılması gereken muayeneleri ve iş sırasında yapılması gereken periyodik muayeneleri yapılmalıdır. Kişisel koruyucu malzemeleri işveren temin etmeli ve bunlar denetlenmelidir. Tarım işçilerinde, özellikle geçici ve gezici mevsimlik tarım işçilerinde iş kazaları ve meslek hastalıkları kayıtları daha düzenli tutulmalı, sağlık personeli bu konuda eğitilmelidir.

Sağlık sorunlarına bakıldığında; mevsimlik tarım işçilerinin kaldıkları çadır kentlerdeki yaşam, bebek, çocuk ve yaşlılar için uygun değildir. Çoğu kronik hastalığı olan bu yaşlı

kimseler kaldıkları yerde sağlık imkanından yararlanmakta zorlanmaktadır. İncelenenlerden gebelik geçirenlerin yarısından fazlasının gebelik ve/veya doğumda çocuk kaybı yaşamış olması da mevsimlik tarım işçilerinin sağlık hakkından yeteri kadar yararlanamadıklarını gösterir. Bunlardan başka, incelenenlerin çoğunun en az bir kronik bir hastalığı vardır ve genellikle sosyal güvenceleri yoktur. Bunların arasında çalışırken kaza geçiren ve hastalanan işçiler de olmaktadır. Bölgeyi iyi tanımayan, iş yoğunluğuna bağlı zaman, ulaşım, sosyal güvence yokluğu, ekonomik nedenler, önemsememe, dil bilmeme ve iletişim kaygısı sorunundan çoğu ihtiyaç olsa da sağlık merkezine başvuramamaktadır. İncelememizde kaza ve/veya hastalanma durumunda sağlık kuruluşuna başvurmak yerine kendi kendine çözüm bulmayı tercih edenlerin başlıca nedeni ücret kesintisi, işini kaybetme korkusu gibi işveren baskısıdır. İşçiler sağlık sorunları nedeniyle çalışacakları iş gününden kaybetmekten son derece kaygı duymaktadır. Sağlık kuruluşuna başvurmama ikinci nedeni olarak ulaşım zorluğu görünmektedir. Gerçekten tarlalardan olsun, çadır kentten olsun istedikleri zaman istedikleri yere gitmek mevsimlik tarım işçileri için olası bir şey değil, hatta bir lüktür.

Gerek iş yoğunluğu nedeniyle, gerekse sosyal güvencesizlik ve maddi sıkıntılar nedeniyle çalıştıkları süre içinde sağlık hakkından yeteri kadar yararlanamayan işçiler ve yakınları için çadır kente belli gün ve saatlerde gezici sağlık hizmeti sunulmalıdır.

İncelemede eğitim düzeyi genel olarak düşük bulunmuştur. Çalışmaya tüm aile fertleriyle gelen ve burada Mart başından Kasım sonuna kadar sürecek bir iş mevsimi süresi içinde aylarca kalan mevsimlik tarım işçilerinin çocukları eğitimlerinden uzak kalmaktadır. Ayrıca, geleneksel olarak eğitime önem vermemekte, çalışıp para kazanmayı daha önemsemektedirler. İncelemenin yapıldığı bölgede Eylül ayı sonunda bir çadır okul kurulmuş, iki sınıf oluşturulmuş, çocukların bazı sınıflar ve yaşlar birlikte olacak şekilde olsa da eğitimlerinin hazırlığı yapılmıştır. Ancak Mart ayı itibarıyla gelen çocuklar düşünülmemiştir.

Aileleriyle gelmek zorunda olan çocukların eğitimleri konusunda tedbirler alınmalı, geçici ve donanımsız çadır okullar kurmak yerine, sürekli ve kalıcı prefabrik yapılardan oluşturulmuş, daha donanımlı okullar sağlanmalıdır.

Mevsimlik tarım işçilerinin beslenme ve barınma durumları, ortalamanın çok altında bir düzeydedir. Çalışacakları yerdeki çadır kente gelirken sürekli ikamet ettikleri yerden yatak, yorgan, kap kacak gibi kendilerine ait eşyalarla gelmektedir. Çadırları ise kaymakamlık

sağlamaktadır. Çadır tek gözdür, tüm aile burada yaşamaktadır, bazen çadırlarda birkaç aile (15-25 kişi) kalmaktadır. Ortam temiz değildir, çamaşır ve bulaşık yıkayacak koşullar yok, suya ulaşım zor, banyo, tuvalet olanakları son derece kısıtlıdır. Çadırların içini temizlemek hayli zor görünmekte, işçiler işin ağırlığı nedeniyle buna zaman ve enerji bulmakta zorlanmaktadır. Çadırların çok azında jeneratörle elektrik mevcuttur ve buzdolabı yok denecek kadar azdır. Hijyen koşulları ise çok sağlıklı görünmemektedir. Yaklaşık 20 çadır ortak bir çeşme kullanmaktadır. Mutfak çadır içerisinde bir kenardadır. Kenarları tahta parçalarıyla çevrilmiş tuvaletler 10-15 çadır tarafından ortak kullanılmaktadır. Banyo kendi çadırlarının bir kenarında dökme suyla yapılmaktadır. Temizlik malzemesi hemen hemen hiç kullanılmamaktadır. İşçiler burada yaşarken ihtiyaçlarını ya şehir merkezinden ya da çadırlara içi gıda, temizlik maddesi gibi ürünlerle dolu büyük bir araçla gelen seyyar satıcıdan karşılamaktadır. İhtiyaçlarını çarşıya giderek karşılamak onlar için çok zordur. Çünkü bunun için ne zaman bulabilmektedirler, ne iş sonrası gidebilecek enerji. Ulaşım da ayrı bir sıkıntı olmaktadır. Bu nedenle işçiler daha çok çadır kente gelen seyyar satıcıdan alış veriş yapmaktadır. Bu yolla seçenekleri az olan işçiler, ihtiyaçları olan her şeyi bulamamakta ve bulduklarını almaya mecbur kalmaktadır. Üstelik ödedikleri ücret konusunda, seçenekleri olmadığından, bir bakıma ne bulurlarsa ve ne fiyata veriliyorsa almaya mecbur kalmaktadırlar. Aracın içerisinde, gıda ve temizlik ürünleri bir arada ve düzensiz bulunmakta, sağlığa önem verilmediği bellidir. Tavuk, et, peynir, yoğurt, süt, yumurta gibi bozulabilir gıdalar açıkta, kötü ambalajlanmış, soğutulmadan taşınmaktadır. Yemek yapma olanakları kısıtlı olup, yemekleri genellikle sokakta açık alanda yakılan odun ateşi üzerinde büyük kaplarda hazırlanmaktadır. Bu da çevrenin duman ve is altında kalmasına neden olarak sağlıksız koşullar oluşturmaktadır. Ayrıca işlerinin ağırlığı ve uzun süreliliği nedeniyle yemek yapmaya vakit ve enerji bulamayan işçiler, öğünlerini genellikle kahvaltılık kuru şeylerle geçiştirmekte ya da çorba, pilav gibi tek tip besinlerle düzensiz beslenmektedir. İşten çadır kente uzun çalışma süreleri ve ağır çalışma koşulları nedeniyle bir hayli yorgun dönen işçiler beslenmesine dikkat edememektedir. Aralarında, “çoğu kez yorgunluktan yemek yemeden uyuyup kalıyoruz” diyenleri bile vardır. Mevsimlik tarım işçileri, ağır iş koşulları altında çalışıyor olmanın yanı sıra barınma koşulları açısından da son derece elverişsiz koşullar altında yaşamaktadır.

Bölge soğan tarımının yapıldığı bilinen bir bölge olduğuna göre; barınma, her yıl kurulan ve sökülen, böylelikle yıpranan ve belli bir maliyete neden olan çadırlar yerine, prefabrik, tek katlı, daha az bireyin bir arada kalabileceği ölçülerde odaları olan kalıcı konutlarda sağlanabilir. Bu binalarda belli sayıda odaya ait tuvalet, banyo, mutfak yapılabilir. Böylelikle çalışanların her yıl aynı yerde kalması sağlanır. Ortam daha temiz ve sağlıklı olur. Çadırlarda olmayan elektrik ve su sağlanmış olur. Prefabrik konutlar can ve mal güvenliği konusunda da çadırlardan çok daha güvenilir olacaktır. Her ailenin vakit, para ve yapacak güç bulabilirse kendi yemeğini kendisinin yapması yerine, bir ortak yemekhane yapılarak, sabah ve akşam olmak üzere, sağlıklı koşullarda, yeterli ve uygun kaloride yemek sunulabilir; bunu işverenler ortaklaşa sağlayabilir, yardımlaşma sandıkları ya da tüketim

kooperatifleri oluşturulabilir. Böylelikle herkes işten döndüğünde hazırlanmış, yeterli, dengeli ve sağlıklı, en önemlisi aynı gıdayla beslenmiş olur. Mevsimlik tarım işçilerinin çalıştıkları süre boyunca ihtiyaçlarını daha kolay ve ucuz karşılayabilmeleri için iki seçenek sunulabilir. Temizlik, kalite, sağlığa uygunluk, fiyat, çeşitlilik konusunda ya bizzat kaymakamlığın sunumunda ya da denetiminde, haftanın belli gün ve saatlerinde çadır kentte olacağı belirlenmiş, hizmetin onlara geldiği olanaklar sağlanabilir. İkinci seçenek olarak ise yine belli gün ve saatlerde isteyen ve ihtiyacı olanların kent merkezine ulaşımını sağlayacak, onlara orada alış veriş olanağı tanıyan ve sonra dönüşlerini sağlayan araçlar ile onların hizmete gitmeleri sağlanabilir.

Tüm bunların sağlanması dışında denetimi yapılarak sürekliliği işverenin sorumluluğunda olmalıdır. Mevsimlik tarım işçilerinin sendikalaşmalarının önü açılmalı ve desteklenmelidir. Sadece mevsimlik tarım işçilerine ait olan bir sendika bu işçilerin sorunlarıyla daha yakın ilgilenir ve onlara toplu iş sözleşmeleri sağlayabilir. Mevsimlik tarım işçilerinin barınma ve iş koşulları açısından sağlanması ve denetlenmesi gereken bu konuların hiç biri sadece işveren tarafından sağlanamaz. Bu konu işverenler kadar sivil toplum örgütlerini de ilgilendirir. Bununla beraber asıl önemli olan yasal düzenlemelerin yapılması ve denetimin sağlanması olup, bu ise ülkenin siyasi ve ekonomik koşullarının uygunluğuna ihtiyaç duyar. Çözüm için ülkemizde mevsimlik tarım işçileri konusu, sağlık ve çalışma politikaları açısından çözüm getirilecek öncelikli sorunlar arasında görülmelidir.

KAYNAKLAR

1. Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe Sözlük*. (Onuncu Baskı). Ankara: TDK.
2. İnternet: 5510 sayılı SSGSSK. Madde 3/19. Sağlıkta Buluşma Noktası. Çalışan Güvenliği Mevzuat.
www.sbn.gov.tr/icerik.aspx?id=118
3. Bakırcı, N. (2011). Tarımda Çalışanların Sağlığı ve Güvenliği. *Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 39, 7-13.
4. Rehber, E. (2006). Tarımda Endüstrileşme ve Küreselleşme. *İktisat Dergisi*, 477, 20-25.
5. İnternet: İstihdam Edilenlerin Yıllara Göre İktisadi Faaliyet Kolları ve Dağılımı. TÜİK Hanehalkı İşgücü Araştırması.
www.turkstat.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=2263
6. İnternet: Tarım İşçisi Ne Demek.
ne-demek.net/anlami/tarim-isçisi-ne-demek.html
7. Çınar, S. Lordoğlu, K. (2010). Mevsimlik Tarım İşçiliğinde Tekil Bir Analiz: Karasu Fındık Toplama İşçileri. *Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 38, 23-33.
8. Dirican, R. Bilgel, N. (1993). *Halk Sağlığı: Toplum Hekimliği*. (İkinci Baskı). Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi, 481-483.
9. İnternet: 2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu. Madde 3/l. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası.
www.zmo.org.tr/mevzuat/mevzuat_detay.php?kod=43
10. İnternet: Centers for Disease Control and Prevention. Workplace Safety and Health Topics. Agricultural Safety and Health.
www.cdc.gov/niosh/topics/agriculture/
11. Çağlayan, Ç. (2010). Tarım Politikalarındaki Değişimin Sağlık Üzerine Etkileri. *Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 38, 7-17.
12. İnternet: İş Kazaları ve İşe Bağlı Sağlık Problemleri Araştırma Sonuçları, 2013. TÜİK.
www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16118
13. MSG Yayın Kurulu. (2010). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yasal Durumu. *Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 38, 2-3.

14. Tekeli, İ., Erder, L. (1978). *Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler*. (İkinci Baskı). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 14.
15. Koruk, İ. (2011). İhmal Edilen Bir Grup: Göçebe Mevsimlik Tarım İşçileri. *Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 38, 18-22.
16. Porsuk, Ö. A., Yorulmaz F. (2011). Bhopal Kimyasal Kazası: Tarımda Daha Çok Verim İçin...(mi?). *Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 39, 22-26.
17. İnternet: Yıldırak, N., Gülçubuk, B., Gün, S., Olhan, E., Kılıç, M. (2002). Türkiye’de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları. Uluslar arası Çalışma Örgütü Türkiye Temsilciliği.
www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/publ/kadintarim.pdf
18. İnternet: Children in hazardous work: What we know, what we need to do. (2011). ILO.
[www.ilo.org > ... > Forthcoming publications](http://www.ilo.org/...>Forthcomingpublications)
19. İnternet: Accelerating action against child labour. International Labour Conference 99th Session 2010. ILO.
www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/.../wcms_126752.pdf
20. İnternet: Türkiye İstatistik Kurumu Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları, 2012. TÜİK.
www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659
21. Robertson, A., Brunner, E., Sheiham, A. (2009). Gıda Politik Bir Meseledir., M. Marmot ve R. Wilkinson. (Editörler). *Sağlığın Sosyal Belirleyicileri*. Birinci Baskı. İstanbul. İnsev Yayınları, s. 200-225.
22. Kaybal, A. K.(2014). *Gazi üniversitesi Mobilya Dekorasyon Bölümü Son Sınıf Öğrencilerinin Son Bir Yılda Okul İç, Okul Çevresi ve Uygulama Atölyelerinde Kaza Geçirme Sıklığının Saptanması*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
23. İnternet: Kaza Kavramı ve İş Kazası.
www.starlinesafety.com/kategori.php?kat=Kaza-kavrami-ve-is...
24. Taştan, S. (2002). İnsan Kaynakları Performans Kriterleri. *İş,Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 2, 22-35.
25. İnternet: Kaza Çeşitleri ve Tanımları. Aydın Halk Sağlığı Müdürlüğü.
www.aydinhsm.gov.tr/Subeler/SayfaDetaylar?sayfald=55&subeld=5
26. Sütölük, Z., Savaş, N., Demirhindi, H., Özener, N., Akbaba, M. (2007). Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Büyük Aciline Başvuranların Etiyolojik Demografik Özellikleri. *Toplum Hekimliği Bülteni*, 2, 29-34.
27. İnternet: İş Kazası ve Meslek Hastalıkları Bildirim Formu. SGK.
uyg.sgk.gov.tr/lsvBildirimFormu/kilavuz/kilavuz.pdf

28. İnternet: 8339 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu. Madde 3/g. Resmi Gazete.
www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120630-1.htm
29. İnternet: Meslek Hastalıkları ve İş Kazaları.
www.sendika.org/.../meslek-hastaliklari-ve-is-kazalari-mehmet-besleme-f...
30. İnternet: İş Kazaları.
www.csgb.gov.tr/csgbPortal/ShowDoc/WLP+Repository/.../iskazalari
31. Sabuncu, H. H. (2004). İş Kazaları., T. Akbulut. (Editör). *İşyeri Hekimliği Ders Notları*. Sekizinci Baskı. Ankara: Türk Tabipleri Birliği Yayınları, s.269-278.
32. Gülhan, B. (2008). *Bir Ağır Metal Üretim Fabrikasında Çalışanların İş Kazası Geçirme Sıklığı ve İlişkili Etmenler*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
33. Gemalmaz, A. (2009). *Bir Eğitim ve Araştırma Hastanesinde Görev Yapan Temizlik Personelinin Kurumda Çalıştıkları Süre Boyunca İş Kazası Geçirme Durumları ve Son Kaza-Yaralanmaya Ait Özelliklerin Belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
34. Buluş, E. (2011). *Ankara Demiryolu Fabrikasında Çalışan İşçilerin İş Kazası ve Meslek Hastalıkları Geçirme Durumları ve Bazı Çalışma Koşulları ile İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
35. Kurt, Ş. (2002). *İş Kazalarının Analizi ve Küçük Ölçekli Mobilya Sanayii İşletmelerinde Uygulanması Trabzon Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
36. Ünal, B. N. (2011). *Aliağa Gemi Geri Dönüşüm Sektöründe Çalışan İşçilerin İş Kazası ve Olası Meslek Hastalıkları Sıklığı ve İlişkili Etmenler*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
37. Yeşilleyen, N. (2011). Tarım ilaçlarının Mesleki İntoksikasyonları. *Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 39, 14-21.
38. İnternet: İşteki durum ve ekonomik faaliyete göre istihdam edilenler. Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, Mayıs 2014. TÜİK.
www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16010
39. Kutlu, S. (2011). *Erişkin Göçebe Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam Kalitesi Düzeyi ve Etkileyen Faktörler*. Yüksek Lisans Tezi. Harran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Şanlıurfa.
40. Türk, N. K. (2006). *Kilis İli Elbeyli İlçe Merkezindeki Kadın Tarım İşçilerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
41. Kaleci, H. (2007). *Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyolojik Analizi Eskişehir Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

42. Nazik, M. H., Gönen, E. (1993). *Kadınların Mevsimlik Tarım İşlerinde Çalışmalarının Ailenin Ekonomik Durumu ve Yaşam Biçimine Etkisi*. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, 1309. Bilimsel Araştırma ve İncelemeler, 722. Ankara: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Halkla İlişkiler ve Yayın Ünitesi, 5, 7, 8, 11, 14, 19.
43. İnternet: Herhangi bir Sosyal Güvenlik Kuruluşuna Kayıtlı Olmadan Çalışanların Oranı. Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, Ocak 2014. TÜİK.
www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16006
44. Özbekmezci, Ş. (2003). *Mevsimlik Tarım İşçilerinin Barınma Sorunları ve Yaşam Üniteleri*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
45. İnternet: Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları, 2012. TÜİK.
www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659
46. İnternet: 5510 Sayılı Kanunun 4-1/a Maddesi Kapsamındaki Aktif Sigortalılardan İşlemi Tamamlanan İş Kazaları, Meslek Hastalıkları, Sürekli İş Göremezlik, Ölüm Vak'aları Ve Standardize İş Kazası Oranlarının Faaliyet Gruplarına Ve Cinsiyete Göre Dağılımı, 2012. İş Kazası ve Meslek Hastalıkları İstatistikleri. SGK 2012. SGK İstatistik Yıllıkları. SGK.
www.sgk.gov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/istatistikler
47. İnternet: 5510 Sayılı Kanunun 4-1/a Maddesi Kapsamındaki İşyeri ve Zorunlu Sigortalı Sayılarının Faaliyet Gruplarına Ve İllere Göre Dağılımı, 2012. İşyeri ve Sigortalılara Ait İstatistikler. SGK 2012. SGK İstatistik Yıllıkları. SGK.
www.sgk.gov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/istatistikler

EKLER

EK-1. İzin Belgesi

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ
HALK SAĞLIĞI ANABİLİM DALI

Sayı : B.30.2.GÜN.0.01.00-78

11 Ağustos 2011

**Konu : Polatlı İlçesinde Geçici Tarım İşçilerinin İş Sağlığı ve Güvenliği
 Konusunda Yapılmasını Planlanan Araştırma Hakkında**

T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
POLATLI KAYMAKAMLIĞINA

Fakültemiz İş ve Meslek Hastalıkları Bilim Dalı tarafından İş Sağlığı ve Güvenliği Y.Lisans öğrencimiz Dr. Nesrin ERBÖRÜ'nün saha uygulaması ile Polatlı İlçesinde Geçici Tarım İşçilerinin İş Sağlığı ve Güvenliği koşullarını belirlemek amacı ile bir bilimsel çalışma yapılması planlanmıştır. Ekte Anketi yer alan çalışmada, işçiler yalnızca ankete katılacak, kan alma vb başka bir girişimsel uygulama yapılmayacaktır.

Söz konusu çalışmanın İlçenizde uygulanabilmesi için izinlerinizi arz ederim. Saygılarımla.

Doç.Dr. Mustafa N. İLHAN

Halk Sağlığı AD

İş ve Meslek Hastalıkları BD

Ek:1 Araştırma Anketi

Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı
 Dekanlık Binası Kat.1.Beşevler, 06500 ANKARA
 Tel: 0312.2024237-2024642 Faks:0312.2124647

EK-1. (devam) İzin Belgesi

T.C.

ANKARA VALİLİĞİ

POLATLI KAYMAKAMLIĞINA

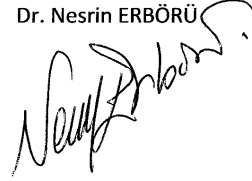
Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü İş Sağlığı ve İş Güvenliği Anabilim Dalı Y. Lisans öğrencisiyim. İlçenizde Geçici Tarım İşçilerinin İş Sağlığı ve Güvenliği koşullarını belirlemek amacı ile bilimsel bir çalışma yapmak istiyorum. Ekte Anabilim Dalı izni ve anket örneğini sunduğum çalışmada, işçiler ile yalnızca şahsen ve yüz yüze görüşme yapacağımı bildiririm.

Söz konusu çalışmamı İlçenizde uygulayabilmem için izinlerinizi ve gereğini arz ederim.

Saygılarımla.

12.08.2011

Dr. Nesrin ERBÖRÜ

Şentepe Mahallesi
2 nolu ASM / Polatlı
530.601 02 97

EK-2. Fotoğraflar

Tanışma ve işbaşı

Çadır kentin uzaktan görünüşü

EK-2. (devam) Fotoğraflar

Bir çadırın yakından görünüşü

Bir çadırın içi

EK-2. (devam) Fotoğraflar

Bir çadırın tek göz olan hem oturma hem uyku alanı

Bir çadırın erzak alanı

EK-2. (devam) Fotoğraflar

Bir çadırın mutfağı

Bir çadırın banyo alanı

EK-2. (devam) Fotoğraflar

Çeşmeden su alan çocuklar

Su tankeri

EK-2. (devam) Fotoğraflar

Çadıra su taşıyan genç kız

Yıkayan çocuklar

EK-2. (devam) Fotoğraflar

Çadır kent çocukları

Çamaşır yıkayan kız çocuğuna ikramımız

EK-2. (devam) Fotoğraflar

Çamaşır yıkayan kadın

Asılı çamaşırlar

EK-2. (devam) Fotoğraflar

Annesi tarlada olan çocuk

Kaymakamlığın yapmış olduğu tuvalet

EK-2. (devam) Fotoğraflar

Tarım işçilerinin kendi yaptığı tuvaletin dıştan görünüşü

Tarım işçilerinin kendi yaptığı tuvaletin içten görünüşü

EK-2. (devam) Fotoğraflar

Alışveriş aracı

Yemek yapan kadın

EK-2. (devam) Fotoğraflar

Yemek pişerken

Ocak başında ekmek yapan genç kız

EK-2. (devam) Fotoğraflar

Salıncakta uyuyan bebek

Çadır önü

EK-2. (devam) Fotoğraflar

Çadır kentte doğan bebek, en genç tarım işçisiyle tanışma, beşikteki kader

Bebek ve ağabeyi

EK-2. (devam) Fotoğraflar

Dört çocuđuyla bir anne

Oynayan erkek çocukları

EK-2. (devam) Fotoğraflar

Çadır kent yaşlıları

Çadır kent sokağı

EK-2. (devam) Fotoğraflar

Oynayan çocuklar

Çocuk parkı

EK-2. (devam) Fotoğraflar

Çadır araları

Ayçekirdeği ayıklayan kadın

EK-2. (devam) Fotoğraflar

Çadır kentin ev halkı

Tarlaya giderken uzaktan görünüş

EK-2. (devam) Fotoğraflar

Tarlaya giderken yakından görünüş

İşe dağılırken

EK-2. (devam) Fotoğraflar

Soğan tarlasının uzaktan görünüşü

Dikenler arasında toplanmayı bekleyen soğanlar

EK-2. (devam) Fotoğraflar

Sırtında bebeği ile soğan toplayan tarım işçisi kadın

Tek eli eldivenli erkek tarım işçisi

EK-2. (devam) Fotoğraflar

Tarlada çalışanların dinlenme yeri

Soğan tarlasında çalışan kız çocukları

EK-2. (devam) Fotoğraflar

Soğan tarlasında yorgunluktan uyuyan kadın ve bebeği

Güneş altında soğan (geleceğini) arayan tarım işçileri

EK-2. (devam) Fotoğraflar

Tarlada soğan toplarken yemeklerini yanında gezdiren aile

Soğan tarlasında sıralanmış tarım işçileri

EK-2. (devam) Fotoğraflar

Genç anketör tarım işçileriyle yemek molasında

Dizlerinin üstünde soğan toplayan bir tarım işçisi

EK-2. (devam) Fotoğraflar

Genç anketör tarım işçileriyle soğan toplarken

Başka bir grup tarım işçisine ait, kendilerinin kurduğu çadır kentin görünüşü

EK-2. (devam) Fotoğraflar

Tek eli eldivenli kadın tarım işçisi

Kadın tarım işçisinin soğanı kök ve sapından makasla ayırırken hızlı hareketi

EK-2. (devam) Fotoğraflar

Ayıklanıp toplanmış ve çuvallanmış soğanların kamyonu yüklenişi

Soğan kamyonunun yakından görünüşü

EK-2. (devam) Fotoğraflar

Kadın tarım işçileri işi bitmiş tarladan bir başkasına geçerken

Tarlada tankerden su içerek serinlemeye çalışan tarım işçileri

EK-2. (devam) Fotoğraflar

İş bitimi ve yorgunluklarına rağmen gülümseyebilen tarım işçisi çocuklar

Önde tarım işçilerini çadır kente götüren traktör, arkada sıra sıra römorklar

EK-2. (devam) Fotoğraflar

Akşam eve dönen tarım işçileri ve sabaha doldurulacak olan su tankeri

Kaymakamlığın çadır kente kurduğu okulun uzaktan görünüşü

EK-2. (devam) Fotoğraflar

Çadır okulun yakından görünüşü

Çadır kent çocuklarının derslikleri, haydi çocuklar okula

EK-2. (devam) Fotoğraflar

Tarım işçisi iki kadınla anket yaparken sohbet

Tarım işçisi emekçi kadın elleri

EK-2. (devam) Fotoğraflar

Tarım işçilerinin çocuklarının elleri, geleceğin emekçi tarım işçileri

İş sonu ve veda

EK-3. Anket Formları

Anket No:**GÖRÜŞME FORMU**

Bu anket Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü İş Sağlığı ve Güvenliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı sürecimde Tez araştırmam sırasında kullanılmak üzere tarafımdan hazırlanmıştır.

Sorularıma verdiğiniz samimi cevaplardan ötürü teşekkür ederim.

Dr. Nesrin ERBÖRÜ

Anketin Yapıldığı Tarih:

Gelinen Yer: İl..... İlçe..... Köy.....

1- Cinsiyeti:

1- Kadın

2- Erkek

2- Yaşı:

3- Öğrenim Durumu:

1- Okuryazar Değil

2- Okuryazar

3-İlkokul

4- Ortaokul

5- Lise

6- Yüksekokul

4- Medeni Durumu:

1- Bekar

2- Evli

5- Sosyal Güvence Durumu:

0- Yok

1- Var .....

EK-3. (devam) Anket Formları

6- Sürekli Bir Hastalığın/Hastalıkların Varlığı:

0- Yok	1- Yüksek tansiyon-Kalp	2- Migren
3- Şeker hastalığı	4- Epilepsi	5- Deri hastalıkları
6- Guatr-Endokrin	7- Solunum Yolları-Astım	8- Anemi
9- Kas-İskelet Hastalıkları	10- Diğer.....	

7- Sigara Kullanımı:

0- Kullanmıyor	2- Kullanıyor	3- Bırakmış

8- Bir Gün İçerisinde Çalışma Süresi: ..... saat**9- Evde Yaşayan Kişi Sayısı:****10- Aile Tipi:**

1- Çekirdek	2- Geniş

11- Evde Yaşayan 15 Yaş Altı Çocuk Sayısı:**12- Ailede Çalışan ve 15 Yaş Altında Olan Kişi Varlığı:**

0- Yok	1- Var

13- Gebelikte/Doğumda Çocuk Kaybının Varlığı:

0- Yok	1- Var

14- Doğumsal Problemi/Sakatlığı Olan Çocuk Varlığı:

0- Yok	1- Var

15- Mevsimlik Tarım İşçiliği Yapma Durumu:

1- Kendi isteğiyle	2- Zorunluluktan

16- Mevsimlik Tarım İşçiliğinin Ana Meslek Olma Durumu:

0- Değil	1- Ana Meslek

EK-3. (devam) Anket Formları

17- Önceki Kuşaklarda Anne-Baba-Dedeler..... Mevsimlik Tarım İşçiliği Yapanların Varlığı: 0- Yok   1- Var

18- İşe Başlamadan Önce İşverenle İş Süresince Geçerli Bir Hizmet Sözleşmesi Yapılma Durumu:
0- Yok   1- Var

19- Sözleşmede Günlük Çalışma Süresinin Yer Alma Durumu:
0- Yok   1- Var

20- Sözleşmede Ücretin Yer Alma Durumu:
0- Yok   1- Var

21- Ücretlerinin Ödenme Zamanının Uygunluğu:
1- Zamanında Ödeniyor   2- Gecikmeli Ödeniyor

22- İşe Başlamadan Önce Muayene Olma Durumu:
0- Yok   1- Var

23- Çalışırken Periyodik Muayene Olma Durumu:
0- Yok   1- Var

24- İşyeri Hekimi Bulunma Durumu:
0- Yok   1- Var

25- Çalışılan Yerde Sağlık konusunda Alınan Önlemler:
0- Yok   1- Ecza dolabı var   3- Sağlık personeli var

26- Çalışırken Kullanılan İçme Suyunun Temini:
1- Akarsudan   2- Çeşmeden   3- Su tankından
4- Pet şişe   5- Kuyudan

EK-3. (devam) Anket Formları

27- Çalışırken Yemek Temini:

- 1- Yemek yenmiyor   2- Kendi kendine   3- İşveren tarafından

28- Mevsimlik Tarım İşçiliği Yapma Nedeni/Nedenleri:

- 1- Ailesinin geçimini sağlamak   2- Aile gelirine katkı sağlamak
 3- Aileden öyle görmek   4- Oğlunu/kızını evlendirmek
 5- Para biriktirmek   6- Borç ödemek
 7- Başka bir iş bulamamak   8- Başka iş için bilgi-beceriye sahip olmamak
 9- Ana mesleğini yapamaz olmak (Çiftçilik,hayvancılık...)
 10- Diğer .....

29- Çalışılan Süre Boyunca Kaza Geçirme Durumu:

- 0- Yok   1- Var

30- Mevsimlik Tarım İşçiliği Yapmaya Başladığından Bu Yana Geçirilmiş Kayıtlı Bir İş Kazasının Olma Durumu:

- 0- Yok   1- Var

31- Çalışılan Süre Boyunca Hastalanma Durumu:

- 0- Yok   1- Var

32- Mevsimlik Tarım İşçiliği Yapmaya Başladığından Bu Yana Tanı Almış Bir Meslek Hastalığının Olma Durumu:

- 0- Yok   1- Var

33- Hastalık Nedeniyle İzin Kullanabilme Durumu:

- 0- Yok   1- Var   3- Ücret/iş kaybı nedeniyle istenmiyor

34- Geçirilmiş İş Kazası Sonucu Kalıcı Bir Durumun Varlığı:

- 0- Yok   1- Var

35- Çalışırken Kaza-Hastalanma Durumunda Yapılanlar:

- 1- Çalışılan yerde kendi kendine çözüm bulma
 2- Sağlık kuruluşuna başvurma
 3- Eczaneye başvurma

EK-3. (devam) Anket Formları

36- Çalışırken Karşılaşılan Riskler:

- 1- Toz   2- Gürültü   3- Isı
 4- Titreşim   5- Uzun çalışma saati   6- Ağırlık

37- Yapılacak İşle İlgili Kişisel Koruyucu Kullanımı:

0- Yok	1- Özel giysi	2- Dizlik
3- Başlık	4- Maske	5- Gözlük
6- Özel ayakkabı-çizme	7- Eldiven	8- Yağmurluk

38- Tetanoz Aşısı Varlığı:

0- Yok	1- Var .....dozu

39- Sizce En Sık Kaza Nedeni:

- 1- Dikkatsizlik
- 2- Yapılan iş hakkında bilgisizlik
- 3- Kullanılan araç gereç uygunsuzluğu veya yetersizliği
- 4- İşe uygun kişisel koruyucu yokluğu
- 5- Diğer .....

40- Doktora Gitme Sıklığı:

0- Hiç	1- Ayda bir	2- Yılda birkaç	3- Hastalandıkça

41- Geldiğinden Bu Yana Doktora Başvurma Durumu:

0- Yok	1- Var

42- Sağlık Kuruluşuna Başvurmama Nedeni/Nedenleri:

- 1- Nerede bilmiyor, ulaşım sorunu var
- 2- Vakitsizlik
- 3- Önemsememe
- 4- İşveren baskısı, ücret kesintisi, işini kaybetme korkusu
- 5- Sosyal güvence yokluğu, ilaç alamayacak olma, maddi sorunlar
- 6- Sağlık personelinin ilgisiz olacağını düşünme

EK-3. (devam) Anket Formları**43- Mevsimlik Tarım İşçiliği Yapmaya Başladığından Bu Yana Yaşadıkları:**

- 0- Yok
- 1- Kullanılan tarım ilaçlarıyla, gübre ve kimyasallarla zehirlenme
- 2- Kullanılan araç gereçlerle yaralanma
- 3- Böcek-yılan-akrep sokmaları
- 4- Barsak-vücut parazitleri
- 5- Güneş çarpması
- 6- Trafik kazası

44- Yapılacak İşle İlgili Önceden Bir Eğitim Alma Durumu:

0- Yok	1- Var

45- Daha Önce Acil Yardım Eğitimi Almış Olma Durumu:
0- Yok 1- Var

46- Çalışırken Kullanılan Araç Gereçler: .....

TEŞEKKÜRLER

ÖZGEÇMİŞ**Kişisel Bilgiler**

Soyadı, adı : ERBÖRÜ, Nesrin

Uyruğu : T.C.

Doğum tarihi ve yeri : 13/05/1971 Konya

Medeni hali : Bekar

Telefon : 0(530) 601 02 97

e-posta : nesringenpr@yahoo.com

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet yılı
Lisans	Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi	1998
Lise	Atatürk Kız Lisesi	1988

İş Deneyimi, Yıl	Çalıştığı Yer	Görevi

1999-2009	Çayyolu Sağlık Ocağı	Tıp Doktoru
2010-devam ediyor	Polatlı 2 Nolu Aile Sağlığı Merkezi	Aile Hekimi

Yabancı Dili

İngilizce

Hobileri:

Kayak, seyahat etmek.

